

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Vissa av mina pusselbitar lyser extra mycket”

En studie utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv med fokus på styrkors påverkan
på identitetsutvecklingen hos unga vuxna med ADHD-diagnos

SW2237, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Master nivå
HT 2014
Författare: Kerstin Löfqvist
Handledare: Karin Barron

”Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sitt liv, varför inte prata med dem”?
(Brinkmann & Kvale 2009, s. 15)

Abstract

Title: Some of my puzzle pieces shine more - a study based on a social psychological perspective, focusing on the impact of the strengths of young adults with ADHD diagnosis on their identity development

Author: Kerstin Löfqvist

Key words: Young adults, ADHD, strengths, identity, social psychological perspective

The study's target group is young adults with ADHD diagnosis in the age group 18-29 years. The main objective is to increase understanding of the importance of their diagnosis and strengths, based on their experiences and reflections, including how they use these strengths in everyday life and the impact such strengths have on their identity development. Additional points of interest include the informant's experience of how community welfare organisations utilized their strengths in community efforts and what kind of support might be necessary to make better use of the strengths. Of further interest is how community efforts that emphasize their individual strengths would affect the way these young adults see themselves. The term *strengths* in an ADHD diagnosis, refers in part to what the person thinks he or she is good at and what the person thinks others believe he or she is good at. The term *social welfare organisations*, refers to social services offices, public employment service offices, and health care facilities. The study's methodology is qualitative and the empirical material is based on seven semi-structured interviews, which are analysed based on Simon's (2004) integrated social psychological perspective regarding identity. The study results indicate that functional disability related to an ADHD diagnosis as well the diagnosis itself may have a direct and indirect impact on identity development and that its basis lies in a psychological and social perspective. Some of the strengths that emerged from the study show that the informants are creative, intuitive, honest, energetic, social, positive and responsible. They also want to help others and despite great challenges they do not give up, but continue to struggle. The results show that both the young adults and those around them consider their strengths to be an asset. None of the informants reported any previous experience of their strengths being incorporated into any community efforts. The informants would like various forms of assistance with the theoretical part of their education. Aside from this, they have a limited idea as to what kind of support they would need to put their strengths to use, indicating that they would need assistance with this as well. It becomes clear from the descriptions that their social position and role are adversely affected by their psychological functioning and by the surrounding community and its structure, which thus limits their opportunities for identity development. At the same time, these descriptions imply that their strengths are a resource for both strengthening their individual and collective identity as well as for living up to the standards and expectations of the community. Still, it became clear that using and developing such strengths is not always obvious, since there may be obstacles rooted in direct and indirect consequences of their ADHD diagnosis.

Abstrakt

Titel: Vissa av mina pusselbitar lyser extra mycket - En studie utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv med fokus på styrkors påverkan på identitetsutvecklingen hos unga vuxna med ADHD-diagnos

Författare: Kerstin Löfqvist

Nyckelbegrepp: Unga vuxna, ADHD, styrkor, identitet, socialpsykologiskt perspektiv

Studiens målgrupp är unga vuxna med ADHD-diagnos i åldersgruppen 18-29 år. Huvudsyftet är att utifrån deras erfarenheter och funderingar öka förståelsen för vilken betydelse deras diagnos och styrkor har för dem såväl som på vilket sätt de använder sig av styrkorna i vardagen samt vilken påverkan de har på deras identitetsutveckling. Ytterligare av intresse är deras erfarenhet av hur samhällets välfärdorganisationer använt deras styrkor i insatser samt vilket stöd de skulle behöva för att bättre kunna använda sig av dessa. Vidare intresse är hur det skulle påverka deras sätt att se på sig själva om deras individuella styrkor mer aktivt lyfts fram i insatser. Med begreppet *styrkor* vid ADHD-diagnos menas i den här uppsatsen dels vad personen själv anser sig vara bra på och dels vad personen uppfattar att andra anser att hon eller han är bra på och med begreppet *samhällets välfärdorganisationer* så menas socialtjänsten, Arbetsförmedlingen samt hälso- och sjukvård. Studiens metod är kvalitativ och det empiriska materialet bygger på sju semistrukturerade intervjuer, som analyseras utifrån Simons (2004) integrerade socialpsykologiska perspektiv gällande identitet. Studiens resultat visar att funktionsnedsättningarna i ADHD-diagnosen såväl som den faktiska diagnosen kan utgöra både en direkt och indirekt påverkan på identitetsutvecklingen och som har sin grund i såväl psykologiska som sociala perspektiv. Några av styrkorna som framkom visar att studiens informanter är kreativa, intuitiva, ärliga, energifulla, sociala, positiva och ansvarsfulla. De har även en vilja att hjälpa andra och trots stora utmaningar så ger de inte upp utan fortsätter att kämpa. Resultatet visar att både de själva och omgivningen uppfattar deras styrkor som en tillgång. Det framkom inga erfarenheter av att informanternas styrkor ingått som en del i tidigare insatser. Utöver en önskan om olika stöd med den teoretiska delen vid utbildningar så är förslagen på vilket stöd de skulle behöva för att använda sina styrkor begränsade och de menar att de också skulle behöva hjälp med det. Det blir i beskrivningarna tydligt att deras sociala position och roll påverkas negativt av deras psykologiska funktion såväl som av det omgivande samhället och dess struktur, som därmed begränsar förutsättningarna i deras identitetsutveckling. På samma gång antyder det om den resurs som deras styrkor utgör för att stärka både deras individuella och kollektiva identitet såväl som för att leva upp till normer och förväntningar som finns i det omgivande samhället. Samtidigt framkom det att det inte alltid är självklart att använda och utveckla styrkorna då det kan finnas hinder som har sin grund i både direkta och indirekta konsekvenser av deras ADHD-diagnos.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
Problembakgrund	1
Syfte och frågeställningar.....	2
Definitioner	2
Avgränsning.....	2
Disposition	3
2. Bakgrund.....	4
Vad är psykiskt funktionsnedsättning?	4
Nya målgrupper med nya behov	4
Att leva med ADHD-diagnos – ett liv med tuffa utmaningar och villkor.....	5
Från barndom till vuxenliv med ADHD-diagnos	5
Samsjuklighet vid ADHD-diagnos snarare regel än undantag	6
3. Tidigare forskning.....	7
Behov av individuellt utformade insatser finns kvar	7
Förmågor och styrkor lyfts fram	7
Begränsat insatsutbud står i vägen för helhetssyn och delaktighet i samhällslivet	8
Samhällelig strävan mot normalitet	9
Styrkor vid ADHD - användbara tillgångar	9
ADHD-diagnosens inverkan på identiteten.....	12
Individens strävan mot normalitet	12
ADHD-diagnosens påverkan för självbild- och identitetsutvecklingen	13
Sammanfattning	15
4. Metod.....	16
Studiens grundantaganden.....	16
Förförståelse	16
Val av metod	17
Studiens urvalsgrupp	17
Kort presentation av studiens informanter	18
Svårigheter vid rekrytering av informanter.....	19
Intervjuguide och genomförandet av intervjuerna	19
Bearbetning och analys av empiri	21

Etiska övervägande	21
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	22
5. Teoretiska perspektiv.....	24
Identitetsteori utifrån integrerat socialpsykologiskt perspektiv	24
Självaspekters betydelse för identitetskonstruktionen	24
Individuella och kollektiva identiteter – uppbyggnad och dialektiska förhållande	25
Identiteter i det västerländska samtida samhället	27
Vad gör identitetsfunktionen för personen?.....	27
Identitetsprocessens uppfyllande roll för funktionen.....	28
6. ADHD-diagnosens påverkan.....	30
Betydelsen och beroendet av föräldrar, kamrater, pojk- och flickvänner	30
Skoltidens utmaningar påverkar då som nu	32
Det viktiga mötet med någon som förstod	33
Svårighet att komma in på arbetsmarknaden ger konsekvenser.....	34
Med intresset som drivkraft för motivationen.....	35
Den faktiska ADHD-diagnosens påverkan	35
Sammanfattning och slutsats av studiens första frågeställning	38
7. Ovisshet om insatser med styrkor som grund	39
Hjälp att få hjälp	39
Hjälp att utforma lämpligt stöd för att utveckla sina styrkor	39
Sammanfattning och slutsatser av studiens andra och tredje frågeställning	40
8. Med fokus på styrkor	41
Med intresset som vägvisare	41
Positiv inverkan på arbetsresultatet.....	42
Full av energi och nya idéer	44
Positiva, sociala och nära till skratt	46
Egen erfarenhet, intuition och vilja att hjälpa andra	46
Ärlighet och att vara den man är	47
Fortsätta kämpa trots stora utmaningar	48
Funderingar om framtiden.....	49
Om styrkor får möjlighet att växa.....	49
Tankar om den yngre generationens möjligheter.....	52

Sammanfattning och slutsatser av studiens fjärde och femte frågeställning.....	53
9. Slutdiskussion och förslag till fortsatt forskning.....	55
Slutdiskussion.....	55
Förslag till fortsatt forskning.....	55
Referenser.....	57
Bilagor.....	60
Bilaga 1 Informationsbrev.....	60
Bilaga 2 Informerat samtycke	61
Bilaga 3 Intervjuguide	62

Förord

Min utgångspunkt för den här uppsatsen är att unga vuxna med ADHD-diagnos själva skall få berätta om sina erfarenheter av sin funktionsnedsättning och hur det påverkat dem.

Först och främst vill jag därför rikta ett stort tack till er unga vuxna som med beundransvärd uthållighet tog er tid att svara, trots att frågorna var många i antal och inte sällan svåra att besvara! Tack för att ni så generöst delade med er av era personliga funderingar och erfarenheter från era liv! Utan ert deltagande hade denna uppsats inte varit möjlig att skriva.

Ett stort tack vill jag även rikta till min handledare Karin Barron för att jag genom din handledning hade förmånen att få ta del av din kunskap och erfarenhet!

Sist men inte minst ett stort tack till min mamma Elisabet och mina unga vuxna söner Samuel, Johannes och Simon för ert stöd och er uppmuntran under mitt uppsatsarbete!

Göteborg 12 oktober 2014

Kerstin Löfqvist

1. Inledning

Problembakgrund

Beskrivningen av problembakgrund bygger till stora delar på min egen förförståelse och då i synnerhet utifrån mitt arbete som socialsekreterare med unga vuxna med diagnosen ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder).

Samhällsdebatten om ADHD-diagnosen har pågått i massmedia under drygt två decennier och den har stundtals varit mycket tuff. Samtidigt har adekvat hjälp till unga vuxna ofta uteblivit eller varit otillräcklig för att skapa de förutsättningar som behövs för en fungerande livssituation. I mitt arbete möter jag inte sällan unga vuxna som efter upprepade misslyckanden bär på en känsla av uppgivenhet till att få ett arbete och bli självförsörjande. Unga vuxna vars funktionsnedsättning är så omfattande att de på egen hand inte lyckas få en hållbar livssituation, men som utifrån min bedömning inte har större svårigheter än att de skulle kunna klara av ett arbete om förutsättningarna är mer individuellt anpassade. Flertalet har även utvecklat samsjuklighet, såsom depression, ångest, social fobi och i värsta fall även uppförandestörning, missbruk och kriminalitet.

När en neuropsykiatrisk utredning avslutats så återkopplas resultatet till personen, vilket även inkluderar personens individuella svårigheter och individuella styrkor. Ett fåtal unga vuxna har uppgett att de därefter under en kortare period fått stöd för att kompensera och öka sin förståelse för sin funktionsnedsättning, såsom hjälp med strategier, planering, deltagande i studiecirkel, olika hjälpmedel och ADHD-medicinering. De finns också de som uppgett att de enbart erbjudits ADHD-medicinering och i de flesta fall har även den avslutats. Inte någon har uppgett att de fått aktivt stöd för att tillvarata och utveckla sina styrkor. Det behöver inte innebära att de inte har fått hjälp med det utan det kan också betyda att de inte förstått på vilken grund insatser byggts på eller att de helt enkelt glömt bort det.

I möten med unga vuxna har jag ofta upplevt det svårt att kunna bistå dem med adekvat stöd. Många gånger har jag funderat på att insatser måste kunna utformas och anpassas bättre utifrån personens individuella behov och förutsättningar, som inkluderar både strategier för att hantera svårigheter och samtidigt stöd att utveckla och använda sina styrkor. Den vanligtvis negativa beskrivningen av diagnosen kompletteras av Socialstyrelsen (2002) när de beskriver diagnosens positiva sidor och menar att personer med ADHD-diagnos har:

många briljanta idéer, kreativitet och uppfinningsrikedom. De får snabba associationer och tankar och finner okonventionella lösningar som andra inte förmår se. Med en entusiasm för den uppgift som de i stunden håller på med, och med ambitioner och initiativrikedom utöver det vanliga, kan de vara djärva, gränsöverskridande, nyskapande och självständiga i ord och handling (s. 17).

Frågan är vilken betydelse och påverkan det skulle få för unga vuxna i deras livssituation om det i samhällets välfärdorganisationer även tillämpas insatser som mer aktivt tillvaratar och stödjer unga vuxna att utveckla deras styrkor? Det är både angeläget och motiverat med ny forskning om styrkor hos unga vuxna med ADHD-diagnos och min förhoppning är att uppsatsens resultat kan inspirera till såväl fördjupad som breddad forskning utifrån detta perspektiv, till nytta för såväl individ som samhälle. För att definiera forskningsproblemet använder jag mig av begreppen: ADHD, unga vuxna, styrkor, identitet och socialpsykologiskt perspektiv. Begreppen bidrar till en perspektivförskjutning av problematiken i förhållande till tidigare forskning (Alvesson & Sandberg, 2011).

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att undersöka om individuellt anpassade stödinsatser utifrån personens styrkor kan bidra till att unga vuxna med ADHD-diagnos bättre kan använda sig av dessa i sin livssituation och hur det skulle påverka deras identitetsutveckling. Huvudsyftet är att undersöka målgruppens egna funderingar och erfarenheter utifrån deras diagnos och deras styrkor samt hur de använder sig av sina styrkor i vardagen. Av intresse är också att undersöka deras erfarenheter av hur deras styrkor tillvaratagits i insatser som utgått från samhällets välfärdsorganisationer samt vilket stöd de skulle behöva för att bättre kunna använda sig av sina styrkor i sin livssituation. Ytterligare intresse är att undersöka hur det skulle påverka personens sätt att se på sig själv om deras individuella styrkor mer aktivt lyfts fram i insatser. Inom ramen för den här uppsatsen problematiseras frågeställningarna utifrån Simons (2004) integrerade socialpsykologiska perspektiv gällande identitet.

Utifrån studiens syfte avhandlas och diskuteras frågeställningarna:

- Vilken påverkan har en ADHD-diagnos på hur unga vuxna ses av andra och på hur de ser på sig själva?
- Vilken erfarenhet har unga vuxna med ADHD-diagnos av hur deras individuella styrkor tillvaratagits i insatser som tillsatts av professionella i samhällets välfärdsorganisationer?
- Vilket stöd ser unga vuxna med ADHD-diagnos själva att de behöver för att bättre kunna använda sig av och utveckla sina styrkor?
- Vilka styrkor uppfattar unga vuxna med ADHD-diagnos att de har och på vilket sätt påverkar det deras identitetsutveckling?
- Hur påverkas unga vuxna med ADHD-diagnos om deras individuella styrkor mer aktivt lyfts fram och används?

Definitioner

Med *styrkor* vid ADHD-diagnos menar jag i den här uppsatsen dels vad personen själv anser sig vara bra på och dels vad personen uppfattar att andra anser att hon eller han är bra på.

Med *samhällets välfärdsorganisationer* menar jag i den här uppsatsen socialtjänst, Arbetsförmedling samt hälso- och sjukvård.

Avgränsning

Uppsatsen avgränsas till åldersgruppen 18-29 år, vilket bygger på att villkoren för unga vuxna delvis skiljer sig från vuxna personer. I denna ålderskategori finns det fortfarande de som kämpar med sin grundskole- och gymnasieexamen och behöver extra stöd både med motivation och med studier för att klara av att avsluta med åtminstone godkända betyg i kärnämnen. Dessutom satsar socialtjänsten mer resurser på denna åldersgrupp för att undvika att de fastnar och blir beroende av ekonomiskt bistånd.

Disposition

Uppsatsen består av 9 kapitel. Studiens bakgrund belyses i kapitel 2 och börjar med en definition av begreppet psykisk funktionsnedsättning. Därefter beskrivs framväxten av nya psykiatiska målgrupper och deras behov av nya insatser samt svårigheter, problematik och samsjuklighet som ofta förekommer vid en ADHD-diagnos. I kapitel 3 följer en presentation av relevant nationell och internationell tidigare forskning inom tre områden, behov av individuellt utformade insatser finns kvar, styrkor vid ADHD-diagnosen samt diagnosens påverkan på identiteten. Studiens genomförande och de metodologiska överväganden som tagits beskrivs i kapitel 4. I nästföljande kapitel 5 beskrivs studiens teoretiska perspektiv, Simons (2004) integrerade socialpsykologiska perspektiv gällande identitet, som ligger till grund för analysen av det empiriska materialet. Studiens empiriska material och analys av denna presenteras i kapitel 6, 7 och 8. Kapitlen avslutas med en sammanfattning och besvarar studiens frågeställningar. Uppsatsens avslutande kapitel 9 utgörs av slutdiskussion utifrån studiens resultat samt förslag på vidare forskning.

2. Bakgrund

Vad är psykisk funktionsnedsättning?

I samband med psykiatrireformens införande 1995 så gjordes en omdefiniering av de personer som tidigare definierades som sjuka och störda till psykiskt funktionshindrade. Begreppet hänvisar till att svårigheter beror på långvarig psykisk ohälsa samtidigt som problem att genomföra betydelsefulla vardagsaktiviteter också kan orsakas av hinder som individen möter i sin omgivning (Lindqvist, Markström & Rosenberg, 2010). Nationell Psykiatrisamordnings definition av begreppet psykiskt funktionshinder innebär att:

En person har ett psykiskt funktionshinder om han eller hon har väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter på viktiga livsområden och dessa begränsningar har funnits eller kan antas komma att bestå under en längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av psykisk störning (Rapport SOU 2006:5 s.6).

Begreppet psykisk störning används i Rapport SOU 2006:5 som ett övergripande begrepp för alla tillstånd som diagnostiseras som psykiatriskt.

Beslut togs av Socialstyrelsen 2007 att termerna funktionshinder och funktionsnedsättning inte skall användas som synonymer. Funktionsnedsättning används som tidigare i de fall som funktionsförmågan orsakas av fysiska, psykiska och intellektuella brister som utgår från personen själv, med förklaringen: ”En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur”. Ny definition för funktionshinder är: ”En begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen” (Socialstyrelsen, 2013). I den här uppsatsen används genomgående begreppet psykisk funktionsnedsättning.

Nya målgrupper med nya behov

Nedläggningen av mentalsjukhusen avslutades vid Psykiatrireformens inledningsfas. Därefter skulle den psykiatriska vården utgå från ”vanliga” sjukhus och inom den öppna psykiatrin. Vård och stödinsatser breddades till att omfatta såväl fysisk, psykisk som social problematik (Nyström, 2003). Målgruppens vård skulle även fortsättningsvis tillfalla psykiatrin samtidigt som kommunerna fick ett utökat ansvar för boende, sysselsättning, socialt stöd och rehabilitering. Psykiatrireformens målsättning var att valfrihet, integritet och självbestämmande även skulle omfatta personer som definierades som psykiskt funktionsnedsatta och leda mot normaliserade livsvillkor med ett självständigt och delaktigt liv i samhället precis som för andra (Lindqvist, Markström & Rosenberg, 2010).

Den ”historiska” målgruppen har därefter breddats till att även omfatta unga vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, missbruk eller självskadebeteende (Lindqvist et al. 2010). Många hamnar i ett utanförskap då de inte klarar av att leva upp till de höga krav som ställs i dagens samhälle vad gäller social förmåga, studier och arbetsliv. Dessa diagnoser omfattas av behov som kräver andra insatser än de som psykiatrireformen ursprungligen utformades för. Många kommuner har ännu inte anpassats för att passa för den yngre målgruppens behov av stöd, men nya ansträngningar görs för att bättre matcha behoven, såsom vårdprogram, modeller för samverkan och vägledningsdokument (ibid.).

Att leva med ADHD-diagnos – ett liv med tuffa utmaningar och villkor

Unga vuxna med ADHD-diagnos bär oftast med sig traumatiska upplevelser från barn- och ungdomsåren utifrån brister i förståelse och anpassat stöd för sin funktionsnedsättning. I det professionella mötet är det därför angeläget att det finns kunskap och förståelse för vilka upplevelser som personen kan bära med sig från sin uppväxt. Riskerna är annars påtagliga att tidigare upplevda kränkningar återupprepas och därmed också förstör relationen och förtroendet till professionellas förmåga att ge lämpligt stöd utifrån rimliga krav och förutsättningar.

Från barndom till vuxenliv med ADHD-diagnos

ADHD-diagnos indelas i tre undergrupper: ADHD-diagnos med i huvudsak överaktivitet och impulsivitet; ADHD-diagnos med i huvudsak uppmärksamhetssvårigheter; och ADHD-diagnos av kombinerad typ. Det är den tredje gruppen, ADHD-diagnos av kombinerad typ, som de flesta vetenskapliga arbeten utgår ifrån (Beckman & Fernell, 2004).

Andelen barn i skolåldern som har ADHD-diagnos har beräknats till ca 5 % och det är ca två till tre gånger vanligare hos pojkar än hos flickor (Socialstyrelsen, 2010). En del av förklaringen till denna skillnad kan vara att den övervägande forskningen har genomförts på pojkar (Houck, 2011). I kombination med att forskning om könsskillnader gällande ADHD-diagnosen har visat på att flickors beteende är mindre utåtagerande än pojkars så finns det en risk att deras svårigheter inte framträder lika tydligt (Gershon, 2002). Utöver huvudsymtomen impulsivitet, hyperaktivitet, koncentrations- och uppmärksamhetssvårigheter så är det brister i de exekutiva funktionerna, som reglerar kognitiva processer, som gör det svårt för barn med ADHD-diagnos. Det kan innebära svårigheter att organisera och planlägga aktiviteter, att kunna rätta sig efter och överväga krav i stunden istället för att reagera spontant eller att uppfatta ord och instruktioner rätt. När barnet försöker hitta en lösning på en uppgift tar det hjälp av arbetsminnet för att använda information som hjärnan nyligen uppfattade med tidigare erfarenheter. Brister i tidsuppfattning gör det svårare för barnet att lära sig av sina erfarenheter eftersom det kräver att man förmår koppla samman nutid med förfluten tid. Barnets svårigheter att förstå sociala signaler kan medföra att det hamnar i ständiga konflikter med både jämnåriga och vuxna. Problematiken kan försvåras ytterligare eftersom det inte är ovanligt att andra diagnoser förekommer samtidigt, såsom ångslan, ångest, depression, bipolär störning, autismspektrumstörningar och Tourettes syndrom (Socialstyrelsen, 2002). Om barnet hamnar i negativa samspelelmönster med sin omgivning finns risken att diagnosen trotsyndrom, ODD (Oppositional Defiant Disorder) utvecklas. Beteendet utmärks av ett fientligt och trotsigt uppträdande och utan lämplig hjälp så kan problematiken försvåras ytterligare och utökas med diagnosen uppförandestörning, CD (Conduct Disorder). CD innebär en allvarligare social problematik som kännetecknas av ett aggressivt och antisocialt beteende med norm- eller regelbrott. CD i sin tur kan föregå antisocialpersonlighetsstörning (ASP), missbruk och kriminalitet (Socialstyrelsen, 2002).

Fram till början av 1990-talet ansågs ADHD-diagnos endast förekomma under barndomen och det var först därefter som intresset och forskningen utökades för att även gälla vuxna personer (Barkley et al. 2008). Under uppväxten kan ADHD-symtomen lätta och av den vuxna populationen uppskattas cirka 3-4 % fortfarande ha en ADHD-diagnos (Statens beredning för medicinsk utvärdering [SBU], 2013). Hyperaktivitet och impulsivitet tycks avta med åldern och istället infinner sig en känsla av ständig inre oro (Beckman, 2012). De grundläggande svårigheterna med brister i de exekutiva funktionerna kvarstår, vilket förefaller vara det som ställer till mest bekymmer. Barkley, Murphy och Fischer (2008) menar att ADHD-diagnosen därför kan ses som:

a disorder of performance - of doing what one knows rather than knowing what to do. [...] Thus, the individual with ADHD may know how to act but may not act that way when placed in social settings where such action would be beneficial (Barkley, Murphy & Fischer, 2008 s. 460).

Svårigheter som ofta förekommer är problem med igångsättning och avslut samt organisera aktiviteter, impulsiva beslut såväl som svårighet att fatta beslut, tålmod och uthållighet i förhållande till uppsatta mål samt planering för kommande händelser. Bristande tidsuppfattning och uppmärksamhet skapar osäkerhet och oro inför uppgifter som skall genomföras. Svårigheter som medför att både studier och arbetsliv inte sällan resulterar i upprepade misslyckanden. Den upplevda negativa stressen kan förstärkas ytterligare utifrån personens svårigheter att leva upp till de krav och förväntningar som familjelivet innebär, inte minst i rollen som förälder. Det vill säga att normalt förekommande stress i vardagslivet upplevs mer påfrestande och tyngre för personer med ADHD-diagnos. (Barkley et al. 2008.). Ekonomin kan vara ännu en stressfaktor att hantera och många hamnar i ett beroende av ekonomiskt bistånd för sitt uppehälle (Socialstyrelsen, 2002). Trots att många dagligen kämpar med sina svårigheter och ofta lider av kronisk stress så är de allra flesta vuxna med ADHD-diagnos förhållandevis välanpassade i vårt samhälle (Hellström, 2007).

Samsjuklighet vid ADHD-diagnos snarare regel än undantag

Samsjuklighet är vanligt förekommande hos vuxna med ADHD-diagnos. Långtidsstudie gällande barn i åldrarna 6-18 år, både med och utan ADHD-diagnos och som följdes upp efter 10 år visar att risken är hög att barn och unga vuxna med ADHD-diagnos utvecklar en svårare psykiatrisk problematik senare i livet (Biederman, 2006). Vanligt förekommande diagnoser som uppträder tillsammans hos vuxna med ADHD-diagnos är enligt Barkley, Murphy och Fischer (2008) depressioner, ångest, ODD och CD samt alkohol- och/eller drogmissbruk. Barkley et al. menar att deras studier visar i förhållande till kontrollgruppen utan ADHD-diagnos på slående skillnader, då mer än 80% av vuxna med ADHD-diagnos hade ytterligare en psykiatrisk diagnos, mer än 50% hade två andra diagnoser och 1/3 hade minst tre andra diagnoser. Studier visar också att självmordstankar hos personer med ADHD-diagnos över 18 år utgjorde 27% till 29% och självmordsförsök utgjorde 8% medans motsvarande procent för kontrollgruppen utgjorde 6% respektive 1%. Den ökade risken för självmord är enligt Barkley et al. inte kopplat till ADHD-diagnosen utan till depressionen i samsjukligheten. Andelen fängelseintagna personer med ADHD-diagnos belyser också allvaret av konsekvenser som oupptäckt eller obehandlad ADHD-diagnos kan leda till. Vid två olika studier genomförda på två olika kriminalvårdsanstalter i Sverige gällande manliga interner i åldrarna 21-61 år respektive 18-25 år visade resultatet att andelen interner med ADHD-diagnos utgjorde ca 40% respektive 43% (Gingsberg, Hirvikoski & Lindefors, 2010; Billestedt & Hofvander, 2013).

3. Tidigare forskning

När jag bestämde mig för att skriva om unga vuxna med ADHD-diagnos och med fokus på deras styrkor så var jag förberedd på att det kunde bli svårt att hitta lämpliga studier för min uppsats i den tidigare forskningen. Utifrån mina sökresultat så visade sig mina farhågor också vara riktiga och tidigare forskning utifrån styrkor vid ADHD-diagnos förefaller vara relativt begränsad. Jag har även rådfrågat professionella som arbetar med målgruppen om förslag på vetenskapliga studier men utan något direkt resultat som passade in på uppsatsens syfte. Några av de studier som jag valt att presentera i tidigare forskning har jag bedömt som intressanta och passande utifrån att de svårigheter som studerats även kan relateras till personer med ADHD-diagnos. Av samma anledning redogör jag för ett antal studier som gjorts på en annan åldersgrupp än unga vuxna och utifrån andra vetenskapliga traditioner än den samhällsvetenskapliga.

Vad det gäller internationell litteratur och forskning så har jag sökt i databaserna Social Services Abstract, Sociological Abstracts, Psych info, Proquest Sciences och CINAHL samt i ett flertal tidskrifter. Mina sökord, som jag använt i olika kombinationer, har varit ADHD, young adults, strengts, skills, benefit, advantage, positive qualities, postive charateristics, positve aspects, identity, self-image, self-consept, ego-identity m.fl. För att hitta lämplig litteratur och forskning på svenska så har jag använt och kombinerat motsvarande sökord i databaserna Gunda, Libris och Swepub. Stor nytta har jag haft av att gå igenom referenslistor, i såväl den internationella som den svenska litteraturen och forskningen.

I detta kapitel redogörs för såväl nationell som internationell tidigare forskning. Först beskrivs behov av individuellt utformade insatser, bristande insatsutbud och samhällets strävan mot normalitet. Därefter redogörs för studier gällande styrkor vid ADHD-diagnos. Kapitlet avslutas med studier som belyser identitet.

Behov av individuellt utformade insatser finns kvar

Förmågor och styrkor lyfts fram

Översättning av psykiatrireformen på lokal nivå utifrån mer anpassat stöd till psykiskt funktionsnedsatta har enligt Lindqvist, Markström och Rosenberg (2010) påverkats av att det inte fanns någon nationell och enhetlig praxis. Det har medfört att förutsättningar och strategier skiftat, inte minst mellan små och stora kommuner och i förhållande till deras tidigare vana av samarbete (ibid.).

I nationella och internationella rekommendationer, riktlinjer och utvärderingar gällande insatser vid en ADHD-diagnos betonas att diagnosens positiva sidor kan utnyttjas och individuella styrkor som utmärker personen skall lyftas fram i den ideala insatsutformningen (National Institute for Health and Clinical Excellence, 2009; Västra Götalands region, 2010; Statens beredning för medicinsk utvärdering [SBU], 2013). SBU publicerade rapporten om hälso- och sjukvårdens metoder vad gäller ADHD-diagnos. De menar att när barnet med ADHD-diagnos får tillgång till behandling och insatser som är individualiserade så ökar också barnets möjlighet att genomföra sin utbildning och finnas i ett sammanhang med egna vänner. Samtidigt förbättras förutsättningar att som vuxen kunna behålla ett arbete och ingå i ett fungerande familjeliv.

Begränsat insatsutbud står i vägen för helhetssyn och delaktighet i samhällslivet

Det finns ett stort antal unga vuxna mellan 25-30 år med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som efter skoltiden aldrig haft någon sysselsättning. Statens Kommuner och Lands-ting [SKL] (2013) menar att det visar på att utifrån unga vuxnas behov så har tidigare samhälleligt stöd brutit, vilket resulterat i att dessa unga vuxna inte sällan hamnar inom ramen för socialtjänstens ansvar. Samtidigt betonades psykiskt funktionshindrades delaktighet i psykiat-rireformen och formade målsättningen för socialtjänstens insatser (Lindqvist, Markström & Rosenberg, 2010).

När man ser på funktionsnedsättning som en individuell brist så bortser man samtidigt från vilka konsekvenser och påverkan den omgivande miljön innebär för personen (Barron, 1997). Hur vi ser på personer med funktionsnedsättning och hur de bemöts hör ihop. De krav och förväntningarna som finns i den omgivande miljön påverkar funktionsnedsättningen och hur den framträder för personer med funktionsnedsättning (ibid.). När insatser enbart bygger på personens brister och individuella behov så riskeras samtidigt dennes möjlighet att utveckla sina förmågor att bli begränsade. Åtgärder som förebygger diskriminering och utanförskap kan enligt Lindqvist, Markström och Rosenberg (2010) inte ensidigt bygga på det medicinska perspektivet utan det måste även omfattas av en utredning som beaktar sociala, politiska och ekonomiska faktorer och med fokus på sociala villkor och nackdelar samt möjligheter som personen själv uppfattar som reella. I den ideala målsättningen uppmärksammas personens hela situation, vilken även omfattar den sociala kontexten med såväl funktionsnedsättningar som möjlighet att utveckla förmågor. Vad gäller förhållandet mellan en helhetssyn i relation till behov och beviljade insatser så framkom i studien två grovt urskiljbara mönster i proces-sen vid handläggning, kartläggning och beslut. Något som Lindqvist et al. (2010, s. 157) tyd-liggör i den individuella och sociala modellen:

Individuell modell

Kartläggning - Fokus på diagnos, funktionsnedsättning, brister, beteende och symtom.

Bedömning/ beslut – Fokus på insatser som är kopplade till individens funktionsnedsättning.

Social modell

Kartläggning - Fokus på omgivningen, resurser, nätverk, hinder och möjligheter till ett delaktigt liv.

Bedömning/beslut - Fokus på åtgärder/insatser som är kopplade till individens delaktighet i samhällslivet.

Studien utgjordes av 96 akter som kartlades enligt den individuella och den sociala modellen. Resultatet visade att i 28 ärenden var både kartläggning och beslut individriktat. Den största gruppen bestod av 57 ärenden och där hade man visserligen utgått från social kartläggning som omfattades av en helhetssyn utifrån behov, men när det gällde beslut om insats så blev det trots det individriktat. I endast 11 ärenden kopplades vad som framkommit vid kartlägg-ningen till beslut om anpassade insatser med hänsyn till personens uttryckta behov och önsk-ningar, om ett liv med deltagande i samhällslivet som för andra personer och med möjlighet att utveckla sina förmågor (ibid.).

Allt eftersom handläggningsprocessen pågår så snävas den in och när det kommer till bedöm-ning och beslut så omtolkas och kategoriseras behov för att passa in på de insatser som finns att tillgå, som i de flesta fall bygger på individens svårigheter (Lindqvist, Markström & Ro-senberg, 2010). Eftersom socialtjänstens befintliga insatser oftast inte möjliggör för en hel-hetssyn som inkluderar samhällsinriktade behov blir följden att insatser som erbjuds begrän-sas. Studiens resultat visade på så vis att kommunernas målsättning gällande samhällsinrikta-

de insatser för personer med psykisk funktionsnedsättning generellt sett inte har uppfyllts. För att skapa förutsättningar för att utveckla en handläggningsprocess som även ger möjlighet att omfatta personens utveckling och återhämtning så är det därför angeläget att social- och arbetsinriktad rehabilitering också uttryckligen tas med vid utformningen av nya insatser (Lindqvist, Markström & Rosenberg, 2010).

Samhällelig strävan mot normalitet

Palmblad (2002) har i sin studie läst självbiografier som skrivits dels av föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och dels av vuxna personer utifrån deras egna erfarenheter av att vara barn med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, vilka namngavs ”barnbiografier”. Den starka vändpunkt som föräldrarna upplevde, som oftast var mötet med neuropsykiatrin, beskrivs till viss del på ett annat sätt i barnbiografierna. Mötet med neuropsykiatrin utmärktes i barnbiografierna istället av en oro och insikt om att samhällets krav och förväntningar kan leda till djupa sociala konsekvenser för dem. Samtidigt insåg de att deras framtid innebär en evig utmaning att leva upp till omgivningens normativa förväntningar. Det växande antal självbiografier i ämnet kan enligt Palmblad ses i förhållande till sociopolitiska förändringar. När personens funktioner brister så har det länge varit socialt acceptabelt med insatser som leder mot en normalisering. Statens ansvar för välfärden har gradvis överförs till individen själv, såsom vid utbildning, arbetsmarknad, social omsorg och vid funktionsnedsättningar. Något som också synliggörs i teman som egenmakt, självbestämmande, personligt ansvar och delaktighet. Vad som framträdde var en ny frihet att själv definiera sina förhållanden (ibid.). I socialpolitiken lyfts motivationsarbetet som socialarbetarens redskap att stötta individen att få tillgång till sina inneboende resurser, för att nå målet att med eget ansvar klara av att ta hand om sin situation (Börjesson & Palmblad, 2008). Förändringen kan ur ett annat perspektiv också ses som en nedmontering av välfärdsstaten enligt Palmblad. Diagnosen blir oftast en förutsättning för att få samhällets stöd utifrån villkoret att klienten lyder och anpassar sig efter myndighetens krav. När individens personliga och ärliga berättelser fokuseras av massmedia innebär det samtidigt att andras åsikter får en stor betydelse för konstruktionen av individens identitet. I den offentliga beskrivningen åtskilj inte funktionsnedsättningen som en del av individen utan istället sammanblandas den och tillskrivs individen till en helhet, vilket därmed också riskerar att forma den grund som individens identitet bygger på (ibid.). Den tillskrivna identiteten blir en förklaring till personens beteende och vilka förväntningar som är berättigade att ha på personen (Börjesson & Palmblad, 2008). Kampen om att bli sedd som individen bakom diagnosen riskerar enligt Palmblad att bli utan slut.

Styrkor vid ADHD - användbara tillgångar

Under de senaste åren har massmedia börjat skriva reportage om artister som berättar att de har en ADHD-diagnos och hur den på olika sätt hjälpt dem i deras karriär och kreativa skapande. Dessa framgångsreportage kan kanske bidra till att neutralisera laddningen kring ADHD-diagnosen och på så vis göra det möjligt att identifiera sig med en person som menar att de använt sig av fördelarna i ADHD-diagnosen som ett medel mot en positiv personlig utveckling. Samtidigt finns det en risk att det kan uppfattas som om det är några få förunnat, dvs. att det är nödvändigt att man som ung vuxen med ADHD-diagnos också är kreativt talangfull och speciell för att styrkorna skall kunna användas aktivt.

I mina eftersökningar gällande vetenskapliga forskningsstudier om styrkor vid ADHD-diagnos har jag fram till skrivandets stund endast hittat en israelisk forskningsstudie. Fleischmann och Fleischmann (2012) som presenterade studien i artikeln *Advantages of an ADHD Diagnosis in Adulthood: Evidence From Online Narratives*. I studien har de undersökt vilken

inverkan diagnosen haft för personer som först i vuxen ålder fått ADHD-diagnos i förhållande till deras upplevda förmåga att hantera stress. Undersökningen genomfördes via internet och bestod av 71 informanternas livsberättelser. Tre steg urskiljdes i berättelserna. Under *det första steget*, från barndom till utredningens början, beskrevs lågt självförtroende och dålig stresshantering. Då varken de själva eller omgivningen hade någon förståelse för svårigheterna så anklagade de istället sig själva. Stress och utmattning i studie- eller arbetsliv var inte bara ett problem när de inte visste hur de skulle göra eller när de gjorde fel, utan det gällde även när deras ansträngningar visade på ett mycket gott resultat, eftersom de i prestationen tvingats mobilisera så mycket energi för att klara av att fullfölja den. Under *det andra steget*, direkt efter diagnosen, ökade förståelsen utifrån den nya kunskapen både för svårigheterna under barndomen och för nuet, vilket i sin tur ledde till att de kunde förlåta sig själva. Självanklagelser och skuld känslor upphörde och tilltron växte om en mindre stressfylld och mer hanterbar framtid. *Det tredje steget*, som identifierades hos 22 informanter, ledde till en insikt om att ADHD också kunde vara fördelaktigt och att dess positiva aspekter kan tillvaratas för att förbättra förmågan till framgång. I berättelserna beskrevs styrkor som hög energi, kommunikationsskicklighet, förmåga att hantera multipla sysslor, humor, lyhördhet för andra personers behov och känslor. Trots att det tredje steget endast gällde en mindre del av informanterna så anser Fleischmann och Fleischmann (2012) att resultatet var intressant eftersom konsekvenserna av deras upplevelser skapade positiva effekter för deras livssituation. Nästan alla informanter valde att medverka i studien med förhoppningen att deras erfarenheter skulle kunna hjälpa någon annan. Av samma orsak hade några utbildat sig till ADHD-coach och fyra informanter hade specialutbildat sig för att hjälpa barn att hantera svårigheter som de själva upplevt utmanade under deras egen barndom. Resultatet visar att de som fått ADHD-diagnos som vuxna tycks med hjälp av förändring i attityd och känslor kunna övervinna omotiverade negativa känslor och självanklagelser. Kunskapen om hur personer stärkts positivt utifrån sina styrkor i diagnosen bör enligt Fleischmann och Fleischmann tillvaratas och förmedlas av professionella i stödsatser, som inspiration till en positiv utveckling. Genom att hjälpa personen med ADHD-diagnos att hantera skuld känslor och stress samt bemöta denne som om diagnosen har fördelaktiga egenskaper så möjliggörs nya förutsättningar, som i sin tur kan motivera och stärka viljan att hantera kommande utmaningar (ibid.).

Boken *ADHD som vuxen – så lyfter du fram dina styrkor* har skrivits utifrån ett psykoterapeutiskt perspektiv. I beskrivningarna använder sig Honos Webb (2008) av sin erfarenhet både som psykoterapeut och av sin egen ADHD-diagnos och hon menar att utifrån ett terapeutiskt perspektiv kan ADHD-symtom omtolkas till styrkor och öppna upp för alternativa vägar mot en mer lämplig hantering för personens hela livssituation. När starka sidor uppmärksammas samtidigt som områden med svårigheter tränas och utvecklas förbättras potentialen för personen att nå ännu längre än de trott var möjligt. När personen befinner sig i en miljö anpassad utifrån sina individuella svårigheter och styrkor så kommer sannolikt det första kännetecknet som utgör diagnosen, dvs. funktionsnedsättningen, att förminska eller bli obefintligt enligt Honos Webb. Istället för att jobba med sina svårigheter så kan personen försöka identifiera sina styrkor och unika begåvning genom att vara lyhörd för vad som intresserar dem, vilka förmågor och behov som de har och därefter använda sig av vad de kommit fram till som ett redskap för att förändra sin livssituation. Samhällets globalisering och tekniska utveckling behöver arbetstagare med positiva egenskaper som vuxna med ADHD-diagnos har tillgång till. Nya innovativa lösningar förutsätter en förmåga att med ett rörligt och nyfiskt intellekt undersöka idéer i ett vidare perspektiv. Enligt Honos Webb kräver:

kreativitet ett visst mått av våghalsighet och impulsivitet. En skapande människa är realistisk nog att veta var normens gränser går, impulsiv nog att ständigt överskrida gränserna och våghalsig nog att tänja på dem mitt framför näsan på andra (s. 128).

Många vuxna med ADHD-diagnos blir lätt missförstådda som impulsiva när beteendet egentligen är ett uttryck för kreativt skapande. Hyperaktivitet kan omtolkas som livlighet, som ofta även omfattar en kraftfull inre drivkraft. Honos Webb (2008) menar att:

för att hitta den positiva aspekten av din hyperaktivitet behöver du först lära dig att se din längtan efter fysisk rörelse och stimulans som ett behov, inte ett symtom. [---] När du tillåter dig att se hyperaktiviteten som en positiv drivkraft frigör du resurser som hjälper dig att hamna rätt i tillvaron (s. 199).

Förmågan att omvandla egenskaper som känslomässig lyhördhet, impulsivitet och hyperaktivitet till emotionell intelligens, intuition, kreativitet och oändlig energi har enligt Honos Webb hjälpt många vuxna med ADHD-diagnos att bli framgångsrika i arbetslivet.

Riksförbundet Attention är en ideell och aktiv intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, där ADHD ingår. Attentions ordförande Ann-Kristin Sandberg (2013) beskriver i medlemstidningen att trots att Attentions medlemmar har stora förmågor så saknar många av dem arbete och hon anser att:

många arbetsplatser går miste om personer med unika förmågor som kan vara stora tillgångar på en arbetsplats. Bland våra medlemmar finns många kreativa och kompetenta personer som skulle kunna lyckas som experter, trogna medarbetare och innovatörer, om de bara fick chansen (Sandberg, 2013, s.3).

Utifrån målsättningen att öka unga vuxnas självständighet i vardagen inleddes Attentions Unga Vuxna projekt i november 2011 gällande åldersgruppen 18-29 år. Som en del i projektet publicerades 2013 rapporten *'Hela tiden en massa papper att fylla i' – en undersökning om unga vuxna med ADHD* (Riksförbundet Attention, 2013). Rapporten är rikligt illustrerad med citat, men gör inte anspråk på att ha genomförts utifrån vetenskapliga metoder. I rapporten beskrivs även positiva erfarenheter som unga vuxna uppfattar hör ihop med ADHD-diagnosen, bl.a. hur de har kunnat dra fördel av sina styrkor i arbetslivet. Kreativ förmåga bidrar inte bara till problemlösning utan genererar också ett driv och ett engagemang framåt. Medlemmarna beskriver hur deras personliga erfarenheter av sina svårigheter och styrkor bidrar till en ökad förståelse för arbetskamraters svårigheter och att arbetskamraterna också kan ha dolda styrkor. Förmåga till hyperfokusering ses som värdefull då den resulterar i intensitet och uthålligt fokus på arbetsuppgiften och motivationen kan fungera som en stark motor när något är intressant, vilket lyftes fram i ett av svaren (Riksförbundet Attention, 2013, s. 17): ”När något ska hända som jag tycker är roligt eller spännande. Då är jag bäst! Jag kan jobba mycket intensivt och få mycket gjort om det händer saker och om jag har kontroll och rutiner och vet exakt vad jag ska göra”. Det finns också situationer där svårigheterna i arbetssituationen känns oöverstigligen och trots styrkorna så ges personen inte chans att utveckla dessa, något som beskrivs i ett annat svar (Riksförbundet Attention, 2013, s. 22): ”I arbetet kan det vara en fördel att jag tänker lite annorlunda, men det går aldrig att använda till något positivt då jag har exekutiva svårigheter där jag då lätt blir en som i början verkar vara bra men som inte får saker gjort. Blir missförstådd och känner mig helt utanför”. Rapporten beskriver och visar exempel på att när unga vuxna med ADHD får möjlighet att komma i rätt miljö och med passande arbetsuppgifter så får de en möjlighet att använda och visa potentialen i sina styrkor. Samtidigt visar den även på det omvända förhållandet, dvs. att när arbetssituationen inte är anpassad efter behov och förutsättningar så kan de inte heller ta hjälp av sina styrkor.

ADHD-diagnosens inverkan på identiteten

Individens strävan mot normalitet

Ohlsson (2011) bidrar med ett kapitel i boken *Diagnos & Identitet*, där han redogör för sin forskningsstudie som visar på den dubbla risken för stigmatisering som en psykisk sjukdom eller störning medför. Inom hälso- och sjukvård är intentionen att använda diagnoser som ett neutralt deskriptivt verktyg utifrån syftet att öka förståelse för personens svårigheter och därmed skapa förutsättningar för adekvat behandling. Ohlsson menar att i vardagen används samma diagnostiska begrepp, såsom depression eller ADHD, men där innebörden och funktionen påverkas av föreställningar som förekommer i massmedia och i allmänna vardagliga sammanhang, vilket innebär att begreppen därmed till viss del förändras. Syftet i Ohlssons studie var att klargöra några av de meningsskapande funktioner som diagnoser kan få i vardagen. Metoden som användes var fokusgrupp och samtliga informanter hade erfarenhet av en egen diagnos, såsom depression, olika former av ångest och bipolär sjukdom. Informanterna beskrev hur diagnosen blev en bekräftelse på att deras svårigheter var verkliga och inte något som de inbillat sig, vilket upplevdes som en lättnad. I samtalen framkom att informanterna uppfattat att den allmänna föreställningen i samhället vad gäller psykisk störning associeras till en person som är svag och avviker mycket negativt. Något som bidrar till att psykisk sjukdom upplevdes som skamligt och som en grund för en sjukdomsidentitet. I detta upplevde studiens informanter att generaliseringar om diagnosen kom i förgrunden och skymde individuella skillnader. Den psykiatriska diagnosen utgjorde på så vis också en risk. Av rädsla för att känna sig nedvärderad och stigmatiserad hade några av informanterna avvaktat med att söka hjälp för sina svårigheter. Det bidrog också till att några informanter så långt som möjligt försökt dölja sina problem och de talade om sin diagnos som ett stigma. Ohlsson menar att orsaken till att stigmatiseringen vid psykiatriska diagnoser är så påfallande kan ha sin grund i att den uppfattas som sammankopplad med personens identitet (ibid.).

Utifrån diagnosen förbinds personens individuella problem med sociala kategorier med tillhörande specifika egenskaper, dvs. den skapar människor med olika problem. När personen tillskrivs en identitet utifrån hur denne uppfattas och bedöms så får diagnosen funktionen som ett socialt verktyg. Ohlsson (2011) menar att det i samtalen blev tydligt hur psykisk sjukdom utgör en dubbel risk för stigmatisering. Diagnosen legitimerar personens svårigheter och innebär på så vis en möjlighet att förhindra den stigmatisering som andras förminskning av personens svårigheter annars kan utgöra. Samtidigt kan diagnosen i sig utgöra ett stigma och stämpla personen utifrån de allmänna uppfattningar som råder i samhället i förhållande till psykisk sjukdom. Resultatet visade att informanterna upplevde sig stigmatiserade både innan och efter den psykiatriska utredningen, om än på olika grunder. Det betyder i sin tur att personen med psykisk sjukdom kan ställas inför svåra beslut och avvägningar, att inte bara hantera sina svårigheter som finns inom diagnosen utan även att hantera problemen som den dubbla risken för stigmatiseringen utgör (ibid.).

En svensk-norsk forskningsstudie beskrivs i artikeln *Hiding parts of one's self from others – a grounded Theory study on teenagers diagnosed with ADHD*. I studien undersökte Hallberg et al. (2010) hur tonåringar med ADHD-diagnos upplever och pratar om sin funktionsnedsättning och behandling i vardagen samt de konsekvenser som den innebär för dem. Det empiriska materialet utgjordes av tio djupintervjuer med både svenska och norska informanter i åldersgruppen 13-18 år. Studiens resultat redovisades i fem teman där det första temat, *att dölja delar av sig själv för andra*, återkom även i studiens andra teman. Temat beskriver informanternas strävan efter normalitet, att vara som andra. Eftersom tonåringarna var oroliga för att andra skulle uppfatta dem som annorlunda, så ledde det till ständiga ansträngningar att hem-

lighålla såväl sin diagnos som medicinering (Hallberg et al. 2010). På samma gång uppfattade de både sin diagnos och medicinering som viktiga för att upprätthålla hälsa och välbefinnande. Tillsammans med sina familjer kunde de däremot vara sig själva eftersom de kände att de var accepterade och älskade som de var. 2) *Vara annorlunda än andra*, beskriver hur informanternas självbild påverkas av diagnosen och de funktionsnedsättningar som diagnosen innebär, vilket gjorde det svårt för dem att utveckla sin individuella identitet och självbild. Informanterna uttryckte ångslan för att bli avfärdade som personer som de inte vill vara. 3) *Önskan att vara som andra*, innebar att informanterna ansträngde sig för att följa normaliteten och för att också kognitivt fungera som andra, vilket tog mycket energi. 4) *Hemlighålla medicineringen*, beskriver hur medicineringen bidrar till känslan av att vara annorlunda än andra. Det blir svårt för tonåringen att följa referensgruppens normer om medicineringen avslöjas och därmed riskerar att bli bedömd som en person som behöver droger för att hjärnan skall fungera. Trots det så bar informanterna på en ambivalent känsla i förhållande till medicineringen eftersom den bidrar till minskade symtom och därmed får stor betydelse i deras dagliga liv. 5) *Oro inför framtiden*, grundar sig på informanternas känsla av att vara mindre duglig och kompetent. Detta bidrar till en osäkerhet och oro inför framtiden vad gäller förmåga att genomföra utbildning, få ett arbete och bilda familj. Informanterna önskade att det fanns ett arbete med möjlighet till flexibilitet vad gäller struktur och tider, men deras grundläggande tro var att deras ADHD-diagnos och funktionsnedsättning skulle göra det omöjligt för dem att få ett arbete. De huvudsakliga fynden som framkom vid studien var enligt författarna informanternas strävan att vara som alla andra, vilket medförde att de ständigt fick anstränga sig för att dölja delar av sig själv inför referensgruppen. De kände oro för att inte kunna leva upp till såväl samhällets som referensgruppens normer och därmed bli avvisade och uteslutna (ibid.)

ADHD-diagnosens påverkan för självbild- och identitetsutvecklingen

Kunskap om identitetsprocessen hos vuxna personer med ADHD-diagnos är av stor betydelse för att kunna bistå dem både med att utveckla och upprätthålla en positiv identitet. Mot denna bakgrund hade Schott (2012) som syfte i sin avhandling i pedagogik att utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv undersöka hur en ADHD-diagnos inverkar på identitetsutvecklingen och hur den påverkas i förhållande till kön, etnicitet och sexuell identitet. Ytterligare syfte var att undersöka hur identitetsutvecklingen påverkar personen att avfärda eller ta till sig en ADHD-identitet. Av studiens 31 informanter var 13 män, 17 kvinnor och en transgender, i åldrarna 18-61 år och med en median på 28 år. Informanterna var amerikaner med europeiskt, latinamerikanskt och asiatiskt ursprung. Samtliga av informanterna studerade eller hade avslutat en fyraårig högre utbildning på samma privata skola i södra Kalifornien. Studiens viktigaste resultat redogjordes utifrån åtta teman: 1) *Diagnos och symtom*, visade att betydelsefullt för identitetsutvecklingen var informanternas kognitiva förmåga för personliga insikter, såsom erfarenheter utifrån deras ADHD-diagnos samt vid vilken ålder de fick sin diagnos. En majoritet av informanterna hade upplevt en lättnad när de fått besked om sin ADHD-diagnos, vilket de upplevde ökade deras förutsättningar att utveckla en mer positiv ADHD-identitet. 2) *Utvecklingen av en ADHD-identitet*, visade att majoriteten av informanterna hade haft specifika erfarenheter som påverkade utformningen av deras ADHD-identitet. Ungefär hälften av informanterna menade att de upplevde kreativiteten som en positiv aspekt för deras identitetsutveckling. Andra aspekter som framkom som positiva för informanterna var att de var aktiva, snabbtänkta och att de kunde fatta snabba beslut under press samt att deras egna erfarenheter av ADHD-diagnosen inneburit att de kunnat vara till hjälp och stöd för andra personer. Majoriteten av informanterna ville inte förneka sin diagnos, medan ca hälften var positiva till den, ca en tredjedel upplevde sig acceptera diagnosen och fyra hade blandade känslor för den. 3) *Utveckling av en funktionsnedsättningsidentitet*, visade på att majoriteten av informanterna identifierade sig själva som icke funktionsnedsatta. Enligt Schott (2012) antyder fyndet att

diagnosen kan förbli dold och att en del kan passera som icke funktionsnedsatta. Samtliga av studiens asiatiska amerikaner och hälften av EU amerikanerna identifierade sig som icke funktionsnedsatta. De som upplevde att deras kön påverkade ADHD-identiteten var till största delen kvinnor och en var transgender. Det sammanlagda resultatet tydde enligt Schott på en allmänt positiv eller neutral upplevelse vad gäller ADHD-diagnosens inverkan på den individuella identitetsutvecklingen. 4) *Effekter av ADHD*, har inneburit att samtliga informanter utvecklat coping-strategier, bl.a. för att klara sina studier, för att utveckla sin självkänsla och de har också under någon period hållit sin diagnos hemlig. Hälften av informanterna upplevde att de sociala svårigheter som finns med i ADHD-diagnosen påverkade deras identitet negativt och lika många kände att de stereotypifierats. Elva informanter uppgav att de blivit ifrågasatta beträffande diagnosens giltighet. Schott (2012) menar att effekter av ADHD-diagnosen synliggör hur samspelet mellan individuella och samhälleliga faktorer påverkar personens identitetsutveckling. 5) *Behandling, interventioner och boende*, visade att samtliga informanter hade eller hade tidigare fått behandling eller andra insatser. Den vanligaste behandlingen var ADHD-medicinering, vilket 27 informanter hade eller hade haft under någon period. Både behandling, insatser och stöd till boende upplevdes av drygt hälften av informanterna få en positiv inverkan på identitetsutvecklingen. 6) *ADHD-diagnosen och relationer*, visade att två tredjedelar av informanterna hade vänner som också hade ADHD-diagnos, vilket upplevdes positivt. Hälften av informanterna menade att deras identitetsutveckling påverkats negativt av deras upplevelser vad gäller kärleksrelationer. Det sammantagna resultatet visade enligt Schott på en positiv inverkan vad gäller relationers påverkan på identitetsutvecklingen. 7) *Utbildning, karriär och fritidsaktiviteter*, visar att de flesta informanterna ansåg att deras ADHD-diagnos hade negativ inverkan på deras möjlighet att göra karriär. Schott menar att det är troligt att detta fynd kan utgöra en negativ inverkan på personens identitet som helhet. Samtidigt uppfattade 24 informanter att deras fritidsaktiviteter däremot utgjorde en positiv påverkan på identitetsutvecklingen. 8) *Demografisk identifikation*, visar att upplevelsen om könets påverkan var blandad. Av intresse var enligt Schott att av de tio informanter som uppgav att könet utgjorde en påverkan på identitetsutvecklingen var nio informanter kvinnor och en var transgender. Etnicitetens påverkan utgjorde en blandad upplevelse hos informanterna och var jämt fördelade över grupperna. Av de 20 informanter som ansåg att etnicitet inte hade någon påverkan var 13 EU amerikaner, dvs. den grupp som har mest makt i USA. Större delen av informanterna menade att den sexuella identiteten inte hade någon påverkan på identitetsutvecklingen, vilket Schott uppfattade som ett överraskande fynd. Studiens sammanlagda resultat visar enligt Schott att vuxna personer med ADHD-diagnos genomgår en komplex identitetsutveckling som omfattas av specifika och unika aspekter och som visar på kraften i samspelet mellan individuella och samhälleliga faktorer.

I artikeln *Self-concept in Children and Adolescents With Attention Deficit Hyperactivity Disorder* redogör Houck et al. (2011) för en amerikansk forskningsstudie där de undersökt hur självbilden hos barn och tonåringar med ADHD-diagnos påverkas av sina ADHD-symtom samt utifrån fokus på kön, ålder och etnicitet. Studiens respondenter var barn och ungdomar mellan 6-18 år samt deras vårdnadshavare, vanligtvis modern. Av de 145 personerna som deltog så var ca 2/3 pojkar. Representationen mellan afroamerikaner, latinamerikanska amerikaner och kaukasier var relativt jämt fördelat. Vid insamling av data användes två olika självrapporteringsenkäter, för vårdnadshavaren Child Behavior Checklist för att bedöma ADHD-symtomens svårighetsgrad och för barnen Piers-Harris Barns Self-Concept Scale för att mäta självbilden. Studiens resultat visar att en högre ålder påverkade självbilden negativt, vilket tyder på att självbilden påverkas av hur länge personen haft en ADHD-diagnos och att det därför också är en indikation för tidiga insatser. Även barn och ungdomar med inåtvänd beteendeproblematik visar på en lägre självbild (Houck et al., 2011). I studien framkom däremot

ingen skillnad vad det gäller påverkan av självbilden utifrån kön. Tidigare forskning har visat på att den inåtvända beteendeproblematiken förekommer i större utsträckning hos flickor och kvinnor. Houck et al. menar att fyndet i deras studie antyder att det inte är könet i sig som är det avgörande för den lägre självbilden och att det därför kan vara viktigare att utreda ifall beteendeproblematiken är inåtvänd eller utåtagerande och aggressiv. Vad gäller etnicitet så framkom ingen signifikant skillnad. Studiens resultat visar att det finns ett behov av att utvärdera barns och tonåringars självbild och Houck et al. avslutade artikeln med att betona att:

ADHD symptoms are not always associated with dysfunction. If treated and managed, children with ADHD can grow to be happy and productive members of society. Early intervention in addressing both the ADHD symptoms directly and in addressing issues in relation to self-concept—such as identifying personal strengths, sharing success stories, and providing peer support—may be keys to optimizing outcomes for children and adolescents. Therefore, screening and treating low self-concept are important aspects of the care needed for these children (Houk et al., 2011, s. 245).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis så framkommer det i genomgången av tidigare forskning att trots att såväl internationell som nationell forskning belyser att insatser för personer med ADHD-diagnos skall omfattas av hela personens situation, och även innefatta förmågor, så är det oftast funktionsnedsättningen som ligger till grund för utformningen av insatser. I förhållande till sociopolitiska förändringar lyfts insatser fram som leder mot en normalisering och som blir tydligt i teman, såsom egenmakt och personligt ansvar. Ur ett annat perspektiv kan förändringen ses som en nedmontering av välfärdssamhället. Vidare visar tidigare studier att om hänsyn tas till att anpassa arbetsituationen efter personens individuella funktionsnedsättning så ökar deras möjlighet att lyckas. Styrkor vid ADHD-diagnos beskrivs som en potential att ta till vara på och som kan användas både som en personlig och som en samhällelig resurs. Individens identitetsutveckling påverkas av ADHD-diagnosen såväl som av samhälleliga normer och samhällspolitiska ramar. ADHD-diagnosens påverkan på identitetsutvecklingen belyses i förhållande till kön, etnicitet och sexuell identitet samt hur identitetsutvecklingen påverkar personen att avfärda eller ta till sig en ADHD-identitet. Studien visar att flertalet personer har specifika erfarenheter som påverkar utformningen av deras ADHD-identitet. I den avslutande studien visar resultatet att den låga självbilden som tidigare kopplats till flickor istället visar sig höra ihop med en inåtvänd beteendeproblematik och att det av den anledningen är viktigt att utreda om beteendeproblematiken är inåtvänd eller utåtriktad och aggressiv. Tidiga insatser med stöd till en förbättrad självbild är därför viktigt, såsom att identifiera personliga styrkor.

4. Metod

Metodkapitlet börjar med en redogörelse av studien grundantaganden, min förförståelse och dess betydelse och fortsätter med val av forskningsmetod. Därefter presenterar jag studiens urvalsgrupp och svårigheter vid rekryteringen av denna. Hur insamling av empiri har gått tillväga samt bearbetning och analys beskrivs i det efterföljande. Avslutningsvis diskuteras etiska överväganden, studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Min ambition har varit att beskriva denna process så transparent som möjligt så att den tydligt går att utläsa.

Studiens grundantaganden

Ansatsen för den här studien är hermeneutisk med utgångspunkten om att det finns en fristående verklighet, som inte rättar sig efter en generell lagbundenhet (Sohlberg & Sohlberg, 2009). Oberoende av studien så existerar händelser, känslor och åsikter. Kunskap uppnås genom detaljerade beskrivningar som genom förståelse och tolkning ger överblick och mening åt helheten. Hermeneutiken är betydelsefull när forskningens mål är att förstå mänskliga avsikter, innebörder och handlingar (ibid.). Förförståelsen har stor betydelse eftersom den inte är fri från värderingar och kan därmed påverka tolkningen. En ofta förekommande metafor är ”Den hermeneutiska cirkeln”, som beskriver hur ny erfarenhet förändrar den tidigare förförståelsen, som i sin tur bidrar med ny erfarenhet, mellan del och helhet (Barett, Edward, Powley & Pearce, 2011). Den hermeneutiska ansatsen är på så vis lämplig för den här studien som bygger på mitt intresse av att fördjupa förståelsen för unga vuxnas egna erfarenheter och funderingar om hur de tänker på sig själva och blir bemötta utifrån sin ADHD-diagnos och deras styrkor. Det perspektiv som människan tolkar sin tillvaro utifrån beskrivs av Gadamer (1969) som en horisont:

Understanding is a fusion of horizons, the meeting of differences. A horizon is not a rigid boundary but something that moves with one and invite one to advance further (s. 302).

När två horisonter möts uppstår ny förståelse, men för att det skall vara möjligt så krävs det också en öppenhet och vilja att acceptera andra erfarenheter och kunskaper (ibid.). Det är också min ambition med den här uppsatsen.

Förförståelse

Min förförståelse bygger till stor del på erfarenheter och möten i mitt arbete som socialsekreterare med unga vuxna med ADHD-diagnos och finns till viss del redovisad i studiens inledande kapitel, men även under olika avsnitt i metodkapitlet. I min grund- och masterutbildning i socialt arbete har jag, där det funnit sig lämpligt, valt att utifrån olika perspektiv fördjupa mina kunskaper om ADHD-diagnosen. Dessa studier avspeglas också i min förförståelse. Medvetenhet om sin förförståelse är väsentligt för att undvika fördomar som påverkar det slutliga resultatet (Fangen, 2005). Förförståelsen påverkas också av den kontext som man omger sig med, såsom samhälleliga normer och institutionella värderingar och den kan på så vis också vara mer eller mindre omedveten (Johansson, 2002). Mina egna erfarenheter, studier och funderingar vad gäller unga vuxna med ADHD-diagnos och som är av betydelse för vidare utveckling och bearbetning av min förförståelse är på så vis viktig, i synnerhet då det lett mig fram till uppsatsens ämnesval. I detta avseende kan det också vara av betydelse att även uppmärksamma att mina kunskaper om styrkor vid ADHD-diagnos var begränsade när jag påbörjade den här uppsatsen, något som också påverkar min förförståelse.

Val av metod

Valet av forskningsmetod är beroende av vad man vill undersöka och hur man vill genomföra den. Utifrån den här uppsatsens syfte och problemformuleringar uppfattar jag av flera skäl den kvalitativa forskningsmetoden som mest lämplig. Den styrka som den kvalitativa forskningsmetoden bidrar med vad gäller studier av sociala problem tydliggörs i Silvermans, (2006) jämförelse av kvantitativ och kvalitativ forskningsmetod:

The main strength of qualitative research is its ability to study phenomena which are simply unavailable elsewhere. Quantitative research are rightly concerned to establish correlations between variables. However, while their approach can tell us a lot about inputs and outputs to some phenomenon (e.g. counseling), it has to be satisfied with a purely 'operational' definition of the phenomenon and does not have the resources to describe how that phenomenon is locally constituted. As a result, its contribution to social problems is necessarily lopsided and limited (Silverman, 2006 s. 43).

En viktig orsak är att eftersom min egen kännedom om styrkor vid ADHD-diagnos är begränsad och jag är intresserad av att fördjupa min kunskap om detta så möjliggör den kvalitativa forskningsmetoden att informanterna med egna ord på ett nyanserat sätt kan klargöra och beskriva sina erfarenheter, behov eller önskningar på en djupare nivå. Den kvalitativa forskningsmetoden är också en möjlighet för klienter i beroendeställning att få ge uttryck åt sina åsikter och erfarenheter i den offentliga debatten (Silverman, 2006; Kvale & Brinkmann, 2009). Den kan på så vis även bidra till att värna om demokratin och allas rätt till delaktighet i samhället. I den här uppsatsen är min ambition att gå på djupet vad gäller unga vuxnas eget perspektiv på hur deras liv utvecklats och funderingar kring sina erfarenheter. För insamling av det empiriska materialet har jag därför valt att använda mig av den kvalitativa intervjuemetoden, som med utvalda frågor och aktivt lyssnande öppnar upp för nya kunskaper och perspektiv. Forskningsintervjun ger också möjlighet att direkt kritiskt följa upp informantens svar och på så vis skapa förutsättningar till vidare reflektioner kring oväntade och överraskande svar. De mer nyanserade svar som forskningsintervjun bidrar till innebär samtidigt att studiens validitet kontrolleras och stärks. Forskningsintervjun skapar möjlighet för en reflexionsprocess som möjliggör att den kreativa förmågan kan användas för att göra ”upptäckter” under den pågående forskningsintervjun (Widerberg, 2002). Något som i sin tur leder fram till nya frågor.

Studiens urvalsgrupp

Studiens målgrupp var ursprungligen unga vuxna med ADHD-diagnos i åldersgruppen 18-25 år och min avsikt var att intervjua ca åtta personer. Då jag hade svårighet att hitta lämpliga informanter så valde jag att utöka den övre åldern till 29 år och därmed anpassa åldersgruppen efter den som flera av Göteborgs stadsdelar använder i sin avgränsning vad gäller unga vuxna. Den utökade övre åldersgränsen hjälpte mig att hitta fler informanter även om det fortfarande var svårt. Efter sju genomförda intervjuer hade jag fått ett rikligt material och jag bestämde mig för att avsluta mitt sökande. Urvalet var strategiskt motiverat. Dels för att när antalet informanter är begränsat så går det inte att i statistisk mening uppnå ett representativt urval och dels för att det är viktigt att hitta informanter med förmåga att utveckla ett meningsfullt samtal (Fangen, 2005; Tursonovic, 2002). Studien sju informanter var mellan 23-28 år och bestod av fyra män och tre kvinnor. Tre informanter fick jag kontakt med genom Socialtjänsten, tre informanter genom Arbetsförmedlingen och en informant genom en privat utrednings- och psykoterapimottagning.

Kort presentation av studiens informanter

Studiens informanter bor i eller strax utanför Göteborg. Samtligas ursprung är svenskt. Informanterna har ADHD-diagnos kombinerad typ, med undantag för Anna som inte har någon impulsivitet eller hyperaktivitet i sin diagnos. Samtliga namn i presentationen är av konfidentiella skäl fingerade.

Elin är 23 år och bor ensam i sin lägenhet. Elin träffade sin pojkvän en månad innan intervju-tillfället. Föräldrarna skilde sig när hon var 8 år. Första åren bodde hon mestadels tillsammans med modern och en äldre syster. Elin har även en äldre broder men han hade redan flyttat hemifrån. På grund av mycket bråk i hemmet placerades Elin i jourhem som 13-åring. Därefter har hon flyttat runt mellan olika fosterhem, HVB-hem och under en kortare period bodde Elin hos sin pappa. Efter extra stöd och en intensiv avslutande studieperiod lyckades Elin få godkända gymnasiebetyg. Elin och hennes föräldrar har i dag en bra relation. Hon har sommarjobbat inom vården, men aldrig haft en fast anställning. Sedan ett år tillbaka har Elin varit sjukskriven på grund av psykisk ohälsa.

Robin är 27 år och har en ny flickvän, men han bor själv i sin lägenhet. Robin har vuxit upp tillsammans med sina föräldrar, en yngre och en äldre broder samt en äldre syster. Han hoppade av grundskolan och har därför inget avgångsbetyg. Med stöd av en släkting kom Robin som 16-åring in som lärling i byggbranschen. Han hade arbetat i 8 år när han för 1 år sedan tvingades sluta på grund av en skada. Robin har nu påbörjat kontakt med Arbetsförmedlingens arbetsterapeut för att utifrån sin skada undersöka möjligheten till ett mer passande arbete.

Joel är 25 år och har nyligen flyttat tillsammans med sin flickvän. Joels föräldrar skilde sig och när han var 2 år flyttade Joel, hans moder och bror till ett gemensamt boende med hans styvfar och dennes dotter. Styvfadern är som en pappa för honom. Joels biologiska far avled när han var 15 år. Med individuellt stöd klarade han att med knapp marginal få godkänt avgångsbetyg från gymnasiet. Joel har inte haft något arbete efter gymnasieexamen, men han har från och till haft praktik i byggbranschen. Joel blev på grund av missförstånd av med sin praktik för drygt ett halvår sedan. Det har nu löst sig och praktiken kommer att återupptas inom snar framtid.

Anna är 25 år och bor ensam i sin lägenhet. Anna har pojkvän, men han bor i en annan stad. Hon har vuxit upp tillsammans med sin mamma, pappa och lillasyster fram till 18-årsåldern, då föräldrarna separerade. Vid det tillfället studerade hon på annan ort. Idag är relationen till modern mycket begränsad, samtidigt som relationen till fadern i princip har upphört. Anna har fullständiga gymnasiebetyg, men pressen i skolan blev mer än hon klarade av och hon har varit sjukskriven sedan slutet av gymnasietiden. Anna deltar i arbetslivsinriktad rehabilitering.

Sara är 26 år och bor ensam i sin lägenhet. Sara är bisexuell men har varken någon flickvän eller pojkvän. Saras föräldrar skilde sig när hon var 7 år. Ganska snart flyttade hon på heltid till sin pappa och något år senare bröts kontakten med mamman, men hennes yngre syster bodde kvar. Relationen till mamman var helt bruten under flera år och återupptogs först när Sara var 19 år. Även relationen till fadern bröts under en period, men även den har nu långsamt återupptagits. Sara har gått om ett år i gymnasiet och efter det året lyckades hon få tillräckliga betyg för att slutföra sin gymnasieexamen. Sedan 8 år tillbaka har hon varit sjukskriven på grund av psykisk ohälsa. Sara kommer inom kort börja arbetsträna med 75 procent.

Filip är 25 år och bor ensam i sin lägenhet. Filip har nyligen gjort slut med sin flickvän. Föräldrarna skilde sig när han var 3 år. Förutom varannan helg hos sin pappa så bodde han tillsammans med sin mamma, en äldre bror och en äldre syster. Pappan är omgift och Filip har

därigenom även fått två yngre halvbröder. Filip har gymnasieexamen inom ett hantverksyrke. Under 1 år arbetade han med denna inriktning, men trivdes inte riktigt. Under de senaste 4 åren har Filip arbetat med försäljning i olika företag.

Erik är 28 år och är sambo, men han och flickvännen har nyligen bestämt sig för att flytta isär. Han har en son som är 3 år. Erik har vuxit upp tillsammans med sin mamma, pappa och en äldre syster. För att få ett fullständig gymnasieexamen saknar han betyg i engelska, vilket han nu läser in. Erik har tidigare jobbat med bl. a trädgårdsskötsel.

Vid ADHD-diagnos är samsjukligheten hög. Detta avspeglas även hos studiens informanter, såsom stresskänslighet, generell ångest, utmattningsdepression, kronisk depression, panikångest, borderline samt tidigare missbruk och kriminalitet. För att skydda informanternas konfidentialitet väljer jag att redovisa samsjukligheten gemensamt.

Svårigheter vid rekrytering av informanter

Det visade sig vara betydligt svårare än jag förväntat mig att få kontakt med informanter som inte hade någon annan neuropsykiatrisk diagnos än ADHD. I mitt sökande efter lämpliga informanter vände jag mig till socialtjänsten i Halland, Göteborg och till flera av Göteborgs kranskommuner, Arbetsförmedlingen samt en privat utrednings- och psykoterapimottagning. I telefonsamtal informerade jag om uppsatsen och behovet av lämpliga informanter. Några enhetschefer skickade jag informationsbrev till, medan andra uppgav att de ville avvakta tills de samtalat med enhetens handläggare (bilaga 1). Efter ett par veckor fick jag svar via e-post från några av enhetscheferna där de uppgav att de inte hade någon ung vuxen med enbart ADHD-diagnos utan de hade även någon form av autism. Andra enhetschefer återkopplade inte, vilket innebär att jag inte heller vet orsaken till detta. Det kan vara av samma orsak som de som hörde av sig, men det kan också vara ett uttryck för den höga arbetsbelastning som professionella i olika verksamheter upplever. Med hjälp av kollegor skickade jag även studiens informationsbrev till olika mottagningar inom den öppna psykiatrin, men utan resultat. Mitt sökande efter lämpliga informanter drog ut på tiden och det utvecklade sig till en osäker process. Svårigheter beträffande tillgång och rekrytering av lämpliga informanter kan enligt Rapley (2004) visa sig vara värdefull information då det kan sätta nytt ljus vad gäller förståelsen av studiens resultat. Två av informanterna uppgav att när deras handläggare tillfrågat dem om de kunde tänkas delta i intervjun hade deras spontana reaktion varit negativ. När de däremot fått förtydligt för sig att studien handlade om deras styrkor så hade de ändrats sig och tackat ja.

Intervjuguide och genomförandet av intervjuerna

Studiens intervjuguide var semistrukturerad med öppna frågor och den bestod av ett omfattande antal frågor utifrån olika infallsvinklar för att möjliggöra nyanserade svar (bilaga 3). Vid konstruktionen av intervjuguiden var jag uppmärksam på att frågorna inte var ledande, att de var tydligt formulerade och byggde på ord och begrepp som förekommer i det vardagliga samtalet (Kvale & Brinkmann, 2009). Intervjuguiden utgjordes av åtta teman med underfrågor. Vid den inledande telefonkontakten med informanterna diskuterades lämplig plats för genomförandet av intervjuerna. Två av studiens informanter föredrog den egna bostaden som mötesplats, medan fem av informanterna valde att mötas på ett fik. Tiden för genomförandet av intervjuerna varierade mellan 1½-3 timmar. Efter intervjutillfällets första inledande samtal presenterade jag mig själv, uppsatsens ämnesval och syfte. Vi gick gemensamt igenom innebörden av det informerade samtycket och jag försäkrade mig om att det rådde samförstånd kring detta innan intervjun påbörjades (bilaga 2). Informanterna godkände att intervjuerna spelades in och jag uppfattade inte heller under intervjun att de kände sig besvärade eller att svaren begränsades av den anledningen, vilket de naturligtvis ändå kan ha gjort.

Utifrån ett respektfullt bemötande försökte jag skapa en lugn och avslappnad atmosfär, vilket också främjade öppenheten under intervjuens genomförande. Intervjuguiden var omfattande och jag behövde inte heller komplettera den med ytterligare frågor. Däremot tillkom uppföljande och fördjupande frågor, men de varierade mellan de olika intervjuerna beroende på informanternas erfarenheter, funderingar och insikter samt utifrån nya reflektioner och insikter som framkom under intervjun. För att få ut så mycket information som möjligt så var jag lyhörd och uppmärksammade både tonfall, skratt och gester. Informanterna fick prata till punkt och jag lämnade även utrymme för eftertanke i tystnad, samtidigt som jag försökte uppmärksamma och granska mina egna antaganden. Under intervjun förlitade jag mig på mitt eget omdöme och känslighet hur strikt jag följde intervjuguiden för att på så vis bidra till ett naturligt flöde i kommunikationen och jag använde mig av forskningsintervjuens möjlighet att direkt verifiera min tolkning (Kvale & Brinkmann, 2009). Vid uttalanden som var inkonsekventa och flertydiga använde jag mig av sammanfattningar av informanternas uttalanden för att på så vis få bekräftat att jag uppfattat eller tolkat det som sagts på ett riktigt sätt. Något som ofta bidrog till ytterligare reflektioner och fördjupat svar från deltagarens sida. Ibland kom informantens svar direkt och spontant och vid andra tillfällen svarade de först efter en stunds tyst funderade. Det hände också vid ett antal tillfällen att informanterna avbröt ett påbörjat svar då de kom på ytterligare reflektioner gällande en tidigare fråga. Mitt förhållningssätt till detta var att vara följsam eftersom det var tankar som informanten uppfattade som betydelsefulla och som kunde visa sig vara värdefulla insikter för studien. Därefter återgick vi till intervjun där den avbrutits. Det blev uppenbart att några av informanterna under intervjun fick insikter om både sin uppväxt och sin nuvarande situation när de såg tidigare sammanhang och konsekvenser utifrån ett annat perspektiv, som till viss del bidrog till att de ändrade tidigare uppfattningar under intervjuens genomförande. Av detta resultat framgick det tydligt att intervjusituationen kan vara en lärprocess för såväl intervjuare som för intervjupersonen (ibid.). Precis som Raplys beskrivning visar, så framgår det ovan att en intervju är så mycket mer än ett vanligt samtal, där såväl intervjuaren som informanten bidrar till konstruktionen av intervjuens resultat:

The interview may be conversational, but you as the interviewer do have some level of control. You routinely decide which bit of talk to follow up, you routinely decide when to open and close various topics and the interaction as a whole. [...] You cannot escape from the *interactional* nature of interviews. Whatever 'ideals' interviewers practice, their talk is central to the trajectories of the interviewees' talk (Rapley, 2004, s. 26).

Trots att intervjuerna var omfattande och därmed tog lång tid så uppfattade jag informanterna som intresserade och engagerade under hela genomförandet. Upplevelser, känslor och funderingar delgavs med stort engagemang. Vid den första intervjun uppgav informanten att några frågor lät som om det var samma. Dessa frågor berörde hur informanten uppfattar att olika personer i det personliga nätverket skulle beskriva informanten och dennas styrkor samt hur det påverkar deras bemötande av informanten. Efter klargörande om skillnaden i frågorna fortsatte intervjun utan ytterligare hinder. Förvirringen gick på så vis att reda ut direkt, en värdefull fördel med den kvalitativa forskningsintervjun. Redan vid början av de efterföljande intervjuerna förklarade jag att intervjun innehöll frågor som kunde uppfattas som snarlika och att jag vid dessa tillfällen skulle klargöra skillnaden dem emellan så att det inte skulle råda någon osäkerhet vad frågan gällde. Därefter utgjorde detta inte något problem i intervjuerna. Under tiden som intervjun pågick skrev jag ner de styrkor som framkom i informanternas beskrivningar och svar. I slutet av intervjun läste jag upp dessa för informanten. Några hummade jakande, andra nickade vid varje styrka, vilket jag uppfattade som en bekräftelse på dess riktighet. De informanter som ville fick en kopia på listan.

Bearbetning och analys av empiri

Intervjuerna spelades in på min mobiltelefon, med informanternas samtycke, för att därefter överföras till min dator. Något som bidrog till att göra transkriberingsarbetet lite lättare. Intervjuerna transkriberades med både frågor och svar ordagrant i sin helhet direkt efter det att intervjuerna genomförts. Eftersom materialet var omfattande, ca 140 utskrivna sidor, blev transkriberingen ett mycket tidskrävande moment. I den kvalitativa metoden påbörjas analysen redan vid intervjutillfället och fortgår vid transkriberingen till dess att analysen är klar (Kvale och Brinkmann, 2009). Transkriberingen är på så vis ett viktigt moment i analysprocessen, en möjlighet som jag också medvetet använde mig av.

I de citat som redovisas i resultatet har jag gjort vissa grammatiska rättningar, men jag har varit uppmärksam på att innebörden är densamma. Rättningarna har gjorts utifrån syftet att värna om informanterna. Uppsatsens huvudfokus är styrkor vid ADHD-diagnos, men vid intervjuerna blev informanternas beskrivningar av den starka påverkan som deras funktionsnedsättning och den faktiska ADHD-diagnosen haft och fortfarande har mer betydande än förväntat. Av den anledningen har jag valt att även låta resultatredovisningen utifrån detta perspektiv vara mer omfattande än vad som var min ursprungliga plan. Det empiriska materialet kodades utifrån teman som framkom vid genomläsningen. Överflödigt material, såsom upprepningar och material som jag inte ansåg som väsentligt för studiens syfte togs bort. Materialet minskades ner med hjälp av meningskoncentration för att underlätta analysen, då även nya relevanta teman synliggjordes (Kvale & Brinkmann, 2009). Vid analysen försökte jag urskilja och synliggöra mönster, likheter och olikheter samt viktiga kopplingar ur materialet. Min utgångspunkt var att förhålla mig abduktivt, vilket innebär att jag växlade fokus i en reflexiv process mellan teorin och det empiriska materialet så att det fick kvalitén av en dialog. Processen möjliggör för nya teorier att utvecklas, som kan ge svar på uppsatsens syfte och frågeställningar (Alvesson & Kärreman, 2007). Resultatet av informanternas svar redovisas gemensamt. I den löpande texten finns citat med fingerade namn som hänvisar till vem som är citerad.

Etiska övervägande

I mitt uppsatsarbete har jag utgått från det humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets fyra huvudkrav om forskningsetiska principer, dvs. *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Codex - regler och riktlinjer för forskning, 2013). De professionella som jag kontaktat i syfte att nå lämpliga informanter har jag, om de inte motsagt sig annat, skickat informationsbrev om studien (Bilaga 1). Min intention var dels att informera de professionella om studien och dels att informanterna på så vis också skulle få en första information. När jag sammanställde det skriftliga samtycket kopierade jag större delen från informationsbrevet i syfte att minska risken att olikformulerad information kunde uppfattas förvirrande för informanten i en ny och ovan situation (Bilaga 2). Innan deltagaren skrev under samtycket gick vi gemensamt igenom punkt för punkt och jag kunde på så vis försäkra mig om att informanten var klar över de villkor som gällde. Genom denna både muntliga och skriftliga information tillgodosågs samtidigt *samtyckeskravet*. *Konfidentialitetskravet* innebär att uppgifter om personen skyddas. För att dölja informanternas identitet så används fingerade namn i redovisningen. Av samma orsak valde jag att inte namnge fysisk sjukdom, specificera yrken, stadsdelar, kommuner eller andra städer som skulle kunna sammankopplas med informanten. Vid ett enstaka tillfälle har jag även valt att utesluta information som var av så personlig karaktär att det fanns risk för att informanten kunde bli igenkänd samt även försökt skriva med andra ord utan att dess innebörd förändrats. Det transkriberade materialet och de av informanterna underskrivna samtyckena var under uppsatsarbetet i säkert

förvar. Inspelningarna av intervjuerna kommer att raderas och samtyckena förstöras när uppsatsen är klar. Vad gäller *nyttjandekravet* så har informanternas informerats om att ingen obehörig kommer att ha tillgång till de utskrivna intervjuerna, men att de kan komma att användas i annat vetenskapligt forskningssyfte. Överenskommelse gjordes enligt önskemål från några av informanterna att skicka uppsatsen till dem via e-post när den är klar (Codex - regler och riktlinjer för forskning, 2013).

Etiska riktlinjer kan inte täcka alla situationer som kan uppkomma eftersom det kan variera och är beroende av den sociala kontexten (Silverman, 2006). Frågor som kan ställas utan tvekan i en situation kräver försiktighet i en annan. Utifrån min förförståelse och tidigare forskning om att det inte är sällan som personer med ADHD-diagnos har svårigheter i kärleksrelationer så ställdes inte frågan om informanten hade pojkvän eller flickvän om inte denne först själv hade tagit upp det. Av samma orsak var jag även försiktig med frågor om kompisar (Socialstyrelsen, 2002). Det visade sig inte vara något problem i den här studien, då samtliga informanter på eget initiativ berättade om både flick- och/eller pojkvänner och kompisar. Intervjuns kontext handlar också om informantens förväntningar utifrån ämnesvalet för intervjun och att inte behöva ställas inför frågor utifrån andra perspektiv som de inte var förberedda på. Eftersom informanterna fått information om, och därmed var inställda på, att de skulle medverka i en intervju om sina styrkor så ville jag försäkra mig om att de var klara över och samtyckte till att flera frågor också kom att handla om andra delar av deras liv, som också kunde beröra erfarenheter som de på olika sätt kan ha upplevt som smärtsamma. Med andra ord så ville jag inte utsätta dem för upplevelsen att känna sig lurade in i intervju som de inte gett sitt medgivande till. Information om intervjufrågornas bredare perspektiv gav jag redan vid den första telefonkontakten och upprepade den för säkerhets skull ytterligare en gång direkt innan intervjuns genomförande. Samtliga informanter gav utan tvekan sitt samtycke till det.

Av det ovan beskrivna framgår att intervjun varken är ömsesidig eller jämlik, då rollen som intervjuare innebär makt att styra och definiera intervjuförloppet. Forskning innebär därmed också att hantera etiska dilemman utifrån olika maktaspekter. Kvale och Brinkmann (2009) menar att det inte är nödvändigt att den avlägsnas, utan snarare att intervjuaren skall vara medveten om att den föreligger och reflektera över vilken roll den har på forskningens resultat. Vid genomförandet var jag medveten om den ojämna maktfördelningen och jag tog ansvar för att inte överskrida och utnyttja det förtroende som informanterna gav mig samt att informanterna kände att jag var lyhörd för vad de ville förmedla i sina svar. I det beaktade jag mitt tolkningsföreträde och utnyttjade inte förtroendet som gavs utan tog ansvar för att uppgifter som informanter lämnade också var relevanta utifrån studiens syfte. När jag vid intervjutillfället verifierade deras svar, för att vara säker på att jag förstått rätt, innebar det samtidigt att informanten fick utrymme att påverka tolkningen. Detta förhållningssätt bidrar också till att minska maktasymmetrin i tolkningen (Kvale, 2006; Silverman, 2001). Informanterna menade att de såg sin medverkan som en möjlighet att få hjälp att upptäcka sina styrkor. En förhoppning som samtliga informanter efter intervjun uppgav hade infriats. Deras medverkan innebar på så vis att de själva också fick ut något positivt av den.

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Begreppen validitet, reliabilitet och generalisering har sin grund i den positivistiska forskningen där föresatsen med forskningen är att resultaten är mätbara och objektiva. Om kvantitativa begrepp kan överföras till att användas i kvalitativ forskning har ifrågasatts. Det kan vara svårt att återge verkligheten objektivt i ett forskningsresultat när den behandlas som en social konstruktion (Seale, 2004). Kvale och Brinkmann (2009) menar däremot att begreppen kan omformuleras så att de passar in på kvalitativ forskning. Oavsett vilken metod man an-

vänder så är grunden en tydlig och noggrann dokumentation av forskningsprocessen för att studien skall uppnå en hög reliabilitet, validitet och generaliserbarhet (Silverman, 2006). Min dokumentation och beskrivning av forskningsprocessen har genomgående gjorts med intentionen att det skall vara klart och tydligt för läsaren att följa denna genom studiens olika steg.

Validiteten står enligt Kvale och Brinkmann (2009) i relation till i vilken utsträckning en metod undersöker vad den påstår sig undersöka och de menar att utifrån detta perspektiv så kan kvalitativ forskning i princip leda till valid vetenskaplig kunskap. För att studiens resultat skall vara tillförlitligt krävs att validering pågått kontinuerligt under hela forskningsprocessen och den är beroende av hur noggrant forskaren kontrollerar, dokumenterar och ifrågasätter studiens resultat (ibid.). Innan intervjuguiden färdigställdes, och för att så långt som möjligt försäkra mig om att frågorna var tydliga och inte riskerades att bli missförstådda, så testade jag dessa med hjälp av min familj. Detta ledde till några omformuleringar samt att ytterligare frågor tillkom. Med hjälp av sammanfattningar av informanternas uttalanden samt kontroll- och följdfrågor försäkrade jag mig om att jag uppfattat deras svar riktigt, vilket ledde till klargörande som i sin tur grundade för en stärkt validitet av analysen. Detta tillvägagångssätt möjliggjorde samtidigt kontroll av att uppsatsens röda tråd följdes. Vid något tillfälle hände det att informanterna ändrade åsikt under intervjun. Kvale och Brinkmann menar att detta inte är ett valideringsproblem utan att det istället lyfter fram den potential som intervjun möjliggör till reflektion och insikt. Något som kan ses som en positiv behållning för informanten genom sin medverkan och som innebär att även informanten ifrågasätter och undersöker sin sociala verklighet och erfarenhet. Studiens urvalsgrupp stämmer med den målgrupp som den här uppsatsen handlar om, något som bidrar till att öka validiteten i resultatet.

Reliabilitet står i förhållande till om en forskningsstudies replicerbarhet, dvs. om den upprepades på exakt samma sätt av samma forskare vid ett annat tillfälle eller av andra forskare så skulle resultatet bli detsamma (Seale, 2004). Den situation som råder vid intervjutillfället är kontextuell och i det närmaste omöjlig att upprepa. Intervjuarens förmåga att ställa relevanta följdfrågor är beroende av dennes lyhördhet och intuition såväl som ämneskunskaper. Något som får stor betydelse för konstruktionen under intervjun då det påverkar och blir styrande för hur intervjun utvecklas. På så vis bidrar både intervjuaren och informanten till konstruktionen (Kvale & Brinkmann, 2009). Det tyder på att en exakt upprepning av intervjun inte är möjlig att genomföra och om det gjordes så skulle det generera ett delvis annat resultat. När studiens intervjuer genomfördes uppfattade jag till viss del även den process som samtidigt pågick hos informanterna. Något som kan innebära att deras tidigare erfarenheter kan ha fått en annan betydelse och att de svar som de gav därmed också kan ha påverkats och förändrats till en följande intervju. Det antyder att resultatet därmed skulle bli annorlunda oberoende om intervjuaren var den samma eller om den genomfördes av en annan forskare. Reliabilitet avser även huruvida ett forskningsresultat är tillförlitligt och överensstämmer med det tillvägagångssätt som förordats (Seale, 2004).

Generaliserbarhet är i den kvantitativa forskningen ett standardmått, där man använder ett statistiskt urval för att kunna dra slutsatser för en hel population (Silverman, 2006). Inom den kvalitativa forskningen är inte fokus på den generella kunskapen utan det är framför allt den sociala och historiska kontexten som lyfts fram. Kvale och Brinkmann (2009) definierar generaliserbarhet som: ”Den utsträckning i vilken resultat i en situation kan överföras till andra situationer”(s. 358). Definitionen bygger därmed inte på att kunskapen gäller för alla människor, alla platser eller i alla tider. Vid analytisk generalisering görs bedömning om en studie kan ge vägledning för en annan situation. Det förutsätter att studiens slutledningar är giltiga samt att tillvägagångssättet som materialet samlats in på bedöms som tillförlitligt (ibid.). Om den här studiens resultat kan ge vägledning för andra situationer återstår för läsaren att avgöra.

5. Teoretiska perspektiv

Utifrån studiens fokus, att undersöka unga vuxnas erfarenheter och funderingar vad gäller styrkor vid ADHD-diagnos och det bemötande som de får i förhållande till dessa samt hur det i sin tur påverkar hur de ser på sig själva, så ser jag det socialpsykologiska perspektivet gällande identitet som lämpligt. Det socialpsykologiska perspektivet belyser människors vardag och hur de berörs och förändras utifrån skiftande sammanhang. Inom ramen för den här uppsatsen kommer jag att som teoretisk utgångspunkt använda Simons (2004) integrerade socialpsykologiska perspektiv gällande identitet.

Identitetsteori utifrån integrerat socialpsykologiskt perspektiv

Först några ord för att sätta Simons (2004) perspektiv vad gäller identitet i sitt sammanhang, utifrån integreringen av mikro-, meso- och makronivåerna, som ligger till grund för analysen av identitet utifrån sociologiska och psykologiska perspektiv. Mikronivån omfattar den traditionella psykologins område. Den berör den individuella personen och utgör också analysens grund, eftersom det är personens identitet som står i fokus. Makronivån, som rymmer den traditionella sociologins perspektiv, innehåller samhället och dess sociala struktur, vilket alla samhällsmedborgare är en del av. Men det är på mesonivån som interaktionen och påverkan mellan personen (mikronivån) och samhällsstrukturen (makronivån) sker, och det är på så vis på mesonivån som identiteten konstrueras. Interaktionen lyfter därmed också fram den sociala påverkan vid identitetskonstruktionen. Personens samhällsställning och roll får en avgörande påverkan och betydelse på identiteten. Den psykologiska funktionen förbinder således personen med grupper, social struktur och med samhället i stort (ibid.).

Identitet utgörs av personens tolkning av sig själv utifrån olika aspekter i självbilden, vilket innebär att självaskpekter därmed utgör stor betydelse i Simons (2004) perspektiv på teorier om identitet. I min beskrivning av uppsatsens teoretiska utgångspunkt fortsätter jag därför med att beskriva Simons (2004) Self-Aspect Model of Identity (SAMI), som hans perspektiv kretsar kring.

Självaspekters betydelse för identitetskonstruktionen

Simon (2004) menar att begreppet individuell identitet förfinas med hjälp av SAMI samt förtydligar relationen mellan individuell och kollektiv identitet i det moderna samhället. SAMI utgörs av en inordnad metod som bygger på att människor är aktivt meningsökande och intresserar sig för sin egen självtolkning. Sammanhang och mening skapas till erfarenheter i en social-kognitiv process, vilket även omfattar personens psykiska och sociala omgivning. Simon använder Linvilles (1985) beskrivning av självaskpekt som en kognitiv indelning som bearbetar och strukturerar information och kunskap om sig själv. Självaskpekter pekar på vad som psykologiskt utmärker personen eller dennas egenskaper, såsom utseende, roller, förmågor, attityder, beteende och grupptillhörighet. Modellens grund utgörs av att personer vid självtolkning använder sig av sina självaskpekter för att öka förståelsen om sig själva, dvs. sin identitet (Simon, 2004). Skiftande roller, relationer, förhållanden och händelser som ingår i en persons erfarenhet resulterar i utvecklingen av självaskpekter, som i sin tur stödjer personen att tolka eller förklara sina erfarenheter. I denna social-kognitiva process kan också självaskpekter bidra till att lotsa personen rätt. Nya erfarenheter kan också resultera i att nya självaskpekter utvecklas eller att gamla självaskpekter omformas och påverkar kommande tolkningsförmåga och beteende (ibid.).

Simon (2004) belyser sju viktiga beaktanden som är utmärkande för självaspekten och därmed även för identiteten, och som dessutom står i ett inbördes förhållande till varandra. För det första, självaspekten är både en kognitiv och social konsekvens. Självaspekten är framställd som ett kognitivt resultat av sig själv i självtolkningsprocessen, men eftersom mening framkommer i det sociala samspelet med andra personer så består de även av delar som är sociala, som i sin tur befinner sig i ett samhälleligt och kulturellt sammanhang. För det andra, eftersom självaspekten omfattas av relationella funktioner av att vara en social varelse i ett sammanhang av sociala relationer så innebär det samtidigt att det varken är en avskild eller absolut företeelse.

För det tredje, samhällets sociala struktur påverkar självaspekten och avspeglar personens sociala ställning både i förhållande till andra och till samhället i stort.

För det fjärde, det stora antal sociala relationer som möjliggörs i det västerländska samtida samhället har resulterat i att människor ofta kan använda sig av en mångfald självaspekter. För det femte, självbildsaspekter hör i ihop med varandra i olika grad och självtolkningen kan på så sätt få en sammanhängande kognitiv struktur. Det inbördes förhållandena mellan själv- aspekter kan avspegla och synliggöra människors fördomar.

För det sjätte, den roll eller betydelse som en självaspekt får vid självtolkningen förändras i förhållande till sammanhanget.

För det sjunde, utifrån ny specifik kunskap i kombination med tidigare kunskap av mer allmän karaktär konstrueras nya självaspekter.

Identiteter är i sig dynamiska och beroende av samspelet mellan omväxlingar hos olika personer och sociala sammanhang. Situationen kan också påverka vilken identitet som aktiveras. Under goda omständigheter kan identiteter trots det stabiliseras och fungera som ganska fasta självdefinitioner (ibid.).

Individuella och kollektiva identiteter – uppbyggnad och dialektiska förhållande

Innan fördjupning av ytterligare begrepp och för att undvika missförstånd kommenterar Simon (2004) sin användning av några grundläggande begrepp. I detta följer jag Simons exempel. I tidigare socialpsykologisk forskning har begreppet ”social identitet” använts för att beskriva den identitet som förvärvas genom medlemskap i sociala grupper och ”personlig identitet” med hänvisning till människors självdefiniering av att vara en unik varelse. Simon anser att begreppet ”personlig identitet” lätt bli missledande tillsammans med begreppet ”social identitet”, som om en unik person skulle vara asocial eller företräda eller återge en mer äkta inre i form av en ”sann personlighet”. Han menar att eftersom alla självaspekters mening skapas genom sociala samspel så är också deras gemensamma nämnare att de alla är sociala. Utifrån denna förklaring anser Simon att begreppen ”kollektiv identitet” och ”individuell identitet” är mer lämpade. ”Kollektiv identitet” tillämpas utifrån ett (social) psykologiskt perspektiv, vilket är den identitet som en person erhåller som medlem i en grupp. Simon förtydligar även sin användning av begreppen ”själv” och ”identitet”. Begreppet ”själv” tillämpas som ”självtolkning” i den sociala kognitiva processen som förmodas underbygga människors identiteter. Utgången av självtolkningsprocessen resulterar i ”identitet” och han menar att perspektivet lyfter fram samhällsstrukturens roll.

En kollektiv identitet konstrueras enligt Simon (2004) när självtolkning företrädesvis bygger på en framträdande självaspekt som delas av andra människor i ett specifikt socialt sammanhang, vilket benämns som koncentrerad självaspekt. Om det finns andra självaspekter som skiljer mellan personerna har däremot ingen betydelse. När den delade självaspekten lyfts fram i självtolkningsprocessen stimuleras konstruktionen av den kollektiva identiteten. Det kan finnas andra självaspekter som är snarlika eller på annat sätt står i relation till den primära, men dess betydelse blir på så vis överflödig. En person kan förmodas ha lika många

kollektiva identiteter som han eller hon har antal självaspekter och det är därför felaktigt att förhålla sig till en person som om dennas kollektiva identitet är den enda (Simon, 2004.).

När självtolkningen görs utifrån en mångfald av självaspekter som samtidigt skiljer sig åt, dvs. inte bedöms som överflödiga självaspekter, konstrueras den individuella identiteten enligt Simon (2004), vilket benämns som fördelade självaspekter. Ju mer omfattande och komplexa självaspekter desto tydligare framträder den individuella identiteten. Förutsättningen att ha en unik individuell identitet ökar när omfattning och sammansättning av självaspekter skiljer sig från andra personers. Detta lyfter fram det psykologiska perspektivet i förgrunden och förstärks ytterligare genom den flexibilitet, individuella frihet och oberoende som omfattande och komplexa självaspekter för med sig. En unik individuell identitet förefaller öka förutsättningarna för oberoende och på så vis också för att ingå i komplexa sociala relationer, vilket även lyfter fram processens sociala perspektiv. I beskrivningen framträder tydligt självtolkning som en särskiljande individ och självtolkning som en oberoende individ som två olika men besläktade delar i den individuella identiteten. När en person inte är bunden och behöver anpassa sig efter gruppens norm, så ökar möjligheterna att utveckla sin individuella identitet. På samma gång kan möjligheten att konstruera en särskiljande individuell identitet också synliggöra samhällsliga ojämlikheter. I det sociala sammanhanget behöver det finnas förutsättningar att utveckla nya meningsfulla självaspekter. Detta är särskilt viktigt när det gäller medlemmar i stigmatiserade grupper. Positiv självuppskattning kan stärka medlemmar att förringa betydelsen av grupptillhörigheten och istället betona självaspekter som inte hör ihop med den kollektiva identiteten. Om det skall vara genomförbart så krävs det också att det i det sociala sammanhanget finns möjlighet för minoritetsmedlemmar att utveckla ytterligare självaspekter, som är meningsfulla och hör ihop med det sociala sammanhanget. I mötet med nya erfarenheter möjliggörs att gamla självaspekter kan omformas och nya konstrueras. Vid självtolkningsprocessen kombineras nya självaspekter som i sin tur öppnar upp för att nya individuella identiteter utvecklas (ibid.).

Det finns inget som säger att individuell och kollektiv identitet grundas på olika typer av självaspekter, men vissa självaspekter förefaller vara mer lämpade för kollektiva identiteter och är i större utsträckning beroende av ett specifikt sammanhang (Simon, 2004). En persons kön, klass, nationalitet, politiska tillhörighet och religion är exempel på självaspekter som på ett naturligt sätt kategoriseras som tillhörande inom gruppaspekter och därmed mer självklart tillfaller den kollektiva identiteten. Medans självaspekter som anses ha en individuell karaktär såsom utseende, egenskaper, anlag och förmågor uppfattas ingå i den individuella identiteten. Simon menar att denna uppdelning är en förenklad och inte självklar beskrivning av självaspekternas identitetstillhörighet. Samma självaspekt kan enligt Simon förekomma samtidigt i både den kollektiva och den individuella identiteten och generera en förstärkande effekt av varandra. Den kollektiva och individuella identiteten är inte lika framträdande samtidigt, men även då den för tillfället underliggande identiteten framträder mindre aktivt för stunden så kan den ändå utgöra en påtaglig inverkan i bakgrunden. Båda identiteterna möjliggörs på så vis genom ett dialektiskt förhållande dem emellan utifrån en ständigt pågående dynamisk dialog. Det dialektiska förhållandet synliggörs också av att den individuella identiteten påverkas av tidigare erfarenheter som utgår från den kollektiva identiteten. Grunden för en kollektiv identitet kan på motsvarande sätt rymmas i den individuella identitetens självaspekter. Såväl tidigare som kommande erfarenheter gällande kollektiva identiteter kan på så vis rymmas i den individuella identiteten. Genom mångfalden av kollektiva identiteter möjliggörs en självtolkning som en unik och självständig individ (ibid.).

Identiteter i det västerländska samtida samhället

Tidigare kollektiva identiteter, såsom familj, släkt och position, men även klass, har fått en allt mindre betydelse till förmån för den framväxande individuella identiteten i det västerländska samtida samhället enligt Simon (2004). Mångfalden av komplexa självaspekter, som den individuella identiteten under goda omständigheter kan omfatta, har bidragit till en ökad frihet och oberoende. Det har lett till att den kollektiva gruppens kontroll, krav och beroende därmed också har förminskats och dess funktion förändrats. Urbanisering, utvecklad teknologi och snabba kommunikationsmöjligheter möjliggör för utvidgade kollektiva kontaktnät och socialt delade intressen, vilket också understödjer konstruktionen av olika kollektiva identiteter. Samhället tillhandahåller individuella förutsättningar och rättigheter såsom möjlighet till politiskt deltagande, vid behov skälig ekonomisk säkerhet och inte minst möjligheten att förverkliga den individuella karriären. Den sociala och ekonomiska trygghet som familjen tidigare utgjorde har på så vis till stor del övertagits av välfärdsstaten. I gengäld kräver samhället lojalitet och motprestation tillbaka av medborgarna i form av ansvar för deltagande i lönearbete och inbetalning av skatt. Samhällsbyggandet och individualiseringen framstår på så vis som en process där bådadas existens förutsätter den andres medverkan. Det kan ligga nära till hands att tro att betydelsen av den kollektiva identiteten, såsom social ställning och klass, avtagit, men Simon menar att den fortfarande finns där, den är bara mindre synlig. Inte bara på grund av den allt starkare individuella identiteten utan även orsakad av konkurrens från andra framväxande kollektiva identiteter, såsom kön, etnicitet och sexuell tillhörighet. Den stora mängd självaspekter som finns att tillgå stärker personens identitet så att även antalet möjliga kollektiva identiteter ökar. Nya kollektiva identiteter som ingår i ett specifikt sammanhang och som synes vara i högre grad kontextberoende och mer obeständigare än de tidigare (ibid.).

Vad gör identitetsfunktionen för personen?

Identitetsfunktionen förser personen med psykologiska erfarenheter som stödjer anpassning och välbefinnanden. Den medverkar på det sättet till en berättigad, välgrundad och attraktiv identitet. Simon (2004) beskriver lite närmre fem olika identitetsfunktioner i förhållande till viktiga psykologiska behov.

Den första identitetsfunktionen är tillhörighet och bekräftar personens plats i den sociala världen (Simon, 2004). Detta framkommer och avspeglas tydligt genom den kollektiva identiteten, som hör ihop med socialt delade självaspekter. Även den individuella identiteten sammanbinder personen med den sociala världen, men då utifrån en mångfald av olika självaspekter. Med stöd av självaspekterna kan personen ingå och delta i omfattande sociala nätverk, utifrån ett ömsesidigt beroende mellan nätverkets medlemmar, för att känslan av tillhörighet skall vara möjlig att förverkliga (ibid.).

Den andra identitetsfunktionen går ett steg vidare genom att inte bara begränsas till tillhörigheten utan också till särskiljandet, dvs. den man inte är och som därmed också anger var man inte hör hemma (Simon, 2004). Kollektiva grupper säkerställer sin identitet i särskiljandet i relation till andra grupper, dvs. till de som inte delar den framträdande självaspekten. Det omvända förhållandet råder för den individuella identiteten, som innebär att särskiljandet säkerställs genom den unika sammansättningen av personens självaspekter. På så vis omfattar både den kollektiva och individuella identitetsfunktionen behovet att vara särskiljande (Simon, 2004).

Den tredje identitetsfunktionen stödjer personens känsla av upplevd respekt och uppskattning och leder till självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004). Identitet är inte självförsörjande vad gäller respekt. Om identitetsfunktionen skall fungera så krävs det fortsatt respektfull bekräftelse från betydelsefulla andra i personens omgivning. Eftersom man gärna visar

respekt för det som man har gemensamt så är det också särskilt betydelsefullt vad gäller kollektiv identitet då det samtidigt markerar att självrespekten delas av specifika andra. Den kollektiva identiteten kan komma till uttryck som visad ömsesidig respekt mellan medlemmarna i gruppen, men också som respekt för den gemensamma position som den kollektiva gruppen markerar. Respekterad kollektiv identitet kan också utifrån tillhörighet till den egna gruppen erhållas från andra grupper, under förutsättning att den egna gruppen uppfattar den andra gruppen som betydelsefull i det specifika sammanhanget, vilket genererar vidare med en positiv effekt beträffande självrespekten och självuppskattningen. Det är däremot svårare att erhålla respekt från likasinnade för sin individuella identitet men när så sker innebär det också en möjlighet till självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004).

Den fjärde identitetsfunktionen är känslan av upplevd förståelse och mening (Simon, 2004). Världen tolkas och förstås som meningsfull utifrån personens position i tillvaron, dvs. utifrån den upplevda identiteten. Eftersom den kollektiva identiteten förutsätter perspektiv som är socialt delade så har den även i detta sammanhang en fördel. Perspektiv som utgår från kollektiv identitet har ofta ett väl utpräglat synsätt på tillvaron. Oberoende av om förståelsefunktionen tjänar den individuella eller kollektiva identiteten så får den inte bara effekt i förståelsen av den sociala omgivningen utan också i förståelsen av sig själv. Personens sociala existens förutsätter att han eller hon ingår och passar in som en del i ett mer omfattande socialt nätverk. På liknade sätt är identitet som självförståelse endast en del vid tolkningsprocessen och ingår i ett mer omfattande begreppsligt ramverk eller perspektiv i det sociala nätverket. För att en identitet skall vara meningsfull så krävs det också att den passar in i ett sådant ramverk. Identitet hjälper personen att passa in i den sociala världen och att hitta en position som känns meningsfull, vilket också omfattar en förståelse av sig själv i tillvaron (ibid.).

Den femte identitetsfunktionen är medverkan (Simon, 2004). Personen känner igen sig själv genom reflektioner och handlingar som har sin grund både i den upplevda identiteten som i funktionen som social representant. Den kollektiva identiteten rustar medlemmen med känslan av att vara mer kraftfull och handlingskraftig som social representant eftersom gruppens stöd och lojalitet medverkar till att man inte upplever sig ensam. Samtidigt kan kollektiv identitet innebära en upplevelse av begränsning och bundenhet från den egna gruppen. När det psykologiska perspektivet är det som tydligast framträder kan den individuella identiteten vara ett mer lämpligt sätt att fylla medverkandefunktionen som social representant (ibid.).

Identitetsprocessens uppfyllande roll för funktionen

Identiteten omfattas av en mångfald av socialpsykologiska processer, varav några av dessa redan beskrivits ovan (Simon, 2004). Identitetsprocessernas syfte är att stödja identiteter så att de bättre kan genomföra sin funktion och tillgodoser på så vis en viktig betydelse för upprätthållandet av en persons identitet. I det följande kommer jag att beskriva olika identitetsprocesser och koppla samman dem till den närliggande identitetsfunktionen (ibid.).

Utifrån kollektiva identiteter så är identitetsprocesser gällande fördomar och diskriminering särskilt betydelsefulla, där funktionen betjäna den kollektiva respektfullheten (Simon, 2004). Såväl fördomar som diskriminering mot en annan grupp omfattas av en inte sällan outtalad uppfattning i fråga om den inbördes rangordning där den andra gruppen är underordnad och av den anledningen inte heller bedöms vara värdig samma respekt som den egna gruppen. Det kan höra ihop med att grupper utanför den egna gruppen har fördomar om sådant som de tycker illa om utanför den egna gruppen, men det kan också vara något som uppskattas inom den egna gruppen i förhållande till andra grupper. Den ömsesidiga erkänslan mellan medlemmarna inom den egna gruppen leder till en process som förstärker respekten dem emellan såväl som motståndskraften beträffande den brist på respekt som de kan bemöts av från andra

grupper med medlemmar. Det resulterar i att identitetsprocessen gällande diskriminering uttrycks med en obestriddig respekt för den egna gruppen i motsats till den andra gruppen som bemöts med en synbar respektlöshet. Vad det gäller identitetsprocessen gällande diskriminering så betjänar den utöver den kollektiva identitetens respektfunktion även dess medverkandefunktion genom den makt och kontroll över andra grupper som diskrimineringen kan medföra (Simon, 2004).

Den kollektiva identiteten resulterar i stereotypifiering av sig själv och av andra (Simon, 2004). I denna identitetsprocess tillgodoses funktionerna för tillhörighet och särskiljande när personer tillskriver sig själva kännetecknen som utmärker dem och med hänsyn till dessa placerar sig själva i en grupp vars medlemmar omfattas av samma kännetecken. Kännetecknen som de bedömer utmärker andra grupper och deras medlemmar tillskrivs på likartat sätt. Likheter inom den egna gruppen lyfts fram och med den egna gruppen som referens belyses olikheter i andra grupper, vilket genererar enhetlighet och särskiljande både inom och utanför den egna gruppen. Självstereotypifieringen inte bara återger och godkänner den sociala verkligheten utan även rättfärdigar den så som den uppfattas och förstås av gruppens medlemmar, vilket innebär att identitetsprocessen för självstereotypifiering även tillgodoser förståelsefunktionen (ibid.).

En viktig konsekvens av den kollektiva identiteten gäller anpassning av gruppens normer, regler och förväntningar samt att anpassa sitt beteende efter dessa (Simon, 2004). Vid den kollektiva identitetsprocessen gällande anpassning utgör självstereotypifiering den kognitivt förmedlande länken och de båda tillgodoser också samma funktioner, dvs. tillhörighet och särskiljande. Anpassningen gynnar likartade handlingar hos gruppmedlemmarna, vilket i sin tur ökar gruppens möjlighet att vara socialt verksam. Det uppfattas som självklart att nya medlemmar anpassar sitt beteende efter den nya antagna kollektiva identiteten, vilket också krävs för att få den bekräftad. På så vis är identitetsprocessen gällande anpassning även aktiv för att tillgodose medverkandefunktionen. Möjligheten att få tillhöra en specifik plats i den sociala tillvaron bidrar till gruppmedlemmars anpassning såväl till vad man får göra som vad man inte får göra. Belönande och tvingande makt från grupper eller representanter av dess medlemmar resulterar i ett anpassat beteende (ibid.).

Liknande identitetsprocesser är aktiva på individuell nivå för att tillgodose individuella identitetsfunktioner (Simon, 2004). Den individuella identitetsprocessen beträffande fördomar och diskriminering tillgodoses på ett jämförbart sätt som identitetsprocessen vad gäller identitetsfunktionerna respekt och medverkan och den kan beskrivas främja min och mitt, såsom själv betjänande tillskrivna fördomar (ibid.).

Den individuella personen skapar förutsättningar för att få sin identitet bekräftad genom att vägleda sig själv mot en individuell identitet som omfattas av ett beteende med hög kvalitet och som skiljer ut sig från andra personer (Simon, 2004). Processen leder till att medverkandefunktionen tillgodoses, som i sin tur stärker känslan av individuell kontroll och makt, vilket därmed också tillgodoser förståelsefunktionen (ibid.).

Den nära vänskapen omfattas av en ständig utveckling av ömsesidigt beroende och påverkan och är en förutsättning för både uppkomst och upprätthållandet av individuell identitet. Identitetsfunktionen tillhörighet tillgodoses genom den ömsesidiga tillhörighetskänslan (Simon, 2004).

6. ADHD-diagnosens påverkan

I det följande lyfts relationer till andra personer och livssituationer som informanterna beskriver och som fått och fortfarande har stor betydelse i deras identitetsutveckling. Dessa har jag delat in i sex olika teman, samtidigt som de också kan överlappa varandra. Informanternas ålder för när de fick sin diagnos var hög. Det var endast Joel som fick den som barn. Erik fick sin diagnos som 18-åring medan övriga informanter har fått den i ännu senare ålder. Det innebär att förutom Joel så har studiens informanter växt upp utan att varken de själva eller deras omgivning hade någon kännedom eller förståelse för deras funktionsnedsättning i ADHD-diagnosen.

Betydelsen och beroendet av föräldrar, kamrater, pojk- och flickvänner

Personer med ADHD-diagnos kan på flera sätt vara beroende av andra personer i sin omgivning. Det är inte bara i kontakt med professionella i samhällets välfärdsorganisationer utan det gäller i allra högsta grad även i personens privata nätverk. Något som några av informanterna beskriver som svårt att hantera:

Jag tycker inte om att vara beroende av någon, men det är jag ju. Jag är väldigt beroende av mina vänner, min familj. Det är inte så att jag måste ha en kille, men jag vill verkligen. Så jag har letat om man säger så. Nu är det ett plus att han är en väldigt fin kille (Elin).

Det beroende av familjens stöd som några informanter uttrycker som svårt att hantera antyder också om en bristande förmåga att utveckla sin individuella identitet med de självpekter som situationen kräver för att bli oberoende, trots att de inget hellre vill. Den kollektiva identiteten, såsom familj och släkt har fått en allt mindre betydelse enligt Simon (2004). I dess ställe har nya kollektiva identiteter konstruerats som bygger på att medlemmar i ett specifikt sammanhang delar självpekt, dvs. aspekt i sin självbild. Självpekter anger vad som psykologiskt utmärker personen eller dennes egenskaper, såsom utseende, roller, förmågor, attityder, beteende och grupptillhörighet. Vid identitetsutvecklingen använder personen sig av sina självpekter för att öka förståelsen av sig själv och sin omgivning. Självpekter vägleder personen utifrån olika sociala händelser och psykologiska kunskaper om sig själv och skapar på så vis erfarenhet utifrån sammanhang och mening i en social-kognitiv process, vilket benämns av Simon som en självtolkningsprocess. Självpekter som skiljer ut sig från andras ökar förutsättningarna till en unik individuell identitet. När den delade självpekten lyfts fram i självtolkningsprocessen stimuleras konstruktionen av den kollektiva identiteten. En mångfald av självpekter innebär således större förutsättningar att ingå i flera kollektiva nätverk (ibid.). Simon menar att en person kan ha lika många kollektiva identiteter som han eller hon har antal självpekter. Om informanternas förutsättningar att utveckla självpekter begränsats så påverkar det också deras möjlighet att ingå i nya nätverk och att utveckla fler kollektiva identiteter. Något som i sin tur stärker beroendet till familj och vänner. Vid en kognitiv funktionsnedsättning, som ADHD-diagnosen, finns det även en risk att självtolkningsprocessen brister. Något som i så fall förstärker deras beroende såväl som deras sårbarhet. Vid intervjuerna uppfattade jag att informanternas kognitiva förmåga varierade vad gällde insikter utifrån deras individuella erfarenheter av deras funktionsnedsättning. Något som också antyder att även deras förutsättningar för en identitetsutveckling kan variera. Även Schott (2012) menar att resultatet från hans studie visade att den kognitiva förmågan till personliga insikter har betydelse för en positiv identitetsutveckling.

När samtalet kommer in på kompisar så betonar informanterna att de skiljer på vänner och bekanta. Informanterna har valt bort personer som i olika situationer visat sig varit något annat än en vän:

Jag har många bekanta, men få vänner.[...] Jag har väldigt få vänner som vet mycket om mig (Sara).

Det vi har i vårt kompisgäng är något väldigt fint. Vi är extremt öppna för varandra. Vi kan förklara för den andre dennes positiva egenskaper.[...] De är mer de som är bekanta, det är dem som jag ägnar tid att faktiskt grubbla över och bli paranoid och känna, undrar hur de ser på mig? Snackar de skit om mig när jag inte vet (Filip)?

Ovanstående citat av Filip antyder att han i sin självtolkning upplever sig som avvikande och att det leder till en otrygghetskänsla att inte bli accepterad som han är, vilket han försöker hantera. De nära vännerna blir då än viktigare eftersom han tillsammans med dem känner sig omtyckt som han är. Identitetsfunktionen medverkar till en identitet som är berättigad och attraktiv och sker genom att den förser personen med psykologisk erfarenhet som stödjer anpassning och välbefinnande i sociala sammanhang (Simon, 2004). Den första identitetsfunktionen är enligt Simon tillhörighet och i den individuella identiteten tillgodoses den genom det ömsesidiga beroendet mellan nära vänner. Det ömsesidiga beroendet som informanterna uttrycker antyder också vilken stor betydelse det även kan utgöra som en motståndskraft i andra sammanhang där tillhörighetskänslan brister. Filips och Saras beskrivning kan jämföras med Hallberg et al. (2010) studie som visade att informanterna i sin strävan att vara som andra och för att inte riskera att bli avvisade dolde delar av sig själv.

Filip menar att inte någon av hans vänner har ADHD-diagnos, medan fem av informanterna har flera vänner med ADHD-diagnos:

Ja ganska många, det blir ju så! Man tyr sig till dem som man är mest lik. Det har ju faktiskt varit så (Elin)!

Elins förklaring är att det är tillsammans med andra som har ADHD-diagnos som hon känner sig som mest trygg eftersom det finns en ömsesidig förståelse för hur de tänker och fungerar. Resultatet kan jämföras med Schotts (2012) studie där två tredjedelar av informanterna hade vänner med ADHD-diagnos, som de också upplevde positivt.

Pojk- och flickvänner är viktiga, men samtidigt kan funktionsnedsättningar i ADHD-diagnosen innebära konsekvenser som utmanar förhållandet ytterligare. Elin menade att när hon haft förhållanden med killar som inte haft en egen problematik så har det inte fungerat, då hon inte förmådde leva upp till deras krav:

Det dömde mig på ett sätt som jag inte klarade av. De menade inget illa med det, men de menade att alla måste jobba. Jag vet att alla måste jobba, man måste tjäna pengar och bli vuxen, de vet jag! [...] Det är inte så lätt för mig. Jag klarar inte av att jobba inom bemanning till exempel, för jag måste veta när jag börjar och när jag slutar! Vem jag skall arbeta med! Vart jag skall vara! Det går inte att ringa mig halv sju och säga att du skall vara på det stället om en halv timme. Alltså jag blir skitstressad av sådant! Då blir det att jag skiter i det i stället. Så tänker jag att jag inte svarar och då får jag ännu mer ångest, när jag känner att jag inte klarar av det (Elin).

Elin menar att pojkvännerna dömde henne som om arbetslösheten hade sin grund i hennes ovilja att arbeta, medan Elins största önskan var att klara av att hantera de krav som ett arbete

innebär. Eftersom Elin inte lönearbetade så delade hon inte samma kollektiva identitet som pojkvännerna. Istället ingick hon i en kollektiv identitet som avvek från de normativa förväntningar som det allmänna samhället har på sina medlemmar. Identiteten består av ett flertal psykologiska processer och för att den skall kunna upprätthållas så stöds den genom identitetsprocessen så att identiteten kan utföra sin funktion (Simon, 2004). För att ingå i den kollektiva identiteten så krävs det att medlemmen anpassar sig efter gruppens normer, regler och förväntningar. Maktmedel som är både belönande och tvingande leder till att medlemmarna anpassar sitt beteende efter dessa. Identitetsprocessen gällande anpassning tillgodoser förutom tillhörighet och särskiljande även medverkan, vilket innebär att medlemmens anpassning möjliggör förutsättning att ingå i en specifik plats i tillvaron (ibid.). Trots att Elin själv vill arbeta och få möjlighet att ingå i en arbetsgrupp så kan varken belönande eller tvingande makt anpassa ett beteende som har sin grund i en oförmåga. Det antyder att Elin samtidigt tvingats hantera känslan av utanförskap såväl som att inte förmå leva upp till pojkvännernas förväntningar. Förutsättningar till såväl en individuell som kollektiv identitetsutveckling förefaller därmed påverkats negativt. Elins beskrivning kan jämföras med Hallberg et al. (2010) som menar att ett av de huvudsakliga fynd som framkom i deras studie var informanternas oro att bli avvisade och uteslutna om de inte klarar av att leva upp till omgivningens och samhällets normer.

Joel är däremot klar över att hans flickvän till stora delar var räddningen för honom:

Det är jättebra! Hon förstår mig som jag är och tar mig som jag är! Hon är bestämd av sig! Jag kan inte göra så som jag gör när jag är själv. Börja med en sak och sedan sticka iväg och göra något helt annat. – Jag skall dit nu, jag skall göra några saker! Det gör jag inte! Hon håller mig nere (Joel).

Joels flickvän hjälper honom att hantera både hans impulsivitet och hyperaktivitet, vilket han upplever som positivt och som han glädjefullt beskriver bidrar till att han får livet att fungera. Det antyder att med flickvännens stöd kan förutsättningar utvecklas för att tillgodose funktionerna tillhörighet och medverkan, som även kan leda till känslan av makt och kontroll över sin situation (Simon, 2004). Även om det bygger på ett beroende så utesluter det inte att Joel efter en tids stöd själv förmår upprätthålla funktionerna. Relationen till flickvännen förefaller utgöra en grund som på sikt kan få en positiv påverkan på såväl hans individuella som kollektiva identitet. Ovanstående citat av Elin och Joel kan jämföras med Schott (2012) där hälften av informanterna uppgett att deras kärleksrelationer påverkat identitetsutvecklingen negativt, medans det sammantagna resultatet visade på en positiv identitetsutveckling.

Skoltidens utmaningar påverkar då som nu

Kränkningar och bristande stöd under skoltiden återkommer som en stark påverkan under olika teman vid intervjun, såväl som när kränkningarna aktivt pågick som de kan ha än idag:

Alla med ADHD har gått igenom en fruktansvärd fas. Man har gått igenom ett helvete och det kallas för skolan. I 9 år var det ett helvete (Filip)!

Filip menar att hans erfarenheter från skolan har satt djupa spår. När det kom till självstudier i klassrummet så blev Filip som han själv uttryckte det, chanslös och utlämnad. Han menar att de borde uppfattat hans stress och panik för skolarbetet. I stället fick han stämpeln som ett bråkigt och jobbigt problembarn:

När jag fick godkänt på prov i skolan så kunde klasskamrater säga: - Fan vad bra jobbat! Snyggt jobbat! – Hur gick det för dig då, frågade jag? – Jag fick bara VG! Det som hände där var att de psykologisk gjorde mig till en sämre stående art, då de nedvärderade mig något fruktansvärt. - Du är inte bättre än godkänt, så bra jobbat! Det duger för dig! Medan jag som är smartare än dig, är missnöjd med VG! Jag har blivit kränkt indirekt tusen gånger i skolan (Filip).

Filip var aldrig mobbad i skolan, men även klasskamraters välmenande kommentarer upplevde han som kränkande och påverkade hur han såg på sig själv. Robin har däremot erfarenhet av att vara direkt mobbad av både lärare och elever och han önskar precis som Filip att någon hade sett honom:

Hade jag kunnat ändra på något i mitt liv så hade jag velat sitta tyst på lektionen liksom, men då hade jag inte heller klarat mig egentligen. [...] Jag hade velat att de redan då sett att jag hade ADHD, att jag behövde lite extra hjälp. Men det fanns inte (Robin).

Det är många som fortfarande ser mig som en dålig människa. De känner mig inte utan de dömer mig från skoltiden. De människorna skiter jag fullständigt i, det är inget som rör mig i ryggen! Fast ändå så tänker jag på det. Det är jobbigt att de tycker att jag är knäpp fast jag egentligen inte är knäpp. För jag vet att jag är en underbar kille (Robin).

Den ömsesidiga påverkan mellan personen (mikronivån) och samhällsstrukturen (makronivån) sker på mesonivån och det är i denna interaktion som identiteten utvecklas. Eftersom personens identitet är i fokus så är det däremot mikronivån som är analysens grund enligt Simon (2004). Citaten synliggör att Filip och Robins identitet inte bara påverkas av deras psykologiska funktion utan även av deras sociala ställning och roll såväl som av skolstrukturen och dess kultur. Den tredje identitetsfunktionen som ger upplevd känsla av respekt och uppskattning kräver en ständig bekräftelse från viktiga personer och leder vidare till självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004). Något som Filip och Robin menar att de saknade i stort sett under hela sin skoltid, vilket tyder på bristande förutsättningar för att tillgodose en positiv identitetsutveckling. Första citatet av Robin kan jämföras med Fleischmann och Fleischmann (2012) vars resultat visade att när förståelsen för en persons ADHD-diagnos saknas hos såväl personen själv som omgivningen leder det även till självanklagelser.

Det viktiga mötet med någon som förstod

Möten med en speciell person som förstod och såg dem beskrivs av några informanter, ett möte som fick omvälvande betydelse för dem. Deras förklaring är att dessa personer troligtvis själva haft koncentrationssvårigheter som barn och att de därför kände igen sig i dem. Deras egen erfarenhet hade påverkat dem till ett genuint engagemang och att de förstod hur de skulle förklara så att det som skulle göras blev begripligt för dem. Så här beskriver Filip och Joel sin positiva erfarenhet av ett sådant möte:

När vi löste ekvationer, räknade eller vad vi än gjorde så talade han till mig på ett helt annat sätt. Han la upp en bild i mitt huvud så att jag fattade. Istället för att prata teoretiskt med mig så pratade han praktiskt. Han talade till min bättre fungerande hjärnhalva istället för till den mindre fungerande. Jag utvecklades extremt mycket! Jag hade kanske bara honom i två månader sedan försvann han. Han var så otroligt bra! [...] Det betydde mycket för då kände jag, wow det var inte något fel på mig! Jag kan detta om jag bara får det förklarat och får jobba på mitt sätt! Då är det ingen skillnad på mig! Jag skrev samma prov som alla andra och kunde skriva bättre än de flesta bara för att jag fick det förklarat på mitt sätt. Polletten föll ner (Filip)!

Han är som mig. Jag tror att han har någon bokstavskombination. Han har väldig förståelse. [...] Han har ett väldigt bra sätt. Han lär ut bra eftersom han vet att jag inte kan sitta och lyssna i 20 minuter om hur vi skall dra in en skruv i den brädan. Då förklarar han: - Så och så gör du. Om du gör fel så lär du dig av dina misstag. Svårare än så är det inte! Det är det enklaste sättet jag lär mig på (Joel).

När Filips lärare och Joels arbetsgivare anpassade sitt sätt att lära ut, dvs. det sociala perspektivet, och samspelar med Filips och Joels psykologiska funktion, så blev det möjligt för både dem själva och för andra personer i deras omgivning att upptäcka deras förmågor och styrkor, vilket innebar en viktig vändpunkt på hur de såg på sig själva (Simon, 2004). Deras upplevelser antyder att dessa möten också genererat en positiv individuell identitetsutveckling då det blev uppenbart att när de fått förklarat på sitt sätt så kan de också prestera det som krävs. Deras känsla av upplevd respekt och uppskattning tillgodosågs såväl som självrespekt och självuppskattning. Något som också inbringade en hoppfull känsla inför framtiden.

Svårighet att komma in på arbetsmarknaden ger konsekvenser

Några av informanterna ser sin kapacitet men begränsas av svårigheten att på egen hand få tillgång till sina resurser, vilket innebär stora konsekvenser. Elin lyfte fram den betydelse som ett arbete skulle innebära för henne i förhållande till sina föräldrar och tredje man, vilket följande citat beskriver:

De säger alltid att de är stolta över mig, men jag tänker alltid vad är det som de är stolta över? [...] Så tänker jag att det skulle vara så roligt om de säger: - Ja vad gör din dotter då? - Hon jobbar där och det går jättebra! Om vi säger att jag blir omtyckt på min arbetsplats, då känns det som om det är mer att skryta om än att: - Hon har ADHD och hon är sjukskriven. Folk tänker ju direkt, vadå ADHD hon är ett sådant problembarn, arbetslös och lat! De flesta tänker ju så (Elin)!

Elin uttrycker den lättnad som det även skulle innebära för henne om hon kunde skona sina föräldrar från den identitet som hon själv upplever sig tilldelad. Samtidigt framgår det av citatet att hon själv inte uppfattar sin individuella identitet som attraktiv och berättigad eller något att var stolt över. Hennes bristande självuppskattning antyder att känslan av upplevd respekt och uppskattning inte tillgodosetts. Något som också blir tydligt i beskrivningen är hur Elin uppfattar att andra personer stereotypifierar personer med ADHD-diagnos. Citatet tyder också på hur tungt hon själv uppfattar sin tillskrivna identitet. Resultatet sammanfaller med Barron (1997) som menar att när funktionsnedsättningen uppfattas som en individuell brist så bortser man från vilka konsekvenser som den omgivande miljön har för personen. Hur personen uppfattas hör ihop med hur de bemöts. Omgivningens krav och förväntningar har inte bara inverkan på funktionsnedsättningen utan även hur den framträder för personen med funktionsnedsättning (ibid.).

Vad jag än sökte så fick jag inget jobb och jag fick bara avslag från AF hela tiden. Jag hade ett jobb som en kompis kunde fixa in mig på, att köra lastbil. Men då var kruset att jag inte hade lastbilskort. Men det sa AF att de skulle hjälpa till med då, att jag skulle få gå en sådan utbildning. Jag skrev på papper och alltihop. Så fick jag komma dit, men mötte bara en tråkig tant i kassan. - Du är under 25 år, vi ger inte ut några utbildningar till folk under 25 år! - Va, ni säger att ni satsar på Sveriges ungdom och vad är man då när man är under 25 år då? Då tappade jag hoppet ännu mer. Då fick man jobba svart, men det var ju inte så kul det heller liksom. Jobba svart eller tjäna in pengar på andra sätt liksom. Hur kul är det egentligen? Så fort det knackade på dörren så blev man paranoid

liksom. Man visste ju inte om det var polisen eller vad det var som knackade på dörren (Joel).

Citatet visar på Joels sårbarhet utifrån krav om eget ansvar att söka och få arbete såväl som de konsekvenser de genererat i avsaknad av tillgång till adekvat stöd vid en ADHD-diagnos. Genom sociopolitiska förändringar har individen själv delvis fått överta ansvar som tidigare låg på staten, såsom arbetsmarknad, social omsorg och vid funktionsnedsättningar (Palmblad, 2002). Utifrån en annan synvinkel, menar Palmblad, så kan teman som egenmakt, självbestämmande och personligt ansvar också framstå som en nedmontering av välfärdstaten. För att få tillgång till samhällets stöd så är diagnos oftast en förutsättning (ibid.). Joel är den informant som fick sin diagnos som barn. Det visar att det inte alltid är en självklarhet att få lämpligt stöd som barn även om det finns en diagnos. I Joels beskrivning framträder den påverkan som både hans funktionsnedsättning i ADHD-diagnosen och samhällsstrukturen utgör vid identitetskonstruktionen.

Med intresset som drivkraft för motivationen

Motivationens påverkan lyfts fram som betydelsefull, men den är beroende av att något är intressant eller roligt, som gör det näst intill omöjligt att få något gjort när den inte finns. Några av informanterna beskriver hur deras växlande intresse ofta får effekten av en kort, men även ibland lite längre inspiration, som därefter lika snabbt kan slockna. Då kan istället ett nytt område framträda som intressant:

Frågar du min mamma så skulle jag studera till civilekonom, bilmekaniker, mäklare, säkert tusen olika utbildningar. Då är det inte när jag var 12 år utan när jag var 20 år. - Det här vill jag göra nu! - Nej nu vill jag göra det här! - Det här är en bra idé! Alltså det har skiftat![--] Sedan är det vissa saker som alltid har funnits där, som inte tynar bort (Filip).

Filips ”hoppande” intressen gör att han upplever en osäkerhet och rädsla för att andra personer kanske inte tar det han säger på allvar. Svårigheten kan också få en hämmande och begränsande effekt att komma vidare i livet. Självtolkningsprocesser skapar sammanhang och mening av erfarenheter och påverkar identitetsutvecklingen och de visar på personens egenskaper eller vad som psykologiskt karakteriserar denne (Simon, 2002). För att den kollektiva identiteten skall utvecklas förutsätter det att betydande själv aspekter delas av andra i ett specifikt sammanhang (ibid.). Även om en utbildning förefaller som intressant för personen så finns det delkurser som kan uppfattas som ointressanta. När motivationen är så starkt beroende av vad som för stunden uppfattas som intressant så kan det utgöra ett hinder att fullfölja en utbildning. Det kan i sin tur påverka personens identitetsutveckling, eftersom självtolkningsprocessen behöver nya erfarenheter utifrån skiftande sociala sammanhang för att bli tillgodosedd. Filips beskrivning lyfter även fram att han har intressen som aldrig tynar bort, som därmed förmodas ha stärkt hans möjligheter till en positiv identitetsutveckling.

Den faktiska ADHD-diagnosens påverkan

I resultatet framkom att informanterna inte berättar för alla om sin diagnos. De berättar i de fall som det fyller en funktion. Några informanter menar att de är arga för att de inte fick diagnosen tidigare, då deras uppfattning är att den hade möjliggjort rätt hjälp under uppväxten. De menar att det hade inneburit att de sluppit många smärtsamma upplevelser och att de idag förmodligen befunnit sig på ett mer fördelaktigt ställe i livet. Fem av informanterna har själva begärt att få göra en neuropsykiatrisk utredning och i vissa fall också fått stå på sig:

Att jag sitter här idag och är betydligt lugnare än jag var för bara två år sedan, för då visste jag inte. Jag visste bara att det var något som var knas. [...] Jag har ju accepterat situationen nu. I stället för att springa omkring ovetande. Det är det värsta som finns. Känna att man är annorlunda utan att veta varför. Nu vet jag och nu har jag inte så ont av det (Filip).

För Filip har det varit svårast att hantera hyperaktiviteten, som han beskriver som en ständig inre kraftfull och påträngande oro. Filips beskrivning visar att symtomen förstärktes av att han inte förstod varför han upplevde sig som annorlunda. Det antyder om att ADHD-diagnosen förbättrade hans förutsättningar att tillgodose den av Simon (2004) beskrivna fjärde identitetsfunktionen känslan av upplevd förståelse och mening. Utifrån sin upplevda nya identitet tolkar han sin position i tillvaron som meningsfull, då diagnosen möjliggjorde för perspektiv som ger honom en större förståelse för hur hans liv utvecklats och för sin omgivning,. Enbart genom att få en förklaring till varför han fungerade annorlunda så upplevde han att oron lättade och han menade att för honom var den förståelsen för stunden tillräcklig. Om det blir aktuellt med studier så kommer Filip däremot att undersöka vilket stöd han kan få med hänsyn till hans ADHD-diagnos. Några av informanterna har fått någon form att stöd för att kompensera för sin funktionsnedsättning:

Nu har jag kommit in i en gruppterapi som har med ADHD att göra. Där får jag hjälp att faktiskt lära mig att hantera den. Jag vill inte gå på medicin så jag hoppas att den här gruppterapien kan hjälpa mig att hantera den utan medicin. Den har fått mig att förstå varför jag reagerar som jag gör. Varför jag fungerar som jag gör (Sara).

Även för Sara förefaller identitetsfunktionen känslan av upplevd förståelse och mening få en påverkan genom hennes deltagande i gruppterapien. Eftersom gruppmedlemmar delar perspektiv som är sociala så är den kollektiva identiteten mest fördelaktig då den innebär en social position som upplevs meningsfull (Simon, 2004). Förståelsefunktionen påverkar både förståelsen av den sociala omgivning som av personen själv, oavsett om den tjänar den individuella eller kollektiva identiteten. Den individuella och den kollektiva identiteten kan dessutom under goda omständigheter genom ett dialektiskt förhållande förstärka varandra om samma själv aspekt finns i båda, när den ena framträder så står den andra tillbaka (ibid.). Citatet visar att Sara upplevde gruppterapien som meningsfull och att den hjälpte henne att bearbeta erfarenheter och öka förståelsen av sig själv till insikter. Sara fick möjlighet att delta i gruppterapien genom den av gruppmedlemmarnas delade själv aspekt ADHD-diagnos och därmed även socialt delade perspektiv. Förutsättningar stärktes i detta både vad gäller Saras individuella som kollektiva identitetsutveckling.

Det gick inte, jag kunde bara inte lära mig. Jag har trott att jag var dum i huvudet (Erik).

När jag gick en utbildning så hade jag medicin och då kunde jag sitta en hel dag i skolan, hålla koncentrationen och anteckna (Erik).

I Eriks beskrivning framkommer det att han aldrig tidigare fått studierna att fungera, men med hjälp av ADHD-medicinen klarade han av att koncentrera sig och fick på så vis tillgång till sin förmåga. När han förstod att hans tidigare misslyckanden inte orsakades av att han var dum i huvudet så innebar det en omvärdering av honom själv. Det antyder att den av Simons beskrivna (2004) identitetsfunktionen upplevd känsla av förståelse och mening stärkte förutsättningarna även vad gäller Eriks individuella identitetsutveckling.

Vid intervjutillfället hade Anna fått besked om sin diagnos endast en månad tidigare och hon menade att hon ännu inte hunnit bearbeta klart vad den innebär för henne, men hon var märk-

bart tagen av det resultat som den neuropsykiatriska utredningen lett till. Hon menade att det hon allra helst vill är att vara normal, men hon räknas som en psykiskt funktionsnedsatt och det upplever hon väldigt jobbigt. Diagnosen ser hon som en förutsättning för att få tillgång till lämplig hjälp:

Jag vill kunna gå i skolan utan att det förstör mig. Jag vill kunna jobba. Jag vill kunna vara så pass stabil att jag inte blir ledsen så lätt. Jag vill kunna göra normala saker utan att det är jättejobbigt. Jag vill kunna sitta vid ett middagsbord, där det är sex personer som äter middag, och faktiskt kunna koncentrera mig, fast det förs två olika dialoger. [...] Jag har alltid varit avvikande och jag trodde att jag skulle bli jättelättad när jag fick diagnosen. Men nu känns det som om jag är orolig att jag aldrig kommer att bli normal istället (Anna).

Jag tänker att jag känner mig nog lite mer konstig än jag gjorde innan. Det är nog att det är en sådan stämpel. [...] Samtidigt så var det jobbigt innan också (Anna).

Annas beskrivning visar på att den lättnaden som hon hade förväntat sig uteblev. Istället har hon svårt för att förlika sig med att hon har fått en diagnos som psykisk funktionsnedsättning och hon uttrycker en oro för att diagnosen skall leda till att hon stämplas, dvs. att hon får en tillskriven identitet. Grundförutsättningarna för en person med psykisk funktionsnedsättning kan i sig begränsa utvecklingen av själv aspekter och att därpå dessutom behov hantera en tillskriven identitet kan innebära en tuff utmaning, som riskerar hålla tillbaka en positiv identitetsutveckling. Det kan jämföras med Palmblads (2002) studie beträffande barnbiografierna som visade att barnen inte upplevt diagnosen som en lättnad i samma utsträckning som föräldrarna. Istället upplevde de en oro och en insikt om de djupa sociala konsekvenser samhällets krav kan innebära för dem och att även omgivningens normativa förväntningar kommer att leda till en evig utmaning. Resultatet av Hallbergs et al. (2010) studie sammanfaller även med ovanstående citat av Anna, där informanterna uttryckte en ängslan att bli avfärdade som en person som de inte vill vara. Annas beskrivning stämmer också väl överens med vad Ohlsson (2011) fann i sin studie om att upplevelsen att vara stigmatiserad finns såväl innan som efter den psykiatriska diagnosen, om än på olika grunder, vilket Ohlsson benämner som den dubbla risken för stigmatisering. Diagnosen kan på så vis, genom andras bedömningar och den därpå tillskrivna identiteten, få funktionen som ett socialt verktyg (ibid.):

Jag ser mig som en sjuk person med mycket potential. [...] Men det är det att hur jag ser mig och hur jag faktiskt är, är väldigt olika (Anna).

Annas beskrivning av hur hon ser på sig själv tolkar jag som den person hon själv upplever sig vara, med mycket potential. Det antyder att utifrån detta perspektiv så finns förutsättningen att utifrån en mångfald själv aspekter underbygga en stark individuell identitet, som kan leda till att identitetsfunktionen känsla av upplevd respekt och uppskattning blir tillgodosedd såväl som självrespekt och själv uppskattning (Simon, 2004). Den personen som hon menar att hon faktiskt är framträder när hennes funktionsnedsättning utmanas i omgivningen, vilket får en motsatt påverkan på hennes individuella identitet, som kan begränsa den positiva effekten som hennes potential kan utgöra. När den offentliga beskrivningen av funktionsnedsättningen inte blir en separat del av individen utan istället tillskrivs individen till en helhet så menar Palmblad (2002) att den också utgör den grund som individens identitet bygger på. Ovanstående citat antyder att Anna inte vill acceptera den beskrivningen och hon kämpar med att försöka hålla isär dessa båda identiteter.

Sammanfattning och slutsats av studiens första frågeställning

I det följande redovisas och diskuteras sammanfattning av studiens resultat av kapitel 6, ”ADHD-diagnosens påverkan” i förhållande till studiens första frågeställning.

Vilken påverkan har en ADHD-diagnos på hur studiens unga vuxna ses av andra och av sig själva?

Resultatet visar att ADHD-diagnosen innebär för informanterna en beroendeställning till personer i deras privata nätverk, som upplevs svår att hantera. Beroendet antyder en svårighet att utveckla de självaspekter som situationen kräver. Känslan av att vara avvikande skapar en otrygghetskänsla av att inte bli accepterad och vännernas bekräftelse blir desto viktigare. Deras funktionsnedsättning och faktiska ADHD-diagnos har lett till att de utöver deras svårigheter tvingats att hantera både en direkt och indirekt kränkande tillskriven identitet, som satt djupa spår. Förutsättningar för en positiv identitetsutveckling kan också försvåras genom deras individuella kognitiva funktion i självtolkningsprocessen. De informanter som fått möjlighet att möta någon som såg dem och kunde förklara så att det som skulle göras blev begripligt, upplevde en positiv omvärdering av dem själva. Motivationens betydelse får stor påverkan och skapar svårigheter eftersom intressen plötsligt växlar och kan utom deras kontroll lika snabbt försvinna, samtidigt finns det ofta något intresse som funnits kvar en längre tid. Den faktiska ADHD-diagnosen ledde till en ökad förståelse av dem själva och för hur deras liv utvecklats. Några upplever diagnosen som en lättnad, medan andras oro för framtiden förstärks. Känslan av att vara stigmatiserad finns, om än på olika grunder, både före och efter den faktiska ADHD-diagnosen. Det blir i informanternas beskrivningar tydligt att deras sociala position och roll påverkas negativt, både av deras psykologiska funktion som av det omgivande samhället med dess struktur och kultur, som därmed lett till en negativ påverkan för deras identitetsutveckling. Det västerländska samtida samhället möjliggör för ett stort antal sociala relationer och innebär att människor kan använda en mångfald självaspekter. Eftersom identitet är ett resultat av självtolkningsprocessen så blir inte bara samhällsstrukturens roll tydlig utan det lyfter samtidigt fram samhälleliga ojämlikheter för personer vars funktioner avviker från det som anses vara normativt. Det understryker behovet att i sociala sammanhang skapa möjligheter för unga vuxna med ADHD-diagnos att utveckla meningsfulla självaspekter, med förutsättningar att underbygga en självtolkningsprocess som leder till en positiv identitetsutveckling.

7. Ovisshet om insatser med styrkor som grund

Hjälp att få hjälp

Resultatet visar att några informanter har svårt för att ge svar på om de fått någon hjälp att utveckla och använda sina styrkor och därmed också om de fått möjlighet att påverka insatsens innehåll och utformning, medan några svarade säkert nej:

Det vet jag inte (Erik).

Det är ju det som jag inte fick (Filip).

Utifrån den här studiens informanters svar så förefaller det som om diagnosens positiva sidor inte använts och inte heller individuella styrkor lyfts fram i insatser, så som betonas i nationella och internationella rekommendationer, riktlinjer och utvärderingar såväl som i psykiatririformen, där målsättningen om psykiskt funktionsnedsattas delaktighet lyfts fram (National Institute for Health and Clinical Excellence, 2009; Statens beredning för medicinsk utvärdering [SBU], 2013; Västra Götalands region, 2010; Lindqvist, Markström & Rosenberg, 2010).

Elin's beskrivning visade däremot att hon är förhoppningsfull inför kommande insatser:

ADHD-diagnosen gör att jag lätt tappar det som skall göras, fast jag så väldigt gärna vill. Det är bara det att jag inte vet hur jag skall göra. Jag har miljoner tankar om hur jag kan göra men jag kan inte sortera det och då blir det ingenting gjort. Då känns det skönt att någon går med. [...] Jag behöver någon som ”håller mig i handen” och går med mig dit (till Arbetsförmedlingen). Sitter med mig och lyssnar. Jag behöver hjälp för att få hjälp! Det tror jag är på gång (Elin).

Med hjälp av socialtjänstens stödperson och den nyligen genomförda neuropsykiatriska utredningen så är däremot Elin hoppfull om att hon kommer att få hjälp med hänsyn till både hennes svårigheter och styrkor. Insatsen har ännu inte påbörjats vid intervjutillfället och förhoppningsvis så kommer Elin's önskan att uppfyllas. Enligt Lindqvist, Markström och Rosenberg (2010) så förefaller det finnas en möjlighet till det, men sannolikheten att det inte blir så överväger. Studien visade att endast 11 av 96 ärenden hade resulterat i insatser utifrån en helhetssyn, som också omfattades av möjlighet att utveckla sina förmågor. I de flesta ärenden hade man i kartläggningen utgått från en helhetssyn, men när det kom till bedömning och beslut så omtolkades behoven på grund av bristande insatsutbud. Det faktum att så många unga vuxna med neuropsykiatriska diagnoser är arbetslösa tyder också, enligt Sveriges Kommuner och Landsting (2013), på att tidigare insatser brustit.

Hjälp att utforma lämpligt stöd för att utveckla sina styrkor

Svårt blir det även för informanterna när de försöker specificera vilken hjälp och stöd de skulle behöva för att bättre kunna utveckla och använda sina styrkor. Några av informanterna menade att de därför behöver hjälp även med det:

Jag har aldrig blivit erbjuden den eller sett röken av den, så det vet jag inte vad det är för någonting (Anna)?

Filip som behöver studera för att få mer avancerade arbetsuppgifter, men som känner sig tveksam till om han vågar ta det steget eftersom studier gör att han mår dåligt och får ångest,

efterfrågar kurslitteratur med perspektiv som är mer av en praktisk karaktär, vilket är snarlikt Saras önskemål:

Det teoretiska är ingen av mina styrkor (Sara).

Att de hade accepterat att de hade behövt ge mig praktiska saker. Jag har jättesvårt för att skriva prov, så jag hade behövt få göra proven muntligt (Sara).

Sara påbörjade en hantverksutbildning som hon tror skulle passat henne bra. Eftersom hon inte klarade av den teoretiska delen kunde hon tyvärr inte slutföra utbildningen, vilket hon menar att hon är mycket ledsen för. Svårighet att klara den teoretiska delen vid en utbildning förminska möjligheten till fortsatta studier för några av informanterna och begränsar deras förutsättningar, att utifrån sin utbildning och kunskap komma in i nya sociala sammanhang, som genererar ny erfarenhet. Därmed begränsas förutsättningarna för att utveckla nya själv-aspekter och omkonstruera gamla (Simon, 2004). Misslyckanden i studier och yrkesutbildning leder på så vis till negativa konsekvenser för både deras individuella som deras kollektiva identitetsutveckling och antyder om att nya personliga kontakter såväl som att ingå i nya sociala nätverk begränsas.

Sammanfattning och slutsatser av studiens andra och tredje frågeställning

I det följande redovisas och diskuteras sammanfattning av studiens resultat av kapitel 7, "Ovisshet om insatser med styrkor som grund" i förhållande till studiens andra och tredje frågeställning.

Vilken erfarenhet har studiens unga vuxna med ADHD-diagnos av hur deras individuella styrkor tillvaratagits i insatser som tillsatts av professionella i samhällets välfärdsorganisationer?

Studiens resultat visar att inte någon av informanterna med säkerhet kan säga om deras styrkor tillvaratagits i insatser. Några svarar med bestämdhet nej medan andra menar att de inte har någon kännedom om det. Samtidigt uttrycker sig någon hoppfullt om att den hjälpen är på gång inom snar framtid. Det lyfter fram det sociala perspektivet, då det antyder att den rådande samhällsstrukturen med dess bristande insatsutbud påverkar informanternas förutsättningar till en stärkt identitetsutveckling.

Vilket stöd ser studiens unga vuxna med ADHD-diagnos själva att de behöver för att bättre kunna använda sig av och stärka sina styrkor som ett medel mot ökad delaktighet i samhället? Resultatet visar att informanterna har svårt för att specificera vilken hjälp och stöd de skulle behöva och några informanter menar därför att de även skulle behöva få hjälp med det. Några informanter beskriver styrkor som de önskar utveckla och använda genom en yrkesutbildning, men eftersom de har svårigheter med den teoretiska delen så klarar de inte av att fullfölja utbildningen. De önskar därför få tillgång till individuellt stöd och att de samtidigt får göra fler praktiska prov för att visa att de förstår och kan omsätta teorin i det praktiska arbetet. Av samma orsak finns det en önskan om litteratur som är av mer praktisk karaktär samt möjlighet att få göra muntliga prov. Resultatet tyder på att interaktionen mellan de unga vuxnas ADHD-diagnos och samhällsstrukturen utgör en negativ påverkan på deras identitetsutveckling.

8. Med fokus på styrkor

Min svårighet att hitta tidigare forskningsstudier som belyser styrkor hos personer med en ADHD-diagnos avspeglas i detta kapitel med färre hänvisningar. Ett sätt att synliggöra en persons styrkor kan vara att undersöka vilka intressen personen har. Under detta tema lyfts därför först informanternas intressen fram. Därefter beskrivs några av de styrkor som de själva anser är behjälpliga i deras liv och styrkor som de upplever att personer i deras omgivning anser att de har samt hur de använder sig av sina styrkor i vardagen. Vid intervjuerna framkom många styrkor varav några återkom i stort sett hos samtliga informanter. Dessa styrkor är indelade i sex teman, där det både i temat och i citaten kan ingå flera styrkor. Kapitlet avslutas med informanternas funderingar om framtiden.

Med intresset som vägvisare

Fem av studiens informanter uppger att de på sin fritid helst vill umgås och hitta på saker tillsammans med vänner, syskon och eventuell flick- eller pojkvän. Utöver att umgås så är fyra av informanternas intressen begränsade. Elin menar att genom att umgås så tillgodoser hon samtidigt sitt största intresse, vilket är andra människor och att få en förståelse för hur de tänker och fungerar. Joel arbetar gärna med sina händer, allra helst mekar han med bilar. Robin tycker dessutom om att träna. Tre av informanterna berättar om flera intressen. Anna umgås inte så mycket med vänner genom att träffas och menar att hon oftast inte har så mycket ork över till det. Däremot tillbringar hon en hel del tid vid datorn och genom den kommunicerar hon både med vänner och med andra personer, tittar på media, läser om sina intressen, bl.a. matlagning, bakning, historia. Estetik, färg och form har alltid intresserat henne, men detta intresse delar hon inte med någon av sina vänner. Däremot så har hon sitt samhällsintresse gemensamt med sin närmsta väninna. Filip tycker om att träna, men hans största intresse är musik och han både spelar, sjunger och skapar musik på fritiden. I ett annat sammanhang sjunger han tillsammans med en vän och han sjunger även ensam. Filip har även andra intressen men de byts ut efter hand. Eriks intressen ändras på liknade sätt som för Filip, men han menar att hans absolut största intresse är naturvetenskapliga ämnen och hans intresse för vad han kallar medvetenhet och andlighet har vuxit. För Erik innebär det att tänka långsiktigt, tänka på djur och natur och att inte skada någon annan.

Jag är verkligen avundsjuk på mina vänner när de har ett intresse som de brinner för och kan allt. För jag har inte koncentration till det (Sara).

Sara läser mycket skönlitteratur och spelar en hel del onlinespel. När hon behöver koppla av så fungerar det bäst när hon pusslar, men hon upplever att hennes funktionsnedsättning begränsar hennes förmåga att utveckla intressen. Eftersom identiteter är dynamiska och beroende av att samspela med olika personer och i olika sociala sammanhang (Simon, 2004) så förefaller några intressen också innebära större möjligheter till fler sociala kontakter och att delta i olika sammanhang. Det leder i sin tur till ökade förutsättningar där nya själv aspekter kan utvecklas och gamla själv aspekter omkonstrueras. När en själv tolkning bygger på en själv aspekt som andra personer i ett socialt sammanhang också har konstrueras en kollektiv identitet. Något som antyder att det för informanterna inneburit olika förutsättningar att utvidga sitt sociala kontaktnät och därmed även olika förutsättningar för deras kollektiva identitetsutveckling. Den individuella identiteten underbyggs vid själv tolkningen av en mångfald av själv aspekter. En unik individuell identitet omfattas av en mängd själv aspekter som i sin sammansättning inte är överflödiga och som skiljer sig i förhållande till andra personers. Vid själv tolkningen framträder då en särskiljande och oberoende individ, eftersom det ökar förutsättningarna att

ingå i komplexa nätverk (Simon, 2004). Det antyder även att informanternas möjligheter att utifrån de styrkor som utvecklats genom deras intressen också lett till varierade förutsättningar att utveckla en unik individuell identitet och således också en oberoende individ. Det kan därför vara särskilt viktigt att i det sociala sammanhanget skapa förutsättningar där själv- aspekter kan utvecklas. Ett sätt som beskrivs av Simon kan vara att betona de själv- aspekter som personen har och som inte ingår i den kollektiva identiteten eftersom positiv själv- uppskattning kan leda till att betydelsen av grupptillhörigheten förminskas. Resultatet tyder på att det kan finnas behov av stöd att utveckla själv- aspekter hos personer med psykiska funktions- nedsättningar i synnerhet i de situationer som funktionsnedsättningen kan få en begränsande effekt att utveckla intressen och som därmed riskerar påverka identitetsutvecklingen. Betydel- sen av fritidsintressen kan jämföras med Schotts (2012) studie där informanterna uppgett att deras fritidsintressen har en positiv påverkan på deras identitetsutveckling.

Positiv inverkan på arbetsresultatet

Informanterna menar att de får användning av sina styrkor i arbetet och att dessa bidrar posi- tivt till arbetsresultatet:

Jag tycker om att arbeta med händerna. Något som ger resultat. Det tycker jag är roligt. Då känner jag att jag presterar som bäst. Så det är väl någon styrka. [---] Bygga, snickra och finplanera en trädgård. Det är också kul när man kommer till en trädgård. Där man jobbar med händerna, man ser framsteg och skillnad. Man ser resultat! Då är jag nöjd! Ser man ingenting och man bara står där och bankar. – Vad är det här för något? Men så har det inte varit (Joel).

Joels positiva syn tyder på att han uppmärksammas positivt för sitt arbetsresultat. Eftersom själv- aspekter utvecklas och omkonstrueras genom nya erfarenheter och underbygger utgången vid själv- tolkningsprocessen enligt Simon (2004) så antyder det också att förutsättning skapats för nya själv- aspekter att utvecklas och som stärker Joels individuella identitet.

Jag är bra på att prova nya saker. Om jag får en arbetsuppgift: - Du skall testa det här! Absolut, jag börjar direkt! Jag gillar nya saker och utmaningar (Robin).

Om det är samma saker hela tiden då tröttnar jag (Robin).

Ovanstående citat av Robin antyder att han har erfarenhet av att han genomför utmaningar i arbetet med ett bra resultat. Däremot blir det svårt för honom om arbetsuppgifterna inte varie- rar, då tröttnar han. Robins beskrivning visar också vilken betydelse anpassning av arbetsupp- gifter utifrån personens individuella svårigheter och styrkor kan innebära för resultatet. Citatet lyfter fram påverkan på identitetsutvecklingen i arbetssituationen utifrån såväl psykologiska som sociala perspektiv (Simon, 2004). Resultatet kan jämföras med Attentions (2013) be- skrivning och redogörelser av citat i sin rapport, att unga vuxna med ADHD-diagnos fick möjlighet att använda potentialen i sina styrkor när arbetssituationen var anpassad efter deras förmåga. Samtidigt beskrevs även det omvända att de inte kunde använda sina styrkor när miljön och arbetsuppgifterna inte anpassades efter deras behov och förutsättningar.

Där jag är nu i min nya tjänst som jag har fått, där är jag en seriös kille. Där är jag extremt strukturerad, ambitiös, framåt, initiativrik och planerad faktiskt. Jag anstränger mig jäk- ligt hårt för att vara det för att jag alltid har haft svårt för det, men jag har förstått att det är respekterat i arbetslivet att vara det. Jag är extremt strukturerad och planerad i mitt till- vägagångssätt i arbetet. Även om man har en telefon så går jag runt med en kalender som jag alltid har i min jacka. Skriver ner allting som händer och allt som kommer att hända

så att jag vet i förväg. Jag vill inte förmedla till dem: - Hej, jag har ADHD och jag har ingen koll! Jag vill klättra lite och då måste man göra vissa saker (Filip).

Självaspekter påverkas av den sociala samhällstrukturen och avspeglar personens sociala position i förhållande till andra och till samhället i stort. Filip's beskrivning visar att han vägleder sig själv för att skapa förutsättningar för sin individuella identitet så att den skall omfattas av ett beteende med hög kvalitet utifrån arbetsplatsens normer och förväntningar (Simon, 2004). Filip menar att han på sin tidigare arbetsplats berättade om att han hade en ADHD-diagnos och att hans arbetsgivare inte såg det som något hinder. Trots det så har han i sin nya anställning valt att hemlighålla den. Filip går in i en roll på arbetet och han menar att det ger honom en helt annan respekt och han vågar inte ta chansen att hans karriär skall omöjliggöras utifrån chefers och kollegors föreställningar om ADHD-diagnosen. Filip's beskrivning visar också att han har hittat en strategi att anpassa sig efter arbetssituationen krav. Därmed har han skapat förutsättning att stärka såväl sin sociala position utifrån sina styrkor som sin identitetsutveckling. Citatet synliggör också att Filip's individuella identitet påverkas av erfarenheter som har sin grund i den kollektiva identiteten (ibid.). Samtliga informanter i Schotts (2012) studie uppgav att de under studietiden utvecklat coping-strategier för att under någon period dölja sin ADHD-diagnos och för att stärka självkänslan. Även i Ohlsons (2012) studie framkom att informanterna upplevde att den psykiatriska diagnosen innebär en risk. Då de uppfattade att den allmänna samhällsuppfattningen vad gäller psykisk störning förknippas till en person som är svag och mycket negativt avvikande. I detta upplevdes det som om generaliseringarna om diagnosen kom i förgrunden och skynde individuella skillnader (ibid.).

Vissa av mina pusselbitar lyser extra mycket, de är gjorda av guld! Det finns ett tomrum men ändå en utfyllnad. Det är jättesvårt att förklara. Så har jag alltid känt det. Den pusselbiten jag har är grumlig. [...] Den hade kunnat vara stark. Kanske inte lika stark som andra människors, men den kanske bara hade varit lite skuggig istället för vad den är nu, grumlig, för att jag aldrig syntes. Vad jag menar är att om jag hade fått den hjälpen och pusselbiten bara varit lite skuggig och jag fortfarande hade haft mina guldiga pusselbitar då ser jag det (ADHD) bara som en förmåga, ett driv att alltid ta sig framåt (Filip).

Filip's beskrivning kan jämföras med Honos Webb (2008) som menar att personens potential kan stärkas och nå längre genom att starka sidor lyfts fram samtidigt som svårigheter tränas och utvecklas och att funktionsnedsättningen därigenom kan förminsкас eller bli obefintlig. I synnerhet om miljön anpassas utifrån personens individuella svårigheter och styrkor (ibid.)

Som min praktikplats t.ex. som jag är på nu, så tror jag att som praktikant förväntar de sig inte så stora saker av mig. Jag får ju inte betalt liksom. Men jag vill gärna bidra med det jag gör ändå. [...] Folk brukar säga att jag tar på mig väldigt mycket ansvar för mitt liv, vad jag säger, vad jag gör (Anna).

En styrka som Anna beskriver och som hon menar att hennes syster också bruka lyfta fram är att Anna är bra på att ta tag i saker. Om hon exempelvis behöver information om något så är hon bra på undersöka och leta upp den. Denna styrka använder Anna sig av i de flesta situationer och i kombination med hennes ansvars känsla inför arbetsuppgifter ökar hennes resultat på arbetsplatsen. Anna menar att hon också får mycket beröm och uppskattning för sitt arbete på praktikplatsen.

När det kommer till det praktiska så är det väl att ..... Jag vet inte hur jag skulle kunna förbättra det, för det kommer så naturligt för mig. Ett jättebra arbete för mig skulle egentligen vara att bara sätta ihop en massa saker. [...] Jag har väldigt lätt för att lära, så länge det gäller det praktiska. Jag är inte rädd för att fråga om jag inte förstår. Jag tycker om att lära mig nya saker (Sara).

Sara lyfter fram att hon är väldigt praktisk lagd och dessutom lite teknisk. Hennes styrka att tänka logiskt och se detaljer får hon användning för när hon pusslar, monterar och sätter ihop saker och hennes önskan är ett arbete där hon kan få användning av dessa styrkor. Då skulle hon känna sig trygg med att hon också utförde ett bra arbete. När andra uppmärksammar vad hon är bra på och vill få hennes hjälp så får det henne att känna sig både stolt och glad.

Saras beskrivning såväl som de övriga informanternas beskrivningar under detta tema antyder att deras olika styrkor förbättrat deras förutsättning för identitetsfunktionen känsla av upplevd respekt och uppskattning att tillgodose, som i sin tur lett till självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004). Det är svårare, men däremot inte omöjligt att få respekt från likasinnade för sin individuella identitet. Simon menar att funktionen av den anledningen är särskilt betydelsefull i den kollektiva identiteten. Deras styrkor kan ha stärkt förutsättningar att tillgodose identitetsfunktionen i såväl deras individuella som kollektiva identitet och genom den kollektiva identiteten uppleva känslan av ömsesidig respekt i förhållande till sina kollegor såväl som för den gemensamma sociala ställning som utmärker den kollektiva gruppen på arbetsplatsen.

Full av energi och nya idéer

Några informanter beskriver att de alltid varit mycket kreativa, energifulla och impulsiva, vilket också gjorde det svårt för dem att sitta still i skolan. När de blivit äldre har de däremot i olika sammanhang fått användning av det:

Fruktansvärt kreativ! Det är inte alltid som lösningarna funkar, men jag försöker (Erik).

Erik menar att han är teknisk och att han i sin kreativitet tänker logiskt. Är det något som behöver lösas så gör han det.

Jag kommer ihåg sista dagen som jag skulle jobba och jag hade köpt bullar att bjuda på och då hade de gjort likadant. De sa: - Vad vi kommer att sakna dig! Värden behöver fler som dig, nytänkare, positiv, som kommer med nya idéer! Jag är sån att jag gärna vill göra på mitt sätt. Det är sådana grejer som jag är bra på (Elin).

Informanterna lyfte fram sin kreativa förmåga. Något som de har nytta av både i sitt privata liv som på jobbet. Elin använder sin kreativa förmåga när vänner och familj ber henne om råd. Hon menar att hon försöker hjälpa dem att se på situationen från ett annat håll eller hitta nya lösningar på problem och att de uppskattar hennes råd. Även i arbetssituationer försöker Elin hitta nya perspektiv eller lösningar på problem som uppkommer och hon beskrev i ovanstående citat att hon av den orsaken också fick positiv respons från ett sommarjobb. Den kreativa styrkan att se nya perspektiv och lösningar menar Elin att hon använder i alla sammanhang och det får henne att känna sig betydelsefull. Identitetsfunktionen särskiljandet går enligt Simon (2004) ett steg längre än funktionen tillhörighet och den säkerställs i den individuella identiteten genom personens komplexa sammansättning av själv aspekter. Det är däremot svårare att få respekt från likasinnade i den individuella identiteten enligt Simon. Identitetsfunktionen tillhörighet bekräftar Elins plats i arbetsgruppen och visar på delade själv aspekter med kollegorna och stärker hennes kollektiva identitet. Elins beskrivning visar att kollegorna uppfattade henne som en nytänkare som kom med nya idéer, vilket antyder att de uppfattade att hon hade själv aspekter som skilde ut sig från andra personer i arbetsgruppen. Uppskattningen som Elin upplevde från kollegerna genom sin styrka fick henne att känna sig betydelsefull och stärkte förutsättningarna för en positiv identitetsutveckling. Även Sandberg (2013) och Attention (2013) beskriver kreativiteten som en betydelsefull styrka. Honos Webb (2008) menar att impulsiviteten kan omvandlas till en kreativ egenskap och att en tankeförmåga som är flexibel

och nyfiken på att pröva idéer utifrån en vidare synvinkel är en förutsättning för nya innovativa lösningar. Schott (2012) fann i sin studie att ungefär hälften av informanterna uppfattade sin kreativitet som positiv för deras identitetsutveckling.

När jag väl gör något så gör jag det till 100%. Jag vill gärna att saker och ting skall gå fort och det gör det! [---] Hade jag startat ett företag så skulle jag göra det med personer som har ADHD för de är så effektiva. När de är på jobbet så är de effektiva. De skulle få mer gjort än andra människor. Nu säger jag inte att andra människor är lata, men vissa som har ADHD har i alla fall en fruktansvärd energi och det har jag. Det är som jag sa att jag har rekord på varenda maskin där jag har jobbat (Erik).

Erik beskriver att han upplever flera fördelar med ADHD-diagnosen och citatet antyder att Eriks energi påverkar såväl hans individuella som kollektiva identitet. Identitetsprocessen för självstereotypifiering innebär att genom den kollektiva identiteten tillskriver personen sig själv kännetecknen som utmärker dem och utifrån dessa placerar sig i en grupp vars medlemmar omfattas av samma kännetecken. Processen tillgodoser funktionerna för tillhörighet och särskiljande. Andra grupper och deras medlemmar stereotypifieras på ett liknande sätt utifrån vad personen anser utmärker dem (Simon, 2004). Identitetsprocessen blir tydlig när Erik både självstereotypifierar sig själv och andra personer med ADHD-diagnos som effektiva och med fruktansvärd energi, samtidigt som han menar att personer utan ADHD-diagnos inte får lika mycket gjort. Eriks kollektiva identitet kommer till uttryck när han beskriver sin respekt för den egna gruppen. Med den egna gruppen som referens lyfter han fram den andra gruppens olikhet, vilket tydliggör enhetlighet och särskiljande i båda grupperna såväl som den gemensamma ställning som den kollektiva gruppen utmärks av. Den sociala verkligheten rättfärdigas genom självstereotypifieringen så som den uppfattas av gruppens medlemmar, vilket innebär att identitetsprocessen för självstereotypifiering även tillgodoser förståelsefunktionen (ibid.). Det antyder att Eriks ”fruktansvärda energi” kan öka hans förutsättning för känslan att uppleva och förstå sin identitet som meningsfull.

Jag hade aldrig varit där jag är i dag rent arbetsmässigt om jag inte hade haft den energin. Men om man skall bortse från energin och gå lite mer djupgående på vad det innebär, den impulsiviteten som jag har, där det saknas konsekvenstänk utan hoppar och tänker efteråt. Hade jag inte gjort det 20 000 gånger så hade jag inte varit där jag är i dag. [...] Hade jag varit passiv och tänk efter en extra gång så hade jag fastnat i en bild där jag inte hade velat vara. Jag har bytt jobb många gånger, men det har hjälpt mig till ett jobb där jag faktiskt trivs just nu (Filip).

Impulsivitet beskrivs många gånger utifrån ett negativt perspektiv, men Filip menar att han nu snarare uppfattar sin impulsivitet som en tillgång, som öppnat många nya dörrar för honom. Energin och impulsiviteten har tillsammans med hans kreativitet även varit en tillgång i hans musikskapande. Nya erfarenheter kan under goda förhållanden leda till utveckling av nya själv aspekter (Simon, 2004). Filips beskrivning antyder att hans impulsivitet inneburit skiftande roller, nya möten, omständigheter och situationer som i sin tur stödjer honom i själv-tolkningsprocessen att tolka eller förklara sina erfarenheter och lotsa honom vidare. När nya själv aspekter utvecklas eller gamla själv aspekter omformas så kan det utgöra en positiv påverkan på hans kommande tolkningsförmåga och beteende. Filips beskrivning stämmer väl överens med Honos Webb (2008) då han dragit nytta av eller som hon menar omvandlat hyperaktivitet och impulsivitet till egenskaper som oändlig energi, kraftfull drivkraft och kreativitet. Citatet beskriver att Filips synsätt har frigjort resurser som har väglett honom till en livssituation där han trivs.

Positiva, sociala och nära till skratt

Informanterna beskriver sig själva som mycket sociala och de umgås gärna med sina vänner:

Jag är väldigt social och jag älskar människor (Erik).

Jag är väldigt duktig på att få folk att skratta. Jag finns alltid där för mina vänner (Sara).

Jag har gott humör så jag håller uppe stämningen på jobbet (Joel).

Resultatet visar att informanterna upplever sig själva som positiva och glada. De får ofta respons från personer i sin omgivning om att de är omtänksamma, sprider energi, har humor, nära till skratt och är roliga att umgås med. Självaspekter är enligt Simon (2004) både en kognitiv och en social process. Beskrivningarna tydliggör självaspektens sociala konsekvens genom det sociala samspelet med andra personer i olika sammanhang. Något som också förtydligar att självaspekter varken är en avskild eller absolut händelse. Omgivningens reaktion påverkar dem så att de känner sig omtäckta och stärker förutsättningar för att identitetsfunktionen känslan av upplevd respekt och uppskattning blir tillgodosedd, som leder vidare till självrespekt och självuppskattning (ibid.). Om deras beskrivna styrka uppfattas av andra som särskiljande innebär det även att förutsättningen för att identitetsfunktionen särskiljande tillgodosetts och som stärker deras individuella identitet ytterligare.

Egen erfarenhet, intuition och vilja att hjälpa andra

I resultatet framkommer att informanter i olika situationer får nytta av och använder sig av sin egen erfarenhet och känslighet, inte minst i sitt engagemang att hjälpa andra. Deras egna erfarenheter har gjort att de själva utvecklat en större förståelse för andras svårigheter och är mer återhållsamma med att döma andra:

Jag är en väldigt ödmjuk människa! Jag bryr mig om allting! Jag tänker! Innan var det så att jag inte tänkte. I och med att man har gått igenom så mycket i sitt liv så har man fått så mycket erfarenhet. [...] Man kan inte döma någon förrän man vet vad den personen varit med om. Det finns alltid en orsak till varför det blivit så (Robin).

Erfarenheter av egna svårigheter som bidragit till en ökad ödmjukhet beskrivs även i Riksförbundet Attentions (2013) rapport där några av deras medlemmar beskriver att deras erfarenhet av sin egen ADHD-diagnos lett till ökad förståelse för arbetskamraters svårigheter.

Informanterna upplever att eftersom de har så mycket erfarenhet från sina egna liv så medför det att de ofta har mer att tillföra när någon behöver deras hjälp. Erfarenheten i kombination med sin känslighet gör att de är bra på att lyssna och sätta sig in i personens situation och att utifrån det ge råd:

Jag är väldigt bra på att förklara för två bråkande parter vad den andra menar och vad den känner och varför. Jag är ganska bra på att förstå mig på känslor. [...] Efter skilsmässan, när min syster fortfarande bodde hemma och jag inte bodde hemma så bråkade..... Mamma och pappa kom inte överens och min mor och min syster kom inte överens och min far och min syster kom inte överens. Då var jag den ständiga diplomaten och medlaren, vilket var ganska jobbigt. Men jag var bra på det! Jag har upptäckt att jag är bra på det för att jag har använt det (Anna).

Anna beskriver att hon uppfattar sig själv som bra på att medla vid konflikter och att hon är bra på att förstå sig på känslor. Citatet kan jämföras med Honos Webb (2008) som menar att egenskapen känslomässig lyhörddhet kan omvandlas till emotionell intelligens och intuition.

Jag har gått igenom så mycket att jag kan inspirera andra människor. Ge dem rätt verktyg. [...] Han (arbetskamraten) sa: - Du ser mig, det är ingen någonsin som kunnat relatera till de här sakerna som jag sagt. Det är ingen som har fattat vad jag verkligen menar, inte genuint i alla fall. De har sagt: - Ja, jag fattar och sedan har de inte kunnat ge ett svar tillbaka. Jag har själv gått igenom de saker som han går igenom. Jag ser mig själv i honom och jag kunde relatera. Det hände i praktiken för några veckor sedan, där han kände sig trygg med mig. Där jag motiverade och inspirerade honom. Han fick drivkraft av det (Filip).

Filip menar att han känner att han har någonting att ge till andra och att det också påverkar honom själv positivt, inte minst då han fick sin kollegas respekt tillbaka. Både i Annas och i Filips beskrivning framgår det att de är klara över att deras sätt att hantera situationen ledde till ett bra resultat. Det antyder att det stärkt deras individuella identitet genom funktionen känsla av upplevd respekt och uppskattning. Simon (2004) menar att en annan närliggande funktion i identitetsprocessen gällande respekt är medverkan, som rustar personen med känslan av handlingskraft. Något som också stämmer in på deras beskrivning. Samtidigt antyder citaten att de också uppfattade sin styrka som särskiljande. En förutsättning för att ingå i komplexa nätverk är en unik individuell identitet, som underbyggs av särskiljande själv aspekter. Vilket i sin tur ökar möjligheten att vara en obunden individ, som inte behöver anpassa sig efter gruppens normer. Utifrån Annas styrka ”intuition” och Filips styrka ”att använda sin egen erfarenhet för att inspirera andra” tyder det på att Anna och Filip i sin självtolkning stärkt sina förutsättningar att utveckla en unik individuell identitet såväl som en oberoende individ.

Ärlighet och att vara den man är

Resultatet visar att informanterna understryker att ärlighet är viktigt för dem och de beskriver att deras ärlighet inte sällan har lett till positiva erfarenheter i mötet med andra personer. Ärlighet kan också kopplas ihop med att informanterna betonar att de alltid är sig själva:

Många gillar nog mig för att jag är ärlig. - Har du gjort de och de? – Ja det har jag! Så fick jag mitt förra jobb. När de frågade om jag gjort saker jag ångrat i mitt liv och jag svarade: - Ja det har jag faktiskt och så berättade jag. De blev helt ställda och sa: - Många har ljugit, men du är helt ärlig. Du skall ha jobbet, det är inget snack om saken! Det var kul! Jag tänkte att jag får nog aldrig det jobbet, men jag hann inte ut i bilen så ringde de och sa: - Du kan komma tillbaka, du skall skriva på papper! Du har fått jobbet (Robin)!

Robin menar att han är som han är och att han inte vill förstå sig till att vara någon annan och att hans ärlighet bidrog till att han fick sitt senaste arbete. Elin beskriver också sin ärlighet som en självklar styrka hos henne, som gett henne positiva erfarenheter i arbetet, även om det inte uppskattas av alla. Om en person behandlar någon annan illa så säger Elin ifrån. Ett sådant tillfälle var när hon hade ett sommarvikariat på ett äldreboende och hon reagerade på en anställd, som hon uppfattade hade ett respektlöst beteende gentemot en boende som hade haft i sönder ett glas:

Då sa hon irriterat: - Det borde finnas plastglas på det här stället! – Det kanske inte är en dum idé, men du kanske inte skall ta det när brukaren hör! Då blev hon jätteirriterad på mig, för ingen ny skall komma och säga något. Jag hade ju rätt, tänkte jag! Jag tyckte varför blev du irriterad på det? Man märker stor skillnad om man kommer in och är glad. Jag

tänkte direkt, tänk om det hade varit min mamma eller pappa! Jag märkte att jag blev irriterad på vissa av personalen, men jag tyckte om många. Jag kan bli så irriterad när det kommer till sådant och där kände jag ändå att jag var bra. Jag fick jättemånga fina referenser därifrån, för jag var väldigt omtyckt av många just på grund av att jag var som jag var och jag var ärlig (Elin).

Både Robin och Elin har tidigare erfarenhet av att ha blivit bemötta med bristande respekt, trots det var de ändå fast övertygade om att vara ärliga. Eftersom deras inställning till ärlighet är positiv så tyder det på att ärlighet också utgjorde en positiv själv aspekt i deras individuella identitet. Saras fasta övertygelse förefaller också minska risken för negativ påverkan av hennes individuella identitetsutveckling, som kritiken annars hade kunnat utgöra. Citaten visade att de genom sin ärlighet fick uppleva känslan av respekt och uppskattning, vilket förefaller även ha stärkt deras självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004). I identitetsprocessen påverkar även förutsättningen för att medverkandefunktionen tillgodoses, vilket framträder i deras reflektioner och handlingar. Händelserna och deras självklara val att vara ärliga antyder också om att känslan av upplevd makt och kontroll stärkts. Om identitetsprocessen fortgår så leder det i sin tur till att förståelsefunktionen stärks vad gäller förståelsen av sig själv såväl som av den sociala omgivningen och att deras position i tillvaron därmed upplevs som meningsfull.

Fortsätta kämpa trots stora utmaningar

Vid intervjuerna beskriver informanterna hur de på olika sätt utmanats och fått kämpa sig framåt i livet. Några informanter betonar och uppskattar sin styrka att inte ge upp och att det är den som gjort att de är där de är i dag:

Även om man behöver mycket styrka och vilja att ta livet av sig, för det är det inte bara att göra det. Så är det ändå att jag har varit starkare och jobbat mig igenom, istället för att vara stark en gång för att ta livet av mig. Det känns bra (Sara)!

Han sa att han beundrar mig för att jag orkar allt det här, fast att jag har det så himla jobbigt, så orkar jag. Jag ligger inte bara hemma och gör ingenting. Utan jag vill ut i arbetslivet! Jag vill plugga! Jag ringer FK själv om det blir fel. Jag försöker! [...] Han sa att han var väldigt stolt över att kunna kalla mig sin flickvän. Då blev jag jätteglad! Det var en jättefin sak att säga (Anna)!

Även personer i deras omgivning har uppmärksammat deras styrka att inte ge upp. Annas pojkväns uppfattning får henne att känna sig bättre och hon menar att situationen känns mindre hopplös. Sara betonar att det känns bra att hon istället för att ta sitt eget liv valt att fortsätta kämpa. Både Sara och hennes familj ser henne som en stark person. Förutom att Saras beskrivning antyder om den inre kamp hon utkämpat, så visar citaten att även deras kamp att inte ge upp trots stora utmaningar, kan av informanterna själva och med stöd och bekräftelse i omgivningen omvandlas till att ses som styrka. Processen leder till självrespekt och självuppskattning och ökar deras förutsättning för en positiv identitetsutveckling.

Funderingar om framtiden

I kapitlets avslutande del redogör jag för vilken betydelse och påverkan informanterna tror att det skulle innebära för dem om de fick hjälp och stöd att utveckla och mer aktivt kunna använda sig av sina styrkor.

Om styrkor får möjlighet att växa

Under intervjun så betonar informanterna utifrån olika teman och perspektiv den stora betydelse som ett arbete skulle medföra för dem. Om Sara och Elin fick möjlighet att använda sina styrkor i arbetet så menar de att deras önskan skulle uppfyllas:

Får jag ett jobb och kan använda det som jag behöver, då blir det ett lugn. Då känns det som jag gör någon nytta. Jag kan slappna av på ett helt annat sätt. Jag vet att jag gör någonting. Jag sitter inte där hemma och liksom så där..... Samtidigt som man behöver veta att man gör någonting för att få in pengar. [...] Om jag får ett jobb där jag kan använda mina styrkor så gör det att jag känner mig behövd (Sara)!

Då hade jag känt det här är jag bra på, det här tycker jag är roligt! Och tycker man att något är roligt då är man tusen gånger bättre på det. Då hade det fått mig att må riktigt bra! Jag hade känt att jag är behövd, jag är omtyckt! Jag vet att jag är omtyckt av familj och vänner, men jag vill känna mig omtyckt för att jag verkligen är behövd på någonting. Alla vill ju känna sig behövda och att känna vad jag är duktig på detta. Nu har jag jobbat stenhårt denna månad, nu har jag verkligen gjort mig förtjänt av de här pengarna. Det vill jag känna (Elin)!

Sara och Elin beskrev båda sin längtan och sitt behov att vara behövd och att göra sig förtjänt av sin lön. Simon (2004) menar att samhällsbyggandet och individualiseringen framträder som en process som förutsätter den andres delaktighet. Samhället har till stor del övertagit den sociala och ekonomiska trygghet som familjen tidigare stod för och som motprestation krävs av samhällets medlemmar att de tar ett eget ansvar för lönearbete och betalar sin skatt (ibid.). Saras och Elins beskrivningar antyder att deras upplevelse av att stå utanför arbetsmarknaden har också fått dem att känna sig som mindre dugliga samhällsmedlemmar. Möjligheten att få ett arbete som är individuellt anpassat efter såväl deras svårigheter som styrkor skulle öka deras möjlighet att klara av ett arbete och dessutom göra ett ännu bättre jobb. På samma gång skulle de uppleva sig vara behövda och förtjänta av sin lön. Något som skulle leda vidare till känslan att vara en lojal och en ansvarsfull samhällsmedlem och få uppleva det omgivande samhällets bekräftelse. Känslan att vara en fullvärdig samhällsmedlem innebär att identitetsfunktionen tillgodoser såväl upplevd känsla av respekt och uppskattning som deras självrespekt och självuppskattning (ibid.). För att identitetsfunktionen tillhörighet skall tillgodoses krävs att gruppmedlemmarna delar samma socialt delade självpekter och att det stärker den ömsesidiga tillhörighetskänslan, vilket leder till en kollektiv identitetsutveckling. Om Saras och Elins självpekter däremot var särskiljande i förhållande till kollegernas så kan det ändå innebära att deras kollektiva identitet förstärks, men det är under förutsättning att den ökade respekten tillfaller hela arbetsgruppen i förhållande till andra grupper. Deras individuella identitet kan däremot stärkas eftersom särskiljande självpekter ökar förutsättningen till en unik individuell identitet. Betydelsen av att ha ett arbete kan jämföras med Schott (2012) som fann att ADHD-diagnosen hade en negativ effekt på personens förutsättningar att göra karriär och han menade att det är ett viktigt fynd då det troligtvis har en negativ inverkan på personens identitet som helhet:

Det hade påverkat jättemycket! Det hade kanske förbättrat så att jag hade klarat av att umgås med andra personer som är på ett helt annat sätt än vad jag är. Även om vi inte tänker exakt på samma sätt så hade jag klarat av det bättre om jag kände mig mer självsä-

ker i mig själv. [...] Med en helt annan person, då blir det en helt annan sak, då är jag mer rädd. I och med att jag inte känner mig trygg i mig själv så gör det att jag inte vågar öppna mig för den personen. När personen är olik mig då vågar jag kanske inte vara omtänksam eller personen blir kanske sur om jag är ärlig. Om jag vågar vara med den som inte är som mig, så kanske jag vågar ställa mer frågor tillbaka. För det vågar jag med mina vänner nu, för jag vet hur de är. Jag kanske blir mer positiv till vår relation även om vi är olika och vågar föreslå nya idéer. Vågar vara mig själv helt enkelt (Elin)!

Elins beskrivning lyfter fram hennes önskan om att utvidga sitt kontaktnät, men på samma gång blir det också tydligt att hon är medveten om att steget att få kontakt med personer som hon upplever fungerar annorlunda än henne själv är förenat med en risk som i nuläget känns för stor för henne. I Simons (2004) beskrivning av funktionen för den kollektiva identitetsprocessen gällande fördomar och diskriminering, som betjänar den kollektiva respektfullheten, blir det tydligt att det kan innebära en utmaning. Även om diskrimineringen mot en annan grupp inte behöver vara uttalad så rangordnas den som sämre än den egna och den bedöms inte heller förtjäna samma respekt. Fördomar mot andra grupper och den ömsesidiga bekräftelsen förstärker respekten mellan gruppmedlemmarna samtidigt som den andra gruppens medlemmar kan bemötas med en uppenbar respektlöshet. Denna identitetsprocess betjänar genom sin makt och kontroll över diskrimineringen av andra grupper även medverkandefunktionen (ibid.). Elins beskrivning visar att samtidigt som hon får hjälp att utveckla och använda sina styrkor så ser hon också en utveckling som leder till att hon känner sig mer självsäker och trygg. Det skulle innebära att hon vågar ta kontakt med personer som hon upplever tänker och fungerar annorlunda än henne själv. Resultatet tyder på att stödet att utveckla och använda sina styrkor kan för Elin även innebära möjligheter att utveckla nya kontakter och ingå i nya sammanhang. Utifrån hennes nya erfarenheter stärks förutsättningen att utveckla både nya självaspekter och omkonstruera gamla självaspekter. Något som kan resultera i en förstärkt tolkningsförmåga och ändrat beteende, som i sin tur leder till ytterligare förutsättningar för hennes identitetsutveckling.

Föräldrarnas betydelse har också framkommit under ett antal teman och så här beskriver Joel vilken betydelse stödet att använda och utveckla sina styrkor skulle få för honom i förhållande till hans föräldrar:

Det hade avlastat dem mycket. De hjälper mig extremt mycket nu! Min styvpappa håller exempelvis koll på alla pengar jag får in, för annars vet jag med säkerhet att hade jag fått in alla pengar på mitt konto så hade det sagt swisch, så hade de varit borta. Det hade avlastat dem otroligt mycket mer. Det tror jag att det kommer att göra nu med. När jag kommer ut här i arbetslivet och får en månadslön varje månad så kan jag ta hand om mer saker själv liksom. Avlasta dem, och det är skönt! (Sägs med en djup suck av lättnad.) [...] Det är helt klart, det tynger ner en i huvudet också att gå runt och tänka på hur mycket de ställer upp hela tiden (Joel).

Joel uttrycker den lättnad som det skulle innebära för honom i förhållande till hans familj om hans beroende till föräldrarna minskade. Även då Joel känner sig älskad och accepterad som han är av sin familj, så skulle det innebära en positiv upplevelse för honom om hans självständighet stärkts på ett liknande sätt som hans syskon. Därmed skulle han skilja mindre ut sig som annorlunda i sin familj (Simon, 2004). Det antyder att Joels förutsättningar till känslan av upplevd respekt och uppskattning skulle öka och leda till självrespekt och självuppskattning. Därmed skulle det också påverka hans individuella identitetsutveckling positivt.

Några av informanterna tror inte att relationen till de nuvarande vännerna skulle påverkas om de fick möjlighet att använda och utveckla sina styrkor. I början av intervjun uttryckte Robin sig också vara positiv till det:

Om man tar varje styrka och utvecklar den så blir man mycket starkare som person. Det blir så mycket enklare att gå vidare (Robin).

När intervjun närmade sig slutet ändrade han åsikt och svaret blev annorlunda:

De vänner som jag har kvar har jag känt i många år. Så de har gått igenom det värsta och det bästa med mig. Det går inte att förändra någonting för om det hade blivit en förändring så hade det inte varit samma grej liksom. Det hade blivit att man splittrats istället. Har man gjort på samma sätt i tio år, betett sig på samma sätt i tio år och helt plötsligt beter man sig som en helt annan människa så tror jag att de tänkt: - Va fan är det för fel på dig nu? [...] Det hade bara påverkat mig sämre om jag blivit en annan människa än mina vänner (Robin).

Under intervjun har Robin beskrivit känslan av utsatthet och mobbning under skoltiden. När upplevelserna under intervjun kom honom nära igen så ändrade han sig och tyckte att han har det tillräckligt bra som det är. Funktionerna tillhörighet och särskiljande tillgodoses i den kollektiva identitetsprocessen gällande anpassning genom självstereotypifiering både av sig själv och av andra. Gruppen förväntar sig att medlemmarna anpassar sig efter gruppens normer, regler och förväntningar, vilket leder till ett liknande beteende inom gruppen (Simon, 2004). Även medverkandefunktionen tillgodoses i processen eftersom det innebär att få tillgång till en social plats i tillvaron. Medlemmarna anpassar sig efter vad man får och inte får göra för att få sin kollektiva identitet bekräftad (ibid.). Robin befärdar att han skulle komma ifrån sina vänner om han började utveckla sina styrkor och den risken är han inte beredd att ta. Kamratgruppens stöd och lojalitet innebär att Robin upplever en ömsesidig tillhörighetskänsla och det värdesätter han högre än den upplevelse av begränsning och bundenhet som det samtidigt kan innebära att vara gruppmedlem. På samma gång visar det också på hur smärtsamt han upplevde att känna sig mobbad och utstött under skoltiden, spår som fortsätter påverka och begränsa hans förutsättningar. Annas beskrivning är däremot den motsatta Robins då hon menar att hon skulle uppleva det som om hon kom närmare sina vänner:

Jag har ganska många kompisar som är inne på teknik och sådant där. Ju mer jag kan prata om det desto bättre. Det är ju roligt också att dela intresset. [...] Det hade varit fantastiskt om jag hade kunnat utveckla det. Alltså, det är det jag vill! Mitt mål i livet är att utvecklas mer och mer! Det är det som jag tycker är kul! Det är det som är givande för mig (Anna)!

Annas önskan är att klara av att utbilda sig inom datakunskap och hon menar att det hade ineburit en stor och positiv påverkan i hennes liv. Den ömsesidiga tillhörighetskänslan som hon får tillgodosedd genom vännerna skulle förstärkas genom deras gemensamma yrkesinriktning och leda till att vännernas respekt och uppskattning blir ytterligare tillgodosedd såväl som hennes självrespekt och självuppskattning (Simon, 2004). Även om vännerna har liknande utbildningar så kommer Annas datautbildning att skilja ut sig i förhållande till deras, som hon själv uttrycker det så skulle det ge henne en möjlighet att även njuta av lite yrkesmässig respekt. Det tyder på att hennes förutsättningar att utveckla en unik individuell identitet skulle stärkas, vilket öppnar upp för möjligheten att ingå i flera sociala nätverk som en oberoende individ.

Det skulle påverka mig positivt för är det någonting man verkligen vill så man får högsta betyg när man lämnar in. Som det är på engelskan! Det mår man väldigt bra på! Absolut,

så det hade bara varit positivt! Sedan vet man aldrig med mig, för under halva den utbildningen så hade någon annan inriktning..... Det är därför jag..... Som alla andra sagt till mig: – Ta det lugnt! Stressa inte med något! För jag (intresset) kan hoppa väldigt mycket (Erik).

Erik uttryckte en ambivalent inställning till att få hjälp med att utveckla sina styrkor. Å ena sidan menar han att det skulle påverka honom positivt, men samtidigt känner han sig osäker utifrån hans ständigt växlande intresse, som plötsligt kan ta slut även om han från början varit mycket motiverad. Han menar att om han påbörjar en utbildning så kan det mycket väl vara så att han efter halva tiden helt tappar intresset. Eriks medvetenhet om denna svårighet håller honom tillbaka och han menar att han är tveksam till om det skulle hjälpa honom på längre sikt. Simons (2004) beskrivning av identitetsprocessen medverkan och dess funktioner kan sett utifrån Eriks funktionsnedsättning i ADHD-diagnos innebära en försvårande omständighet att skapa de förutsättningarna som krävs för att kunna tillgodose funktionerna. Erik uttrycker en upplevelse utifrån hans tidigare erfarenheter, där hans funktionsnedsättning skapat hinder för honom att genomföra uppsatta mål. Det har begränsat hans möjligheter att utifrån nya sammanhang och erfarenheter utveckla sin identitet. Därmed utgör det även ett hinder för medverkandefunktionen, som får en negativ påverkan av känslan att med egen makt förändra sin tillvaro. En ofullständig identitetsprocess innebär att förståelsefunktionen inte blir tillgodosedd, eftersom den upplevda identiteten ligger till grund för om tillvaron förstås som meningsfull. Resultatet antyder att Eriks oförmåga att styra sin motivation mot ett uppsatt mål hindrar identitetsprocessen att bli tillgodosedd. I tidigare citat framgick att det oftast finns något intresse som funnits med en längre tid utan att försvinna. En möjlighet är att undersöka om Erik har något sådant intresse och om det finns något yrke eller arbetsuppgift som skulle passa in eller som skulle kunna anpassas efter dessa intressen.

Tankar om den yngre generationens möjligheter

På frågan om det finns något som de vill tillägga innan intervjun avslutas framkommer främst två reflektioner. Den första var deras förhoppning om att den yngre generationen skall få lämplig hjälp i skolan, att de inte skall behöva gå igenom de svårigheter som de själva tvingats hantera. Samtidigt ställer de sig frågan hur det fortfarande kan vara på det viset då det redan borde finnas tillräckligt med kunskap för att förstå de utmaningar som barn med ADHD-diagnos ställs inför:

Jag hoppas att alla som har ADHD får rätt hjälp i skolan i dagens läge. Om man känner att man har något fel, att man skall känna att man vågar prata om det. Att man skall kunna våga vara öppen och ärlig om sina problem. För man är inte mindre värd som människa bara för att man har ADHD. Snarare tvärtom, man har ju en massa egenskaper som man inte vet om (Robin)!

Efter det att intervjuerna avslutades uttryckte några av informanterna förhoppningar om att deras deltagande kan bidra till att barn och ungdomar med ADHD-diagnos kan få rätt stöd och hjälp, vilket sammanfaller med Fleischmanns och Fleischmanns (2012) resultat. I deras studie beskrev dessutom några informanter att de hade skaffat sig utbildningar där de kunde använda sina erfarenheter för att hjälpa andra personer med ADHD-diagnos. Något som inte stämmer med den här studien, men i den här studien är informanterna färre till antalet och medelåldern är lägre, vilket inte utesluter att de kommer att göra det i framtiden.

Under intervjun så blev Robin medveten om flera av sina styrkor och hans beskrivning ovan visar på att det gjort ett positivt intryck på honom. Det hör också ihop med det andra svaret som några informanter lyfte fram som något de ville tillägga. Nämligen att den här intervjun

var en positiv upplevelse och att bara den har hjälpt dem att förstå att de har styrkor som kan användas och som är värda att vara stolta över:

Jag har aldrig gjort något sådant här och jag har tidigare gjort det mesta två gånger. [...] Det här var annorlunda! Av det här blev jag riktigt rörd! (Pekar på listan med de styrkor som framkommit och som uppmärksammats vid intervjun). Hade jag varit hemma och läst det så hade jag börjat grina. Det var det finaste! Det är inte vanligt att man får höra sådant. [...] Det är nästan så att jag vill fota den så att jag kan skicka den till morsan. Det här kommer jag inte att glömma på länge (Erik).

Vid intervjuens början menade Erik att han inte uppfattade att han hade några speciella styrkor och att han inte heller hade haft det som barn samt att han fortfarande hade kvar att upptäcka dessa. När intervjun var klar och jag läste upp de styrkor som framkommit och uppmärksammats under intervjun så uttryckte Erik en stark påverkan av det. Utifrån min förförståelse och studiens ämnesval så förväntade jag mig att deltagarna skulle uppleva intervjun som en berikande upplevelse, men den positiva reaktion som samtliga deltagare uttryckte, om än i olika grad, överraskade mig ändå. Det här var bara en intervju och var inte menat som något annat, men det antyder att det finns både en värdefull kraft och en resurs som är positiv och användbar när styrkor hos personer med ADHD-diagnos uppmärksammas. Resurser som också kan stärka förutsättningarna för att utveckla såväl som att upprätthålla en positiv identitet.

Sammanfattning och slutsatser av studiens fjärde och femte frågeställning

I det följande redovisas och diskuteras sammanfattning av studiens resultat av kapitel 8, ”Med fokus på styrkor” i förhållande till studiens fjärde och femte frågeställning.

Vilka styrkor uppfattar studiens unga vuxna med ADHD-diagnos att de har och på vilket sätt har de påverkat deras identitetsutveckling?

Resultatet visar att informanternas intressen utgör varierade möjligheter till sociala kontakter och att delta i olika sociala sammanhang. Samtidigt visar det att funktionsnedsättningar i ADHD-diagnosen också kan begränsa deras förmåga att utveckla intressen. Informanterna beskriver styrkor som de använder i olika sammanhang. Några av styrkorna som framkom visar att studiens informanter är kreativa, intuitiva, ärliga, energifulla, sociala, positiva och ansvarsfulla. De har en vilja att hjälpa andra och trots stora utmaningar ger de inte upp utan fortsätter att kämpa. Styrkorna påverkar relationen till andra och beskrivs som en stor tillgång, som möjliggör tillhörighetskänslan och att utifrån andras respekt och uppskattning också kunna respektera och uppskatta sig själva, vilket stärker förutsättningarna för deras identitetsutveckling. Deras styrkors påverkan på arbetsinsatser antyder ett bra resultat. Samtidigt visar resultatet också att om styrkorna skall kunna användas som en resurs kan det också finnas behov att anpassa arbetsuppgifter efter såväl individuella svårigheter som individuella styrkor. Styrkorna kan stärka möjligheten att avancera och medverka som social representant på arbetsplatsen och påverka känslan av att vara kraftfull och handlingskraftig. På samma gång beskriver informanterna att de i vissa situationer väljer att inte berätta om sin ADHD-diagnos av rädsla för att stigmatiseras. I detta syfte har några utvecklat strategier för att anpassa sig efter de normer och förväntningar som finns i det omgivande samhället. Styrkorna skapar förutsättningar både för att stärka deras sociala position och för att öka deras förutsättningar vad gäller känslan att uppleva och förstå sin identitet som meningsfull, vilket leder till en känsla av upplevd makt och kontroll över sin situation i tillvaron. Resultatet visar att både de själva och omgivningen uppfattar vissa styrkor som särskiljande. Detta visar den potential som styrkorna kan utgöra för den individuella identitetsutvecklingen. Av resultatet framkom att möjligheten för informanterna att använda sina individuella styrkor för en positiv identi-

tetsutveckling bygger på påverkan utifrån såväl psykologiska som sociala perspektiv. Något som lyfter fram behovet att skapa sociala sammanhang där unga vuxna med ADHD-diagnos får förutsättningar att använda och utveckla sina styrkor.

Hur påverkas studiens unga vuxna med ADHD-diagnos om deras individuella styrkor mer aktivt lyfts fram och används?

I resultatet framkommer tydligt en längtan efter ett arbete hos de informanter som inte hade något och att klara av att hantera de krav som det skulle medföra. Det skulle innebära att de upplevde känslan av att vara behövd, omtyckt och förtjänt av sin lön och leda till känslan av upplevd bekräftelse som en fullvärdig samhällsmedlem från det omgivande samhället. Utifrån den nya sociala positionen, och de därav skapade möjligheterna till utökade självpekter, skulle steget att utöka sociala kontakter med personer som inte hade ADHD-diagnos komma närmare. Beroendet av familjen hade minskat när nya erfarenheter stärkt förutsättningarna att utveckla nya självpekter och omkonstruera gamla självpekter. Nya erfarenheter skulle öka förutsättningen för utökad tolkningsförmåga och ändrat beteende. Förutsättningarna att med hjälp av styrkorna utveckla en unik individuell identitet skulle stärkas och därmed möjligheten att ingå i flera sociala nätverk som en oberoende individ. Samtidigt visar resultatet att förutsättningarna att använda styrkorna inte alltid föreföll som självklart. Orsaker som hade sin grund både i direkta som indirekta konsekvenser av deras ADHD-diagnos. Den direkta påverkan utgörs av en ambivalent känsla till möjligheten att använda sina styrkor, då det visserligen uppfattades som positivt, men där osäkerheten om att lyckas upprätthålla intresset och därmed motivationen fick informanten att tveka om det på sikt skulle fungera. Den indirekta påverkan har sin grund i tidigare smärtsamma upplevelser av mobbning och utanförskap, något som skapade en rädsla för att en förändring samtidigt skulle innebära en risk att skilja ut sig från vännerna och därmed förlora den ömsesidiga tillhörighetskänslan i kompisgänget. Det sammantagna resultatet visade att med hjälp av styrkorna kan förutsättningarna stärkas för unga vuxna med ADHD-diagnos både vad gäller den individuella och kollektiva identitetsutvecklingen och för att leva upp till de normer och förväntningar som det västerländska samtida samhället utgör. Samtidigt kan det finnas hinder i förhållande till personens styrkor som först behöver uppmärksammas och tas hänsyn till vid utformningen av insatser.

9. Slutdiskussion och förslag till fortsatt forskning

Slutdiskussion

Ett genomgående tema i studien har varit att åtgärder som förebygger diskriminering och utanförskap måste ha sin grund i personens hela situation, som också omfattas av möjligheten att utveckla och använda sina individuella styrkor. När insatser bygger på en beskrivning av ADHD-diagnosen som ensidigt betonar det psykologiska perspektivet så finns det en risk att den påverkan som utgår från det omgivande samhällets samtidigt osynliggörs. Men insatser blir också missvisande om det psykologiska perspektivet avfärdas och enbart det sociala perspektivet uppmärksammas. Om en förändring skall vara genomförbar så visar studiens resultat att det behövs utvecklas insatser som omfattas av kunskaper som bygger både på den psykologiska och på den sociala påverkan som personer med ADHD-diagnos dagligen tvingas hantera och som får en begränsande effekt på deras identitetsutveckling.

Behovet av ett tidigt och lämpligt bemötande betonas i tidigare forskningsstudier vad gäller insatser vid ADHD-diagnos och att det i den ideala insatsutformningen också omfattar personens individuella styrkor. På samma gång framgår det också i den tidigare forskningen att det i det sociala arbetet sällan finns att erbjuda i insatsutbudet och att insatser av den anledningen oftast fortsätter att enbart utgå från det som inte fungerar. Det understryker på samma gång betydelsen av att påskynda utvecklingen och uppbyggnaden av nya insatser. Resultatet av den här studien visar på den påverkan som ADHD-diagnosen riskerar leda till vid uteblivna insatser eller vid insatser som bygger på en felaktig grund, med utanförskap och samsjuklighet som följd. Det betonar på så vis också betydelsen av tidigt förebyggande insatser såväl som med nytta att i dessa mer aktivt använda personens styrkor.

I det sociala arbetet med unga vuxna med ADHD-diagnos och deras styrkor så framkommer det att kunskaper om identitetsprocessen kan få stor betydelse för insatsernas resultat. Utifrån informanternas beskrivningar vid intervjutillfället synliggjordes även styrkor som de inte var medvetna om att de hade. Eftersom identitetsutvecklingen äger rum på mikronivån genom personens egen självtolkningsprocess, så innebär det att om utgången av en process skall ha förutsättningar att tillgodose att nya själv aspekter utvecklas eller att gamla själv aspekter omkonstrueras, så kan personen först behöva hjälp att själv se och uppfatta sina styrkor för att omgivningens bekräftelse skall kunna leda till en identitetsutveckling. Därmed kan det bli möjligt att mer lämpligt hjälpa och stödja unga vuxna med ADHD-diagnos och stärka deras förutsättningar för ett ökat deltagande i samhällslivet såväl som att både utveckla och upprätthålla en positiv identitet.

Några av studiens informanter lyfte fram den starka påverkan och förödmjukelse som de upplever genom den identitet som de tillskrivits, en identitet som de inte kände igen sig i. När individuella styrkor ingår som en mer aktiv del i insatser så synliggörs att personen är så mycket mer än sin funktionsnedsättning. Med mer fokus på unga vuxnas styrkor så kanske det på sikt också kan bidra till att stärka den kollektiva identitet som ADHD-diagnosen utgör och därmed också medverka till en förändrad och mer positivt tillskriven identitet.

Resultatet tydliggör samtidigt att det inte bara är informanterna själva som är olika, utan det gäller även deras funktionsnedsättning. Det understryker betydelsen att i det sociala arbetet och i den fortsatta forskningen beakta att alla människor oavsett är mångfacetterade och komplexa.

Förslag till fortsatt forskning

Eftersom forskning om styrkor vid ADHD-diagnos, utifrån mina sökningar, förefaller vara ett relativt outforskat område, så är ytterligare forskning från flera perspektiv värdefullt och motiverat, för att kunna skapa bättre förutsättningar för unga vuxna att mer aktivt kunna använda sig av sina styrkor i sin livssituation. Ett sådant perspektiv är fördjupad och breddad forskning angående utredning, insatser och arbetsmarknadsåtgärder i förhållande till styrkor vid ADHD-diagnos.

Insatser som bygger på att träna och kompensera för svårigheter samtidigt som styrkor används och utvecklas, vad gäller unga vuxna med ADHD-diagnos, förutsätter att flera av samhällets välfärdorganisationer är involverade och att samverkan dem emellan är välutvecklad och fungerande. Kvalitén i samverkan får stor betydelse då det är en av grunderna för att insatserna skall få bättre förutsättningar att genomföras mer välgrundat och med ett resultat som upprätthålls även på längre sikt. Den ständiga frågan är hur samhällets insatser skall organiseras för att komma personer med ADHD-diagnos till del på bästa sätt mellan behandling, stödinsatser och arbetsmarknadsåtgärder, dvs. mellan organisationer som styrs av landsting, kommun och stat?

ADHD-diagnosen kommer till viss del till uttryck på olika sätt hos pojkar och män samt hos flickor och kvinnor. Av den orsaken är det också av betydelse att vid samhällsvetenskaplig forskning vad gäller ADHD-diagnos, och om det är relevant för forskningsområdet, att även belysa problematiken utifrån ett genusperspektiv. När det gäller forskning om personer med ADHD-diagnos, som resultatet av den här studien också visar på, så är det angeläget att även personerna själva ges möjlighet att formulera sina erfarenheter, funderingar och behov med egna röster.

Referenser

- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2007). Constructing mystery: Empirical matters in theory development. *Academy of Management Review*, 32, (4), 1265-1281.
- Alvesson, M. & Sandberg, J. (2011). Generating research questions through problematization. *Academy of Management Review*, 36, (2), 247-271.
- Barkley, R. A., Murphy, K. R. & Fischer, M. (2008). *ADHD in adults: what the science says*. New York, NY: The Guilford Press.
- Barett, F. J., Powley, E. H. & Pearce, B. (2011). Hermeneutic philosophy and organizational theory. *Research in the Sociology of Organizations*, 32, s. 365-383.
- Barron, K. (1997). *Disability and Gender. Autonomy as an Indication of Adulthood*. (avhandling för doktorexamen, Uppsala universitet).
- Beckman, V. & Fernell, E. (2004). Utredning och diagnostik. I V. Beckman (Red.), *ADHD/DAMP – EN UPPDATERING* (pp. 21-33). Lund: Studentlitteratur.
- Beckman, V. (2012). *Vuxna med DAMP/ADHD*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Biederman, J., Monuteaux, M. C., Mick, E., Spencer, T., Wilens, T. E., Silva, J. M., Snyder, L. E. & Faraone, S. V. (2006). Young adult outcome of attention deficit hyperactivity disorder: a controlled 10-years follow study. *Psychological Medicine*, 36, (2), 167-179.
- Billestedt, E. & Hofvander, B. (2013). Tidig debuterande beteendestörning: förekomst och betydelse bland vålds- och sexualförbrytare. (elektronisk), *Kriminalvårdens hemsida*. <<http://www.kriminalvarden.se/publikationer>> (2013-10-24).
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2008). *Struttjejer, arbetssökande och samarbetsvilliga. Kategoriseringar och samhällsmoral i socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Codex - regler och riktlinjer för forskning (2013). ”Etiska rådet för samhällsvetenskap” (elektronisk), *Vetenskapsrådet Sveriges officiella hemsida*. <<http://www.codex.vr.se>> (2013-09-08).
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Fleischmann, A. & Fleischmann, R. H. (2012). Advantages of an ADHD Diagnosis in Adulthood: Evidence From Online Narratives. *Qualitative Health Research*, 22, (11), 1486-1496.
- Gadamer, H. (1960). *Truth and method*. New York: Basic Books.
- Gershon, J. (2002). A meta-analytic review of gender differences in ADHD. *Journal of Attention Disorder*, 5, 143-154.
- Ginsberg, Y., Hirvikoski, T. & Lindfors, N. (2010). Attention Hyperactivity Disorder (ADHD) among longer-term prisoner inmates is a prevalent, persistent and disabling disorder. *BMC Psychiatry*, 10, (1), 112.

- Hallberg, U., Klingberg, G., Setsaa, W. & Möller, A. (2010). Hiding parts of one's self from others – a grounded Theory study on teenagers diagnosed with ADHD. *Scandinavian Journal of Disability research*, 12, (3), 211-220.
- Hellström, E. (2004). Psykosociala och pedagogiska stödinsatser. I V. Beckman (Red.), *ADHD/DAMP – EN UPPDATERING* (pp. 131-152). Lund: Studentlitteratur.
- Honos-Webb, L. (2008). *ADHD/ADD som vuxen – så lyfter du fram dina styrkor*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Houk, G., Kendall, J., Miller, A., Morell, P. & Wiebe, G. (2011). Self-concept in Children and Adolescents With Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Journal of Pediatric Nursing*, 26, 239-247.
- Johansson, R. (2002). *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (2006). "Dominance Through Interviews and Dialogues". *Qualitative Inquiry*, 12, (3). London: Sage.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Linville, P. W. (1985). Self-complexity and affective extremity: Don't put your eggs in one cognitive basket. *Social Cognition*, 3, 94-120.
- Lindqvist, R., Markström, U. & Rosenberg, D. (2010). *Psykiska funktionshinder i samhället – aktörer, insatser, reformer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Lindqvist, R. (2012). *Funktionshindrade i välfärdssamhället* (3:e uppl.). Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- National Institute for Health and Clinical Excellence. (2009). *Attention Deficit Hyperactivity Disorder-The nice guideline on diagnosis and management of ADHD in children, young people and adults*. (Guidelines Number 72). London: The British Psychological Society & The Royal College of Psychiatrist.
- Nyström, M. (2003). *Ett liv på egna villkor: vård och omsorg vid psykiska funktionshinder*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ohlsson, R. (2011). Diagnosens roll i vardagligt meningsskapande – om psykisk ohälsa. I G. Drakos & L-G. Hydén (Red.), *Diagnos & identitet*. (pp. 157-183). Stockholm: Gothia Förlag.
- Palmblad, E. (2002). Normality, confession and identity. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 4, (2), 95-117.
- Rapley, T. (2004). Interviews. In C. Seale, G. Gobo, J. Gubrium and D. Silverman (Eds.). *Qualitative Research Practice* (pp. 15-33). London: Sage.
- Riksförbundet Attention. (2013). "Unga vuxna med ADHD". (elektronisk). *Riksförbundet Attention hemsida* <http://www.attention-riks.se/index.php/projektsubmeny/unga-vuxna-projektet/material-fran-unga-vuxna-projektet.html> (2013-11-08).

Sandberg, A-K. (2013). Finns det arbete för alla? *Attention*. (2), 3.

Statens beredning för medicinsk utvärdering. (2013). *ADHD – Diagnostik och behandling, vårdens organisation och patientens delaktighet. En systematisk litteraturöversikt*. Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU). 2013. (Rapport nr 217).

Schott, E. P. S. (2012). *ADHD Identity: A conceptual developmental model*. (avhandling för doktorexamen, Faculty of the ASC Rossier School of Education, University of Southern California).

Seale, C. (2004). Validity, reliability and the quality of research. I C. Seale (Red.), *Researching society and culture* (pp. 72-84). London : Sage.

Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. (3:e uppl.). London: Sage.

Simon, B. (2004). *Identity in Modern Society. A Social Psychological Perspective*. Oxford: Blackwell Publishing.

Sveriges Kommuner och Landsting. (2013). *Att bryta mönster – Om sex kommuners framgångsrika arbete med ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Sohlberg, P. & Sohlberg, B-M. (2009). *Kunskapens former – Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber AB.

Socialstyrelsen. (2002). ”ADHD hos barn och vuxna”. (elektronisk), *Socialstyrelsens hemsida*. <<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>> (2013-11-15).

Socialstyrelsen (2004). ”Kort om ADHD hos barn och vuxna”. (elektronisk), *Socialstyrelsens hemsida* <<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>> (2013-11-20).

Socialstyrelsen (2010). ”Barn som utmanar”. (elektronisk), *Socialstyrelsens hemsida* <<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>> (2013-11-20).

Socialstyrelsens (2013). ”Frågor och svar om funktionsnedsättning och Funktionshinder, användning av begreppen”. (elektronisk). *Socialstyrelsens hemsida*. <http://www.socialstyrelsen.se>> (2013-11-12).

SOU 2006:5 *Vad är psykiskt funktionshinder? Nationell psykiatrisamordning ger sin definition av begreppet psykiskt funktionshinder*. Stockholm: Socialdepartementet.

Tursonovic, M. (2002). ”Fokusgruppintervjuer i teori och praktik”. I *Sociologisk Forskning*, (1), 62-89.

Västra Götalandsregionen (2010). ”Regionalt vårdprogram ADHD vuxna 2010”. (elektronisk). *Västra Götalandsregionens hemsida*. ><http://www.vgregion.se>< (2013-11-15).

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1

Informationsbrev

Mitt namn är Kerstin Löfqvist och jag vidareutbildar mig i socialt arbete på Göteborgs universitet. Just nu skriver jag en uppsats om vad unga vuxna med ADHD-diagnos själva tycker att de är bra på och hur dessa styrkor hjälpt dem i vardagssituationer. Jag är också intresserad av om och i så fall vilken betydelse och påverkan dessa styrkor fått i möten med andra personer i olika situationer. Med anledning av mitt uppsatsarbete vill jag därför träffa fyra killar och fyra tjejer mellan 18-29 år och genom intervju få möjlighet att ta del av deras egna erfarenheter och tankar kring detta ämne.

När du läser det som jag skrivit så kanske du på en gång börjar tänka på flera saker som du är bra på. Det kan också vara så att du kanske inte tidigare funderat så mycket på detta eller känner dig lite osäker på hur det är för dig. Oavsett hur dina erfarenheter är så är de lika viktiga.

Intervjuerna görs med en person åt gången och tar ca 1,5 timme. För att uppnå bästa resultat så kommer intervjun, med din tillåtelse, att spelas in. Det är viktigt dels för att jag därmed helt får möjlighet att koncentrera mig på vad som sägs under intervjun och dels för att det som du säger skall kunna återges så ordagrant som möjligt. Intervjun kommer att skrivas ut och därefter förstörs inspelningen. Om du vill så kan du läsa och godkänna utskriften innan de används i uppsatsarbetet.

För att undvika att du blir igenkänd i uppsatsen så kommer ditt namn att bytas ut och om det finns behov så ändras känsliga uppgifter. Ingen obehörig kommer att ha tillgång till dem. Det kan vara så att intervjuerna kommer att användas i andra forskningssammanhang.

Deltagandet bygger på frivillighet och det innebär att det bara är du som bestämmer om du kan tänka dig att vara med. Om det är någon fråga som du inte vill besvara så kan du välja att avstå från det. Du kan när som helst ändra ditt beslut att delta utan att ange orsak.

Hör av dig om du är intresserad och kan tänka dig att delta eller om du har några frågor!

Med Vänlig Hälsning

Kerstin Löfqvist
Telefonnummer: 0731-43 33 68
E-post: kerstin.m.lofqvist@gmail.com

Handledare: Karin Barron
Institutionen för socialt arbete
E-post: karin.barron@socwork.gu.se

Bilaga 2

Informerat samtycke

I min masteruppsats i socialt arbete på Göteborgs universitet skriver jag om vad unga vuxna med ADHD-diagnos själva tycker att de är bra på och hur dessa styrkor hjälpt dem i vardags-situationer. Jag är också intresserad av om och i så fall vilken betydelse och påverkan dessa styrkor fått i möten med andra personer i olika situationer. Med anledning av mitt uppsatsarbete vill jag därför träffa unga vuxna och genom intervju få möjlighet att ta del av deras egna erfarenheter och tankar kring detta ämne.

Intervjuerna görs med en person åt gången och tar ca 1,5 timme. För att uppnå bästa resultat så kommer intervjun, med din tillåtelse, att spelas in. Intervjun kommer att skrivas ut och där-efter förstörs inspelningen. Om du vill så kan du läsa och godkänna utskriften innan de an-vänds i uppsatsarbetet.

För att undvika att du blir igenkänd i uppsatsen så kommer ditt namn att bytas ut och om det finns behov så ändras känsliga uppgifter. Ingen obehörig kommer att ha tillgång till dem. Det kan vara så att intervjuerna kommer att användas i andra forskningssammanhang.

Deltagandet bygger på frivillighet och det innebär att det bara är du som bestämmer om du kan tänka dig att vara med. Om det är någon fråga som du inte vill besvara så kan du välja att avstå från det. Du kan när som helst ändra ditt beslut att delta utan att ange orsak.

Jag har tagit del av informationen och lämnar härmed samtycke till att delta i studien.

Göteborg 2014-03-25

.....
Deltagarens namnunderskrift

Kerstin Löfqvist
Mastersprogrammet
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Mobilnummer: 0731-43 33 68
E-post: kerstin.m.lofqvist@gmail.com

Handledare
Karin Barron
E-post: karin.barron@socwork.gu.se

Bilaga 3

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Hur gammal är du?

Vilken sysselsättning har du?

Hur ser din boendesituation ut?

Vilka ingår i din familj?

Vad gör du på fritiden?

Hur har du det med kompisar?

(Fråga om pojkvän eller flickvän om det framkommer vid intervjutillfället?)

Finns det något i ditt liv som du skulle vilja förändra? Kan du berätta mer om det?

Hur skulle det påverka dig? Kan du berätta mer om det?

Självbild och hur informanten uppfattar sin tillskrivna identitet.

Hur skulle du beskriva dig själv? Hur ser du på dig själv? Kan du berätta mer om det?

Vad har påverkat dig att bli den du är? Kan du berätta mer om det?

Hur tror du att följande personer skulle beskriva dig:

Din familj?

Personal i skola, arbetsplats eller annan sysselsättning?

Dina kompisar?

(Pojkvän eller flickvän?)

Hur påverkar det dig?

Styrkor som är behjälpliga.

Vad tyckte du om att göra som barn? Vad var du bra på som barn?

Hur använde du dig av det? Kan du berätta mer om det?

Vilka intressen har du? Vad tycker du om att göra på fritiden?

Hur använde du det som du är bra på för att utveckla dina intressen? Kan du berätta mer om det?

Kan du berätta om något som du tycker att du är bra på?

Kan du berätta om en situation som du använt den kunskapen och hur du använde den?

(Endast om deltagaren inte tycker sig vara bra på något? Hur kommer det att du tänker så om dig själv? Kan du berätta mer om det?)

Finns det något annat som du är bra på?

I vilka situationer hjälper det dig och på vilket sätt?

Finns det något ytterligare som du är bra på och i så fall på vilket sätt hjälper det dig? Kan du berätta mer om det?

Vad kan du själv göra för att utveckla och använda dig av det som du är bra på?

Hur påverkar det som du är bra på vad du tänker om dig själv? Kan du berätta mer om det?

Finns det något ytterligare som du vill tillägga om det som du är bra på?

Tillskrivna styrkor och bemötande i förhållande till dessa.

Vad anser följande personer att du är bra på:

Din familj?

Hur påverkar det deras bemötande av dig?

Personal i skola, arbetsplats eller annan sysselsättning?

Hur påverkar det deras bemötande av dig?

Kompisar? Kan du berätta mer om det?

Hur påverkar det deras bemötande av dig?

(Flickvän eller pojkvän? Hur påverkar det hans eller hennes bemötande av dig?)

Har du ytterligare erfarenheter om hur andra personer bemött dig utifrån vad du är bra på?

Kan du berätta mer om det?

Påverkan och betydelse av att bättre använda och utveckla styrkor

Om du fick bättre möjligheter utveckla och använda det som du är bra på vilken påverkan och betydelse skulle det i så fall få för dig?

Vilken påverkan och betydelse skulle det i så fall få för dig i förhållande till:

Din familj?

Personal i skola, arbetsplats eller annan sysselsättning?

Kompisar?

(Flickvän eller pojkvän? Kan du berätta mer om det?)

Informantens förhållande till ADHD-diagnosens betydelse och påverkan

När fick du din ADHD-diagnos?

Vad tänker du om din ADHD-diagnos?

Har du fått någon hjälp av din diagnos och i så fall på vilket sätt?

Har diagnosen påverkat ditt liv och i så fall på vilket sätt?

Förhållandet mellan informantens styrkor och samhällets välfärdorganisationer?

Har du fått någon hjälp och stöd att utveckla och använda det som du är bra på och i så fall vilket/vilka? Kan du berätta mer om det?

Om du fått hjälp och stöd har du i så fall fått möjlighet att påverka innehåll och utformning utifrån det som du är bra på och i så fall på vilket sätt? Kan du berätta mer om det?

Vilket stöd hade du behövt för att bättre använda och utveckla dina styrkor? Kan du berätta mer om det?

Hur skulle det påverka dig? Kan du berätta mer om det?

Finns det något som du vill tillägga?

Tankar om framtiden

Hur tänker du om framtiden? Är det något särskilt som du önskar eller hoppas på?

Varför vill du det så gärna? Kan du berätta mer om det?

Finns det något mer som du vill tillägga om det som vi pratat om?

Finns det något annat som du vill tillägga?

Om jag kommer på något ytterligare att fråga dig om går det bra att jag ringer dig?